

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВНЗ УКООПСПІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І
ТОРГІВЛІ» (ПУЕТ)

О. Б. Антоненко
М. В. Макарова

**УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ
ЕНЕРГОПОСТАЧАЛЬНИХ
КОМПАНІЙ: ТРАДИЦІЙНІ І
НОВІТНІ ПІДХОДИ**

МОНОГРАФІЯ

Полтава
ПУЕТ
2012

УДК 658.155.2:621.311
ББК 65.305.14
А 72

Рекомендовано до видання, розміщення в електронній бібліотеці та використання в навчальному процесі вченою радою університету, протокол № 3 від «16» березня 2012 р.

Авторський колектив:

О. Б. Антоненко, к.е.н., експерт міжнародного проекту в галузі енергетики «SEMISE»;

М. В. Макарова, д.е.н., професор, завідувач кафедри інформаційної діяльності в економічних системах ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

Рецензенти:

В. Янкаускас, габілітований доктор наук (соціальні науки (економіка), професор кафедри енергетики будівель Вільнюського технічного університету, ключовий експерт проекту ЄС SEMISE, Inogate (м. Київ);

Н. Й. Коніщева, д.е.н., професор, провідний науковий співробітник Інституту економіки промисловості НАН України (м. Донецьк).

Управління прибутком енергопостачальних компаній: традиційні і новітні підходи : монографія / О. Б. Антоненко, М. В. Макарова. – Полтава : ПУЕТ, 2012. – 202 с.

ISBN 978-966-184-159-7

Управління прибутком енергопостачальних компаній від надання послуг із передачі та постачання енергії розглядається авторами роботи як важлива складова системи врегулювання розміру тарифів для кінцевих споживачів електричної енергії.

Сподіваємося, що матеріал монографії буде цікавий управлінцям, а також усім, хто прагне більше знати про процеси в електроенергетичній галузі України, а також про новітні підходи стимулювання природних монополістів до мінімізації витрат, отримання максимально можливого рівня прибутку та встановлення економічно обґрунтованих цін на енергоносії.

УДК 658.155.2:621.311
ББК 65.305.14

ISBN 978-966-184-159-7

© О. Б. Антоненко, 2012
© М. В. Макарова, 2012
© Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі», 2012

ЗМІСТ

<i>Вступ</i>	7
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методичні засади управління прибутком від надання послуг з передачі та постачання електроенергії	11
1.1. Еволюція прибутку як економічної категорії та теоретико-методологічні засади управління прибутком	11
1.2. Нормативне й організаційно-економічне забезпечення розвитку сфери надання послуг з передачі та постачання електричної енергії в Україні	26
1.3. Методичні підходи до управління прибутком енергопостачальних компаній в Україні та інших країнах	40
РОЗДІЛ 2. Аналіз управління прибутком енергопостачальних компаній від надання послуг з передачі та постачання електроенергії	57
2.1. Аналіз прибутку енергопостачальних компаній і діючих концепцій управління ним.....	57
2.2. Економетричний та експертний аналіз ефективності діяльності енергопостачальних компаній та управління їх прибутком	87
2.3. Аналіз і класифікація факторів, які впливають на рівень прибутку компаній в умовах існуючої тарифної методики	104

РОЗДІЛ 3. Обґрунтування організаційно-економічного механізму управління прибутком енергопостачальних компаній від надання послуг з передачі та постачання електричної енергії.....	125
3.1. Напрями раціоналізації організаційно-економічного механізму управління прибутком енергопостачальних компаній	125
3.2. Методичний підхід до управління прибутком енергопостачальних компаній у зв'язку з енергетичною безпекою країни.....	140
3.3. Емпірична модель і автоматизація управління прибутком енергопостачальних компаній в умовах сучасної тарифної методики України	155
Висновки	176
Список використаних джерел	180

Перелік умовних скорочень

АЕС	атомна електрична станція
АРМ «Тариф»	програмний продукт «Автоматизоване робоче місце «Тарифоутворення»
АСФ	аналіз середовища функціонування
АМК	Антимонопольний комітет України
ВЕС	вітрова електрична станція
ГАЕС	гідроакumuлююча електрична станція
ГЕС	гідравлічна електрична станція
ДП	державне підприємство
ДПЕМ	державне підприємство електричних мереж
ДТГО	державне територіально-галузеве об'єднання
Е/е	електрична енергія
ЕК	енергопостачальна компанія
ЕКНТВЕ	економічний коефіцієнт нормативних технологічних витрат електроенергії
ІП	інвестиційна програма, яка щорічно затверджується Національною комісією регулювання електроенергетики для оновлення, реконструкції основних фондів енергопостачальних компаній
ЛЕО	Луганське енергетичне об'єднання
МАІ	метод аналізу ієрархій
МНК	метод найменших квадратів
НЕК	національна енергетична компанія
НЗТВЕ	нормативне значення технологічних витрат електроенергії
НКРЕ	Національна комісія регулювання електроенергетики України

Обленерго	скорочена назва обласної енергопостачальної компанії, яка отримала в НКРЕ ліцензію на передачу та постачання електричної енергії за регульованим тарифом
ОРЕ	оптовий ринок електричної енергії України (в українській моделі оптового ринку представлений ДП «Енергоринок»)
ОРЦ	оптова ринкова ціна
ПЕМ	підприємство електричних мереж
ПНТ	ліцензіат з постачання електричної енергії за нерегульованим тарифом (підприємство, яке отримало в НКРЕ ліцензію на здійснення діяльності з постачання електричної енергії за нерегульованим тарифом)
ПРТ	ліцензіат з постачання електричної енергії за регульованим тарифом (енергопостачальна компанія, або обленерго)
РАОРЕ	Регіональна асоціація органів регулювання енергетики
РБА	регуляторна база активів (використовується для визначення планового прибутку компаній як добуток РБА і відсотка середньозваженої вартості капіталу)
ТВЕ	технологічні витрати електроенергії
ТЕС	теплова електрична станція
ТЕЦ	теплоелектроцентрально

ВСТУП

Україна, як і більшість країн світу, розглядає електроенергетику одним із базових секторів економіки. Нині не існує такого суб'єкта економіки, який би не користувався її послугами, тому стан даної галузі відображає стан економіки країни в цілому. Енергопостачальні компанії – стратегічно важливі підприємства і водночас підприємства-монополісти, що становлять основу національної економіки й умови для її розвитку. Прибуткова діяльність енергопостачальних підприємств є передумовою успішного функціонування підприємств інших галузей. Саме тому ці підприємства потребують виваженого управління прибутком від надання послуг з передачі та постачання електроенергії для забезпечення як сталого функціонування окремої компанії, так і енергетичної та екологічної безпеки України в цілому.

Вагомий внесок у вирішення проблем управління прибутком зробили такі вітчизняні вчені, як І. Бланк, С. Буткевич, Т. Гладких, С. Губенко, Г. Кірейцев, Г. Крамаренко, Л. Лігоненко, А. Мазаракі, О. Олексюк, А. Поддєрьогін, В. Подольська, Н. Поліщук, А. Растяпін, Д. Серебрянський, Ю. Субботович, А. Турило, Ю. Цал-Цалко, О. Чорна й ін. Науково-теоретичному обґрунтуванню розвитку електроенергетичної галузі, зокрема проблемам визначення організаційно-економічного механізму управління прибутком і ефективності надання послуг з передачі та постачання електричної енергії, присвячені праці таких зарубіжних учених, як П. Аросен, Дж. Батіс, С. Гареллі, С. Гроскопф, Т. Джамасб, З. Занг, Т. Коеллі, С. Літлчайлд, М. Норіс, Р. Фаре, М. Фарел, а також вітчизняних науковців, таких як В. Базилевич, М. Ватагін, В. Венгер, О. Виноградова, В. Гончаренко, А. Гончарук, Є. Єрмілов, В. Зеленюк, І. Кравченко, В. Кривуцький, М. Макарова, І. Маркіна, О. Осадча, Б. Піріашвілі, Д. Прейгер, М. Рогоза, В. Склярів, В. Супрун, Г. Филюк, В. Цаплін та ін.

У нашому монографічному дослідженні нас цікавили питання формування ефективного організаційно-економічного механізму управління прибутком енергопостачальних компаній України від надання послуг з передачі та постачання електроенергії.

Автори ставили за мету вирішення таких завдань:

- *узагальнити теоретико-методологічні засади управління прибутком від надання послуг з передачі та постачання електричної енергії;*

- *запропонувати підхід до подолання суперечності у нормативному й організаційно-економічному забезпеченні сфери надання послуг з передачі та постачання електричної енергії;*

- *узагальнити методичний підхід до урахування прибутку при обчисленні витрат енергопостачальних компаній;*

- *обґрунтувати концептуальні підходи до управління прибутком енергопостачальних компаній України від надання послуг з передачі та постачання електричної енергії;*

- *запропонувати методiku економіко-математичного аналізу ефективності діяльності енергопостачальних компаній та управління їх прибутком;*

- *узагальнити та класифікувати фактори, які визначають рівень прибутку енергопостачальних компаній в умовах існуючої тарифної методики;*

- *запропонувати підхід до формування організаційно-економічного механізму управління прибутком енергопостачальних компаній;*

- *обґрунтувати методичний підхід до управління прибутком енергопостачальних компаній у контексті енергетичної безпеки країни;*

- *розробити емпіричну модель управління прибутком в умовах існуючої тарифної методики й автоматизувати її реалізацію.*

Сподіваємося, нам вдалося надати теоретичне обґрунтування і навести підходи до практичного вирішення комплексу завдань, пов'язаних із формуванням організаційно-економічного механізму управління прибутком енергопостачальних компаній у сфері надання послуг з передачі та постачання електроенергії, а саме:

- *запропонувати методологічний підхід до створення такого механізму, який ґрунтується на контролі граничного рівня доходів природних монополістів і їх стимулювання до скорочення витрат, що дозволяє привести у відповідність розмір прибутку та соціально-економічну ефективність компаній;*

– розробити емпіричну модель управління прибутком енергопостачальних компаній на основі системного підходу відповідно до тарифної методики Національної комісії регулювання електроенергетики, що дозволило автоматизувати обґрунтування альтернативних управлінських рішень у програмному забезпеченні АРМ «Тариф».

Вважаємо, що удосконалений нами методичний підхід до управління прибутком енергопостачальних компаній у контексті енергетичної безпеки країни, що ґрунтується на структурно-функціональному підході до формування напрямів раціоналізації організаційно-економічного механізму управління прибутком, дозволив обґрунтувати необхідність впровадження в електроенергетиці доцільної норми прибутку на власний та інвестований капітал, а також нової категорії – «регуляторної амортизації».

Нами також було визначено заходи з усунення причин збитковості компаній і збільшення надходжень до бюджету на основі розроблених концептуальних моделей до управління прибутком енергопостачальних компаній, які ґрунтуються на економіко-статистичному аналізі формування і розподілу прибутку (пасивної, стабільної, агресивної та ліберальної).

Висунутий нами методичний підхід до врахування прибутку при обчисленні витрат енергопостачальних компаній шляхом компаративного аналізу методичного інструментарію, який використовується в Україні та інших країнах для визначення норми прибутку енергопостачальних компаній, дозволив виявити причини невідповідності рівня прибутковості та соціально-економічної ефективності діяльності українських компаній.

Ґрунтуючись на положенні щодо подолання суперечностей у нормативному й організаційно-економічному забезпеченні діяльності енергопостачальних компаній на основі логічного аналізу та систематизації нормативних документів, які регламентують діяльність енергопостачальних компаній, ми запропонували відносити діяльності з передачі та постачання електроенергії до сфери послуг і розробили єдину методики розрахунку прогнозного рівня прибутку компаній при обчисленні тарифів.

У монографії широко використовувалися параметричні і непараметричні методи економіко-математичного аналізу для

оцінки ефективності діяльності енергопостачальних компаній та управління їх прибутком, що дозволило визначити стабільну концепцію управління прибутком як найефективнішу.

Усі отримані результати дослідження знайшли своє втілення у практичному розробленні методичних рекомендацій щодо формування організаційно-економічного механізму управління прибутком енергопостачальних компаній України у сфері надання послуг з передачі та постачання електроенергії, які використовуються у практиці господарювання енергопостачальних компаній. Серед практичних результатів найбільш значимими ми вважаємо такі:

- рекомендації щодо формування організаційно-економічного механізму управління прибутком енергопостачальних компаній;*
- емпіричну модель управління прибутком;*
- програмний продукт АРМ «Тариф»;*
- методики: урахування прибутку при обчисленні витрат енергопостачальних компаній, економіко-математичного аналізу ефективності діяльності енергопостачальних компаній і управління їх прибутком.*

За результатами нашої роботи підготовлено дванадцять звернень до органів виконавчої влади щодо вдосконалення нормативної бази й обґрунтування організаційно-економічного механізму управління прибутком у сфері надання послуг з передачі та постачання електричної енергії, більшість з яких прийняті Національної комісії регулювання електроенергетики України.

Вважаємо, що наші наукові напрацювання будуть корисні як для науковців-дослідників у галузі економіки і менеджменту енергопостачальної галузі, так й для керівників і управлінців енергопостачальних компаній України.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ ВІД НАДАННЯ ПОСЛУГ З ПЕРЕДАЧІ ТА ПОСТАЧАННЯ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ

1.1. Еволюція прибутку як економічної категорії та теоретико-методологічні засади управління прибутком

Актуальність зазначеної проблеми полягає у наявності суперечності між прибутком енергопостачальних компаній від надання послуг з передачі та постачання електричної енергії та ефективністю здійснення ними господарської діяльності. Найприбутковіша діяльність окремих підприємств галузі порівняно з негативним показниками якості наданих послуг цими компаніями потребує ґрунтовного дослідження нормативно-правового забезпечення розвитку сфери надання послуг з передачі та постачання електричної енергії в Україні та порівняння умов роботи українських і західних енергопостачальних компаній у контексті співвідношення показників «якість – прибуток».

Теоретико-методологічні етапи розвитку прибутку як економічної категорії та проблеми управління прибутком розглядалися такими зарубіжними вченими-економістами, як А. Берлі., Т. Веблен, О. Глазова, Дж. Гобсон, Р. Гордон, Дж. Кейнс, Е. Лундберг, К. Маркс, А.Маршалл, Ст. Дж. Мілль, Г. Мінз, Г. Мюрдаль, О. Нікітін, С. Нікітін, Д. Рікардо, А. Сміт, І. Фішер, Ф. Найт, та Й. Шумпетер Проблеми формування монопольного прибутку в реальних умовах розвитку економіки стали об'єктом дослідження багатьох західних економістів: Дж. Бейна, А. Каплана, Дж. Б. Кларка, С. Літлчайлда, Е. Месона, Г. Мінза, Дж. Робінсона, Б. Феплнера, та Е. Чемберліна.

Вагомий внесок у вирішенні проблем управління прибутком зробили такі вітчизняні вчені, як І. Бланк, А. Гончарук, Г. Кірейцев, І. Кравченко, Л. Лігоненко, А. Мазаракі, С. Мочерний, А. Поддєрьогін, С. Покропивний, Ю. Субботович, А. Турило, Н. Ушакова та ін.

Відповідно до класичної економічної думки, прибуток є категорією, що характеризує ефективність діяльності підприємства. Остання оцінюється з метою проведення як порівнянь усередині окремої галузі чи сектора економіки, так і для визначення успішності ведення бізнесу в цілому. Західні й вітчизняні еконо-

місти визначають ефективність діяльності підприємства за допомогою показників рентабельності у вигляді відношень прибутку до цілої низки показників: собівартості, доходу, вартості вкладеного капіталу тощо.

На думку А. Поддєрьогіна, прибуток суб'єкта господарювання відіграє провідну роль у системі управління його фінансами, а тому незмінно привертає значну увагу дослідників із академічних кіл і практиків фінансового менеджменту. Зазвичай, прибуток розглядається у трьох основних аспектах:

- «прибуток як вираження результату фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання та винагорода за підприємницький ризик;

- прибуток як вираження ефективності управління операційною, інвестиційною та фінансовою діяльністю суб'єкта господарювання;

- прибуток як джерело самофінансування підприємства (при цьому чистий прибуток розглядається як найдешевше джерело фінансування потреби підприємства у капіталі та посідає основне місце у так званій ієрархії фінансування)» [182, с. 122].

Відомо, що донедавна у вітчизняній економічній літературі переважало трактування прибутку з погляду його експлуатаційної сутності. Такий підхід ґрунтувався на марксистських ідеях – прибуток визначався як перетворена форма додаткової вартості, тобто безоплатно привласнена капіталістом частину вартості, яка створена працею [165, с. 39].

До ХХ ст. у західній економічній думці термін «прибуток» використовувався в широкому розумінні (прибуток і рентабельність) і у вузькому (без включення рентабельності). В економічній літературі, особливо німецькій, для визначення прибутку використовувався також термін «підприємницький дохід». У ХХ ст. термін «прибуток» у вузькому його розумінні здебільшого витіснив ідентичний йому термін «підприємницький дохід».

Теоретико-методологічні основи обґрунтування прибутку як економічної категорії мають специфічні риси, які вирізняють їх серед тих розділів західної економічної думки, що трактують інші доходи капіталістичного суспільства – заробітну плату, відсоток і ренту. Ю. Субботович досліджуючи еволюцію терміна «прибуток», пов'язав його зі значенням валового доходу, спираючись на праці представників класичної теорії – Сміта А. і Мілля Дж. Ст., які брали до уваги історичний і юридичний

факти володіння тим чи іншим капіталістичним майном, землею або капіталом (засобами виробництва, матеріальними коштами) при вирішенні питання про походження прибутку [165, с. 39].

А. Сміт та Д. Рікардо виокремили поняття «прибуток» в окрему економічну категорію, яку досліджували у тісному взаємозв'язку з процесом накопичення капіталу, з факторами зростання суспільного багатства. А. Сміт трактував поняття «прибуток» по-різному: як закономірний результат продуктивності капіталу, як винагороду капіталістові за його діяльність і ризик, як вирахування з частини неоплаченої праці найманого працівника.

Критикуючи теорію факторів виробництва, К. Маркс обґрунтував положення, що нову, збільшену вартість створює жива праця, продуктивність праці залежить від технології оснащеності праці, родючості, розташування земельних угідь тощо. Разом з оснащеністю праці та родючістю землі зростає якість праці, отже, за одиницю часу створюється більша вартість. Капітал і земля сприяють створенню більшої вартості.

Величина прибутку, за К. Марксом, залежить від середньої суспільної норми прибутку, отже, прибуток до певної межі можна розглядати як функцію капіталу, оскільки фактором зростання маси прибутку є розмір капіталу. К. Маркс дає таке визначення терміна «прибуток»: «Прибыль состоит из избытка стоимости товара над издержками его производства, то есть избытка всей суммы труда, содержащейся в товаре, над содержащейся в нем оплаченной суммой труда» [82, с. 635].

До ХХ ст. у західній економічній думці була відсутня самостійна теорія прибутку. Теорія, яка могла претендувати на такий зміст, як вважають С. Нікітін, О. Глазова та А. Нікітін, зазвичай розкривала лише проблеми походження прибутку [92, с. 20]. Щоправда, окремі економісти розуміли визначення поняття «прибуток» як особливу плату за працю управління капіталом, а розмір прибутку пов'язували з платою за ризик.

Поняття «ризик» у працях І. Фішера, Г. Мюрдаля, Е. Лундберга, Ф. Найта досліджується як важливий розрахунковий показник, що використовується для аналізу прибутку в умовах недосконалої конкуренції та надприбутків. При цьому власне прибуток характеризується або як винагорода підприємцю за певний ризик його діяльності, або як розходження між очікуваним і фактично отриманим доходами.

1921 р. американський учений Ф. Найт у своїй книзі «Ризик, невизначеність і прибуток» писав, що винагорода у вигляді прибутку від успішної підприємницької діяльності забезпечується саме умілою оцінкою не лише передбачуваного, але й непередбачуваного ризику [92, с. 21].

Дж. М. Кейнс розглядав прибуток у системі макроекономічних показників регулювання соціально-економічних процесів у державі за допомогою ефективного попиту. Погляди Т. Веблена, Дж. Гобсона, Г. Мінза, А. Берлі та Р. Гордона щодо походження й економічної природи прибутку визначили інституційно-соціологічний напрям теорії доходів підприємницьких структур [165, с. 41].

Й. Шумпетер пропонував додаткове джерело прибутку – послідовне введення в економічний процес технічних, комерційних і організаційних інновацій. Центральним економічним агентом, на думку Й. Шумпетера, є підприємець, який своїми нововведеннями добивається переходу систем статичної економіки в систему динамічної нерівності, в умовах якої і народжується нововведення.

У ХХ ст. поняття «прибуток» почали трактувати як результат особливих підприємницьких талантів або здібностей до потреб динамічного розвитку підприємства з урахуванням фактора ризикованості. Безперечно, подібний підхід означав принципово нове трактування поняття «прибуток». Він почав розглядатися як потужна сила, що забезпечує розвиток ринкової економіки.

Проблеми формування монопольного прибутку в реальних умовах розвитку економіки ХХ ст. стали об'єктом дослідження багатьох західних та вітчизняних економістів. Але принципове значення мали дві праці – Е. Чемберліна «Теорія монополістичної конкуренції» і Дж. Робінсона «Економіка недосконалої конкуренції» [204, 215], які вийшли в світ 1933 р. і присвячені новому трактуванню взаємозв'язку монополії та конкуренції. Е. Чемберлін та Дж. Робінсон зазначали, що «по-перше, на окремих ринках недосконалої конкуренції слід обмежувати можливість входу і виходу на ринок нових фірм і встановлювати верхні межі цін (тарифів) на товари чи послуги; по-друге, на сегментах ринку з високою ціновою еластичністю монополії встановлюють відносно низькі ціни, що дає змогу різко розширити збут і компенсувати цінові втрати за рахунок зниження витрат виробництва завдяки економії на масштабах» [16, с. 45].

У західній економічній літературі навколо монопольної складової прибутку виникла гостра дискусія. Якщо джерела походження прибутку, визначені Ф. Найтом і Й. Шумпетером, у цілому мають позитивний характер, то монопольна складова має негативне навантаження. Група відомих американських економістів – Дж. Б. Кларк, А. Каплан, Е. Месон, Б. Фелпнер – відстоюють думку про існування потужних факторів (динамізм економічного розвитку, сили цінової та нецінової конкуренції), які оберігають економіку від надмірного впливу монополістичних сил і сприяючи таким чином збереженню ефективної конкуренції.

З іншого боку, Дж. Бейн, Г. Мінз, які досліджували конкурентну ситуацію, виявили численні факти монопольного обмеження конкуренції та, відповідно, наявність значної монопольної складової прибутку. Прибічники цієї позиції захищають необхідність проведення державної політики у вигляді антімонопольного законодавства [92, с. 23].

Вперше різницю між штучною і природною монополіями визначив 1848 р. Дж. Ст. Міль. Штучна монополія створюється державою, статус якої закріплюється законодавчими актами, а її можлива ліквідація сприятиме зростанню національного багатства. На відміну від неї, природна монополія функціонує як результат об'єктивного розвитку продуктивних сил у певних сферах економіки, незалежно від зусиль держави і закону [16, с. 43].

Діяльність природної монополії не відрізняється від поведінки звичайного монополіста, тому неминуче призводить до втрат для суспільства. Монополіст прагне максимізувати власні прибутки, а не суспільний добробут. Тому, виникає потреба регулювати діяльність природних монополій, аби досягти вигідного компромісу: природний монополіст виробляє послугу за найменших витрат, а суспільство має змогу уникнути втрат від монополістичної поведінки виробника [154].

За часів колишнього СРСР, коли визначені державним планом контрольні цифри й індивідуальні економічні нормативи тривалий час практично не змінювалися, прибуток визначався як похідний показник від інших планових величин. Він дорівнював різниці між плановим обсягом продукції, що реалізується, та її собівартістю. Виконання директивних планових показників, у тому числі за величиною прибутку, було головною метою функціонування господарюючих суб'єктів.

Розвиток ринкових відносин в економіці України стимулював появу нових підходів до управління формуванням і розподі-

лом прибутку. Тому визначення поняття «прибуток» також зазнає певних змін; у сучасних умовах серед вітчизняних учених існують різні погляди на це поняття.

С. Ф. Покропивний розглядає прибуток лише як кількісний показник діяльності підприємства і не розкриває його економічної природи. Він вважає, що «прибуток – це частина виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат на виробничу та комерційну діяльність підприємства» [43, с. 237]. С. В. Мочерний зазначає, що категорія «прибуток», як і всі інші економічні категорії, має історичний характер, який, по-перше, полягає в тому, що вона з'являється лише при капіталізмі (як перетворена форма додаткової вартості), по-друге, в конкретизації категорії «прибуток» у процесі еволюції самого капіталістичного способу виробництва. За С. В. Мочерним, визначення категорії «прибуток» є таким: «Прибуток – перетворена форма додаткового продукту й додаткової вартості, яка виражає відносини між власниками засобів виробництва і найманими працівниками з приводу його створення і привласнення» [89, с. 270].

У своїх публікаціях І. О. Бланк одним із перших в Україні для визначення терміну «прибуток» використовує поняття «співвідношення ризику і доходу». За Бланком, «Прибыль – выраженный в денежной форме чистый доход предпринимателя на вложенный капитал, характеризующий его вознаграждение за риск осуществления предпринимательской деятельности, представляющей собой разницу между совокупным доходом и совокупными затратами в процессе осуществления этой деятельности» [22, с. 381].

У вітчизняній науковій літературі значна увага приділяється поняттю «управління прибутком». На думку А. М. Поддєрьогіна, прибуток безпосередньо не є об'єктом управління. Управління прибутком насамперед передбачає реалізацію обґрунтованого впливу на факторні показники формування прибутку суб'єкта господарювання – доходів і витрат. Відповідно, модель управління прибутком суб'єкта господарювання має включати сукупність логічно цілісних і взаємопов'язаних функціонально-організаційних блоків, а саме:

- управління затратами;
- управління доходами;
- управління розподілом прибутку (рис. 1.1) [182, с. 130].

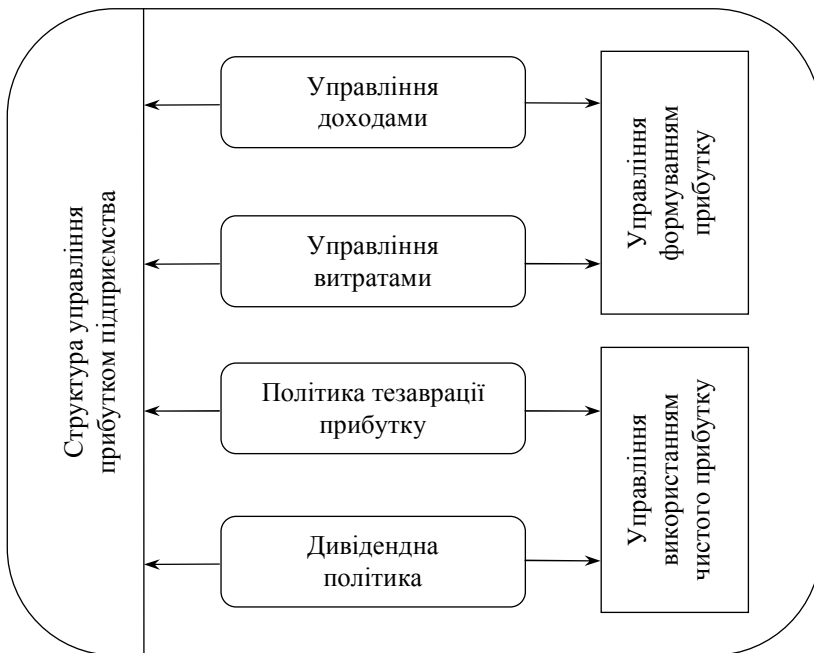

Рис. 1.1. Функціонально-організаційна структура управління прибутком суб'єкта господарювання [182, с. 123]

І. О. Бланк розглядає забезпечення ефективного управління прибутком підприємства як перелік потреб до цього процесу, головними з яких є: інтегрованість із загальною системою управління підприємством, комплексний характер формування управлінських рішень, високий динамізм управління, багатоваріантність підходів до розробки окремих управлінських рішень, орієнтованість на стратегічні цілі розвитку підприємства. Наведемо визначення терміна «управління прибутком» за І. О. Бланком: «Управление прибылью представляет процесс выработки и принятия управленческих решений по всем основным аспектам ее формирования, распределения и использования на предприятии» [22, с. 22].

Отже, в умовах ринкової економіки прибуток за своєю природою є сукупним проявом ефективності фінансового, виробни-

чого й організаційного менеджменту на підприємстві, а його розмір залежить від розміру доходів і витрат.

Г. Г. Кірейцев визначає прибуток як кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства, що являє собою різницю між загальною сумою доходів і витратами на виробництво і реалізацію продукції [181, с. 144].

Прибуток у ринкових умовах господарювання – рушійна сила та джерело оновлення виробничих фондів. Він є обов’язковою умовою розширеного відтворення на підприємстві, забезпечення його самофінансування і зміцнення конкурентоздатності на ринку. Прибуток сигналізує про необхідність заходів щодо зменшення собівартості продукції, нарощування обсягів виробництва та реалізації, розширення асортименту виготовленої продукції, доцільності змін у ціновій політиці. Він є визначальним критерієм ефективності господарювання. І нарешті, прибуток – основне джерело соціальних благ для членів трудового колективу. За рахунок прибутку, що залишається у розпорядженні підприємства після сплати всіх податків, виплати дивідендів і інших першочергових відрахувань, здійснюється матеріальне заохочення працівників і надання їм соціальних пільг.

Отже, економічна категорія прибуток за два останні століття зазнала значних змін. Якщо в XIX ст. прибуток розглядався в розрізі окремих показників: заробітної плати, відсотка на вкладений капітал або ренти від надання в експлуатацію власних фондів, то в XX ст. прибуток почали трактувати як результат особливих підприємницьких талантів адаптації до потреб динамічного розвитку діяльності. В кінці XIX ст. в економічній літературі також з’являється трактування прибутку як винагороди за ризик, що й досі відображається в працях відомих українських учених, таких як І. О. Бланк, А. М. Поддєрьогін, Г. Г. Кірейцев, Ю. Л. Субботович та ін.

Необхідно зазначити, що до XX ст. у західній економічній думці була відсутня самостійна теорія прибутку, а починаючи з XX ст. прибуток розглядався як потужна сила, що забезпечує розвиток ринкової економіки.

За часів СРСР прибуток розглядався як похідний показник від інших планових величин. У сучасній вітчизняній економічній літературі прибуток часто розглядається як фінансова категорія, що характеризує ефективність здійснення підприємством своєї господарської діяльності. Максимізація прибутку при цьому є головною метою здійснення підприємством своєї госпо-

дарської діяльності. До того ж, ефективність здійснення господарської діяльності підприємства розуміють не тільки як абсолютне значення прибутку, а й відносні показники рентабельності виручки, собівартості, продукції, капіталу тощо [64, 179, 181, 182, 193].

На думку Г. О. Крамаренка і О. Е. Чорної, «... функціонування підприємства, незалежно від виду його діяльності та форми власності, в умовах ринку визначається його здатністю приносити прибуток. В умовах ринкової економіки прибуток є найважливішим фактором стимулювання виробничо-господарської діяльності підприємства і створює фінансову основу для його розширення, задоволення соціальних і матеріальних потреб трудового колективу. Прибуток – це найважливіший узагальнюючий показник у системі оцінкових показників ефективності виробничої, комерційної та фінансової діяльності підприємства» [64, с. 142].

Е. А. Макар'ян, Г. П. Герасименко, та С. Е. Макар'ян розглядають прибуток як кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства, який характеризує його ефективність саме в умовах ринкової економіки. «В условиях рыночной экономики прибыль выступает важнейшим фактором стимулирования производственной и предпринимательской деятельности» [179, с. 7].

Проте, на думку А. М. Турила, визначення прибутку як фінансового результату господарської діяльності є неправомірним, і ця категорія потребує подальшого дослідження. На його думку, для розкриття сутності та специфіки цієї категорії і її кількісної оцінки потрібно брати за увагу мету фінансового менеджменту і звернутися до змісту таких важливих фінансових категорій, як фінансовий ефект, фінанси підприємств, фінансова діяльність, власний капітал, активи.

Фінансовий ефект як категорія, на думку А. М. Турила, відображає в собі через систему фінансових відносин, що склалися на підприємстві, всю сукупність змін у його фінансовій діяльності та виражається у головній меті такої діяльності [168, с. 101].

На думку А. М. Турила, власників підприємств цікавить насамперед розмір власного капіталу та його приріст, що виникає у процесі саме фінансової діяльності. Тому для власників підприємств приріст власного капіталу за період, що розглядається, і є головним фінансовим ефектом: «Фінансовий ефект, як резуль-

тат фінансової діяльності підприємства включає в себе не лише прибуток, а й інші види фінансових ресурсів, тобто він характеризує зміни у власному капіталі підприємства» [168, с. 101].

Розширюючи поняття «прибуток», яке сформулював А. М. Турило, для розкриття сутності та специфіки категорії «прибуток», її кількісної оцінки, потрібно керуватись головною метою фінансового менеджменту, а саме забезпеченням максимально можливого зростання добробуту власників підприємства у звітному періоді та в довгостроковій перспективі.

Основні завдання фінансових менеджерів енергопостачальних компаній направлені на досягнення головної мети управління прибутком і залежать від умов господарювання цих підприємств.

Фінансовий ефект як результат фінансової діяльності підприємства враховує не тільки прибуток, а й інші різновиди фінансових ресурсів, які отримав власник підприємства. Це може виражатись у зростанні власного капіталу, або вартості підприємства, зростанні прибутків інших компаній цього ж власника, технологічні процеси яких безпосередньо пов'язані між собою, що відбувається за рахунок мінімізації прибутку основної компанії, тощо (табл. 1.1).

З таблиці 1.1 видно, що незважаючи на умови господарювання, у яких енергопостачальні компанії надають послуги з передачі та постачання електричної енергії, фінансові менеджери мають три спільні завдання, направлені на реалізацію головної мети управління прибутком:

- забезпечення підприємства необхідними ресурсами для прибуткової діяльності в майбутніх періодах;
- забезпечення зростання ринкової вартості підприємства;
- мотивація персоналу до пошуку способів підвищення добробуту власників підприємства.

Інші завдання, відповідно до двох різних умов господарювання, направлені або на максимізацію прибутку і подальший її розподіл у вигляді дивідендів, або на мінімізацію фінансового результату енергопостачальної компанії за рахунок максимізації прибутку афілійованих структур.

Таблиця 1.1

**Основні завдання фінансових менеджерів
енергопостачальних компаній направлені на
реалізацію головної мети управління прибутком**

Головна мета управління прибутком	Умови господарування	Основні завдання фінансових менеджерів, направлені на реалізацію головної мети
Забезпечення максимально можливого зростання добробуту власників підприємства у звітному періоді та в довгостроковій перспективі	Наявність методичної можливості отримувати максимально можливий рівень прибутку	1. Забезпечення максимізації прибутку за рахунок мінімізації витрат і підвищення ефективності господарської діяльності. 2. Забезпечення оптимального співвідношення між рівнем прибутку енергопостачальної компанії і відповідним рівнем ризикованості операцій. 3. Забезпечення необхідної норми прибутку на інвестований капітал і виплату дивідендів. 4. Забезпечення підприємства необхідними ресурсами для прибуткової діяльності в майбутніх періодах. 5. Забезпечення зростання ринкової вартості підприємства. 6. Мотивація персоналу до пошуку способів підвищення добробуту власників підприємства
	Відсутність методичної можливості отримувати максимально можливий рівень прибутку	1. Забезпечення максимально можливого рівня прибутку інших компаній цього ж власника за рахунок максимізації витрат і мінімізації прибутку підприємства. 2. Забезпечення оптимального співвідношення між рівнем прибутку, який отримують афілійовані компанії, і відповідним рівнем ризикованості операцій енергопостачальної компанії. 3. Забезпечення інтересів власника в частині мінімізації прибутку та неможливості його розподілу у вигляді дивідендів. 4. Забезпечення підприємства необхідними ресурсами для прибуткової діяльності в майбутніх періодах. 5. Забезпечення зростання ринкової вартості підприємства. 6. Мотивація персоналу до пошуку способів підвищення добробуту власників підприємства

На думку О. І. Олексюка, у висвітленні одного з можливих способів використання прибутку як показника для цілей управління і забезпечення високої результативності діяльності компаній не вирішеними залишаються такі проблеми:

- «можливість використання прибутку як фінансово-економічного індикатора, сформованого на базі існуючої практики обліку (наявності управлінського, бухгалтерського, податкового й інших видів обліку), для прийняття стратегічних управлінських рішень;

- необхідність розробки функціонально-орієнтованих методик прибутковості як основи для побудови системи загальної результативності діяльності компаній;

- місце та роль фінансових індикаторів у оперативному та стратегічному менеджменті результативності діяльності вітчизняних компаній» [94, с. 102]. Отже, прибуток як фінансова категорія, яка характеризує ефективність здійснення господарської діяльності, притаманна лише для ринкової економіки. В умовах ринкової трансформації економіки України, мінімізація прибутку окремих підприємств є адекватним проявом на зовнішні умови господарювання, що головним чином пов'язано зі значним обсягом товарів робіт, послуг, які на даний момент знаходяться в «тіні». Фактично, зниження прибутків окремими компаніями є проявом лише того, що їхні власники бажають отримувати більший прибуток, ніж могли б його отримати офіційно після сплати податків, зборів тощо.

З огляду на вищевикладене, прибуток як економічна категорія є найбільш значимим і практично єдиним показником успішності підприємств і ефективного управління ними в умовах ринкової економіки. В умовах трансформаційних процесів в економіці України визначення поняття «прибуток» як показника ефективності здійснення господарської діяльності потребує врахування окремих факторів, а саме:

- 1) динамічне підприємство, що здійснює капіталовкладення, змушене зазнавати зростання постійних витрат, які впливають на майбутні результати;

- 2) складні протиріччя між учасниками діяльності підприємства та їхніми інтересами (держави, правління підприємства, акціонерів тощо) мають різні наслідки з погляду формування і розмірів прибутку;

3) великі податки підштовхують компанії застосовувати різні засоби для зменшення прибуткової частини, а відповідно і податкового навантаження на підприємство;

4) відсутність єдиних умов господарювання в окремих галузях народного господарства призводить до того, що розміри прибутків і рентабельність компаній природних монополістів відрізняються більше ніж у 100 разів. Причому за технічними показниками якості наданих послуг та іншими показниками ефективності ведення господарської діяльності підприємства зі значними розмірами прибутку є менш ефективними, ніж збиткові компанії.

Враховуючи всі фактори, підходи до визначення поняття «прибуток», як економічної категорії трансформуються з простого співвідношення доходів і витрат підприємства в складну систему управління прибутком компанії. Максимізація доходів і мінімізація витрат, за умов даного підходу, є лише похідними величинами від особливості умов господарювання в галузі та зацікавленості власників (акціонерів) в отриманні максимально можливого рівня прибутку.

На нашу думку, управління прибутком енергопостачальної компанії – це процес розробки та прийняття управлінських рішень, пов'язаних з формуванням, розподілом і використанням прибутку, направлених на забезпечення максимально можливого зростання добробуту власників підприємства у звітному та довгостроковому періодах.

Зважаючи на природно-монопольне становище енергопостачальних компаній, процес управління прибутком від надання послуг з передачі та постачання електричної енергії має здійснюватись завдяки реалізації загальних функцій:

- планування – визначення планового розміру прибутку енергопостачальної компанії при розрахунку тарифів;
- організація – проектування і створення ефективної структури управління прибутком енергопостачальної компанії;
- мотивація – зацікавлення менеджерів і власників в отриманні максимально можливого рівня прибутку за рахунок зниження витрат і підвищення ефективності господарської діяльності;

– контроль – якісна і кількісна оцінка фінансових результатів від надання послуг з передачі та постачання електричної енергії;

– координація – установа оптимальних комунікаційних зв'язків між головною метою фінансових менеджерів і завданнями, направленими на реалізацію головної мети управління прибутком.

Взаємозв'язок між функціями управління прибутком енергопостачальних компаній можна представити у вигляді структурно-логічної схеми, в центрі якої знаходиться функція координації, що забезпечує взаємозв'язок усіх інших функцій (рис. 1.2).

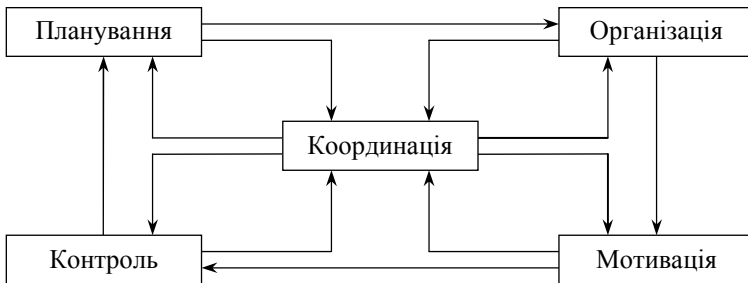

Рис. 1.2. Взаємозв'язок функцій менеджменту [85, с. 40].

На рис. 1.2 відображені лише загальні функції управління прибутком, які не передбачають врахування особливостей галузі, форми власності, зовнішніх умов господарювання тощо. Склад специфічних функцій управління прибутком енергопостачальних компаній, які визначають направленість праці фінансових менеджерів на кінцевий результат діяльності підприємства, наведений на рис. 1.3.

На рис. 1.3 відображені специфічні функції, які характерні для підприємств паливно-енергетичного сектора економіки всіх форм власності, проте подальшого дослідження потребує аналіз концептуальних підходів до управління прибутком від надання послуг з передачі та постачання електричної енергії в умовах різних форм власності та контроль за співвідношенням показників «якість – прибуток» в управлінні енергопостачальними компаніями України і країн ЄС.

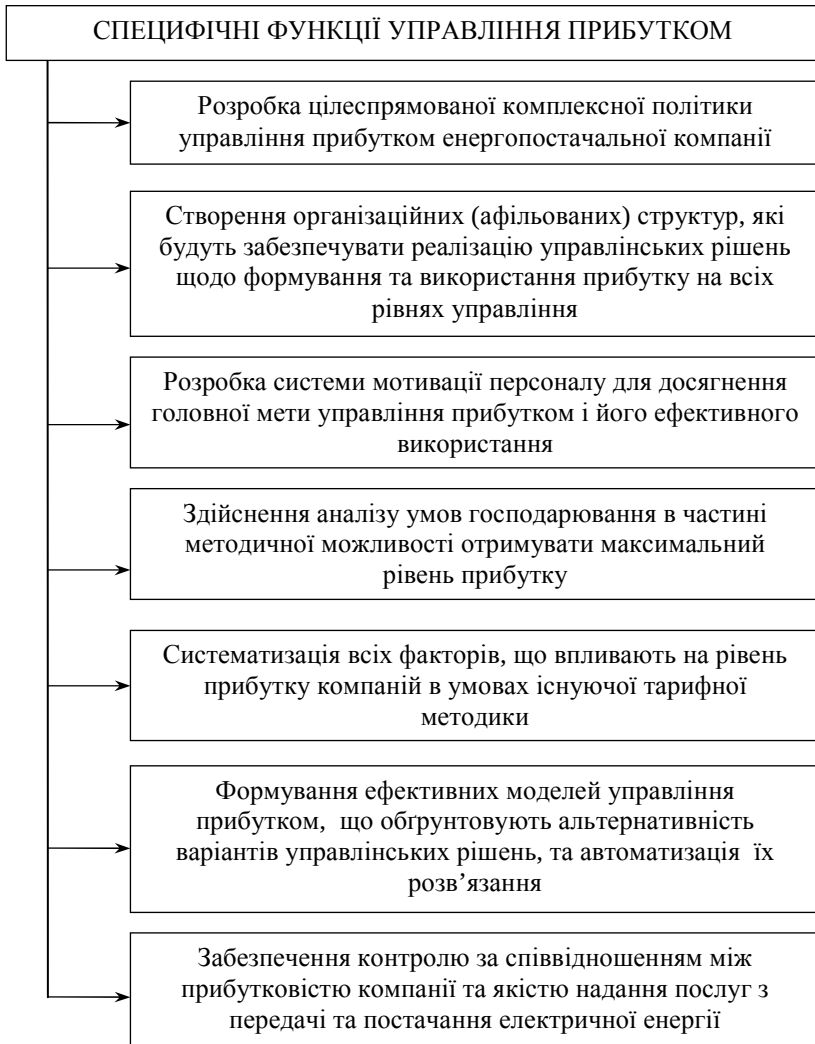

Рис. 1.3. Специфічні функції управління прибутком енергопостачальних компаній (авторська розробка)

Процес управління прибутком від надання послуг з передачі та постачання електричної енергії має здійснюватись завдяки

реалізації загальних і специфічних функцій. На нашу думку, управління прибутком енергопостачальної компанії – це процес розробки та прийняття управлінських рішень пов'язаних з формуванням, розподілом і використанням прибутку, направлених на забезпечення максимально можливого зростання добробуту власників підприємства у звітному та довгостроковому періодах.

Прибуток як фінансова категорія, яка характеризує ефективність здійснення господарської діяльності, притаманна лише для зрілої ринкової економіки. В умовах сучасного стану ринкової економіки України, мінімізація прибутку окремих підприємств є адекватним проявом на умови господарювання, що, головним чином, пов'язано з особливостями регулювання підприємств-природних монополістів. Зниження прибутків окремими компаніями є проявом лише того, що їхні власники бажають отримувати більший прибуток, ніж могли б його отримати офіційно після сплати податків, зборів тощо. Отже, необхідне детальне дослідження правового та нормативного забезпечення сфери надання послуг з передачі та постачання електричної енергії.

1.2. Нормативне й організаційно-економічне забезпечення розвитку сфери надання послуг з передачі та постачання електричної енергії в Україні

Законодавчою базою, що регламентує діяльність енергопостачальних компаній з надання послуг у галузі передачі та постачання електричної енергії є такі Закон України: «Про природні монополії», «Про електроенергетику», «Про ціни та ціноутворення» [110, 148, 150].

Відповідно до Закону України «Про природні монополії», регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері передачі та розподілу електричної енергії здійснюється національними комісіями регулювання природних монополій, які утворюються і функціонують відповідно до цього Закону [148].

Законом України «Про ціни та ціноутворення» передбачено запровадження органу державного регулювання цін і встановлення тарифів для підприємств, які надають послуги з передачі та постачання електричної енергії [150].

З огляду на вищезазначені закони України, 1994 р. створено Національну комісію регулювання електроенергетики в Україні,

а 14 березня 1995 р. Указом Президента № 213 затверджено «Положення про Національну комісію з питань регулювання електроенергетики України» (НКРЕ), згідно з яким Комісію визначено незалежним, позавідомчим, постійно діючим органом державного регулювання [138]. Остаточний правовий статус Комісії як органу державного регулювання в електроенергетичній галузі був закріплений Законом України «Про електроенергетику» [110]. Структуру Національної комісії регулювання електроенергетики наведено у додатку А. Місце НКРЕ й енергопостачальних компаній у функціональній схемі ринку електричної енергії України проілюстровано на рис. 1.4.

Згідно з Законом України «Про електроенергетику», органом державного регулювання діяльності в електроенергетиці є НКРЕ, яка регулює діяльність суб'єктів природних монополій у сфері електроенергетики та господарюючих суб'єктів, що діють на суміжних ринках, а також виконує інші функції відповідно до законодавства [110].

З рисунку 1.4 помітно, що енергопостачальні компанії здійснюють передачу та постачання електричної енергії безпосередньо кінцевим споживачам. Проте грошові кошти від споживачів надходять на рахунок енергопостачальної компанії не в повному обсязі, а лише в частині наданих послуг з передачі та постачання електричної енергії. Кошти за електроенергію, куплену енергопостачальною компанією в ДП «Енергоринок», автоматично перераховуються уповноваженим банком відповідно до алгоритму розподілу коштів встановленого НКРЕ. Державне підприємство «Енергоринок» самостійно розподіляє всі кошти, які надходять від уповноваженого банку між виробниками електричної енергії: АЕС, ТЕС, ТЕЦ, ВЕС та ГАЕС та операторами-імпортерами електричної енергії.

Алгоритму перерахувань коштів щомісяця розраховується і затверджується НКРЕ відповідно до Порядку визначення відратувань коштів на поточні рахунки постачальників електричної енергії за регульованим тарифом і на поточний рахунок зі спеціальним режимом використання оптового постачальника електричної енергії, який затверджений постановою НКРЕ № 1419 від 26.10.2006 р. [126]. Необхідність введення алгоритму розподілу коштів для енергопостачальних компаній виникла через значний розмір заборгованості компаній перед ДП «Енергоринок» за куплену електроенергію.

Порівняльна динаміка заборгованості енергопостачальних компаній перед ДП «Енергоринок» та заборгованості українських споживачів перед обленерго представлена на рис. 1.5.

Рис. 1.5. Динаміка заборгованості енергопостачальних компаній перед ДП «Енергоринок» і заборгованості українських споживачів перед обленерго, млн грн

У разі ефективної роботи компанії по стягненню заборгованості минулих періодів, ці кошти, автоматично розподіляються між енергопостачальною компанією та ДП «Енергоринок» пропорційно затвердженого алгоритму перерахувань коштів. Головним недоліком даного порядку є те, що, в разі мінімізації витрат та підвищення ефективності господарської діяльності енергопостачальної компанії, додатковий прибуток в більшій своїй частині обов'язково направляється на погашення старих боргів. Отже, енергопостачальні компанії не зацікавлені у підвищенні ефективності своєї діяльності.

У разі неефективної роботи компанії від надання послуг з передачі та постачання електричної енергії отриманий збиток також розподіляється пропорційно до затвердженого алгоритму

перерахувань коштів. Винятком є енергопостачальні компанії, які підписали з ДП «Енергоринок» договір про реструктуризацію заборгованості й алгоритм перерахування коштів, яким щомісяця затверджується на рівні 100 %.

За рис. 1.5 можна зробити висновок про стабільну динаміку до зменшення заборгованості споживачів перед енергопостачальними компаніями. За останні п'ять років вона зменшилась на 21 %. Борг енергопостачальних компаній перед ДП «Енергоринок» за 2003–2007 рр. зменшився на 4 %. Щорічне збільшення різниці між дебіторською і кредиторською заборгованістю енергопостачальних компаній пояснюється двома факторами:

- недосконалістю діючого Порядку визначення відрахувань коштів на поточні рахунки енергопостачальних компаній [126] у частині відсутності мотивації до підвищення ефективності господарської діяльності та стягнення заборгованості зі споживачів;

- списанням енергопостачальними компаніями дебіторської заборгованості, за якою минув термін позовної давності, та відсутністю відповідних списань з боку ДП «Енергоринок».

Динаміка обсягів наданих послуг з передачі та постачання електричної енергії енергопостачальними компаніями проілюстрована на рис. 1.6.

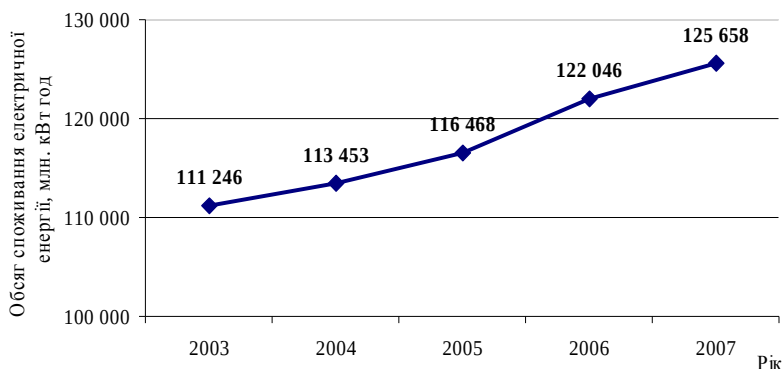

Рис. 1.6. Динаміка обсягів споживання електричної енергії українськими споживачами за 2003–2007 рр., млн кВт·год

З рисунку 1.6 видно, що обсяги послуг, які надаються енергопостачальними компаніями, щороку збільшуються, це свідчить про позитивну тенденцію до зростання української економіки у ці роки. Зазначені обсяги беруть участь у розрахунку тарифів на передачу та постачання електричної енергії, які щомісяця затверджуються НКРЕ.

Одним із основних завдань Національної комісії регулювання електроенергетики України є забезпечення проведення цінової та тарифної політики в електроенергетиці.

Відповідно до статті 17 Закону України «Про електроенергетику», НКРЕ також регулює тарифи на передачу та постачання електричної енергії, що саме і є джерелом формування прибутку енергопостачальних компаній [110].

Протягом останніх років у вітчизняній нормативній базі існують суперечності між визначенням поняття «електроенергія» як товару або послуги та відповідним визначенням сфери діяльності енергопостачальних компаній. Згідно зі статтею 1 Закону України «Про житлово-комунальні послуги», комунальні послуги – результат господарської діяльності, спрямованої на задоволення потреби фізичної чи юридичної особи у забезпеченні холодною та гарячою водою, водовідведенням, газо- та електропостачанням, опаленням, а також вивезення побутових відходів у порядку, встановленому законодавством [111].

Відповідно до статті 13 цього Закону щодо класифікації житлово-комунальних послуг залежно від функціонального призначення, електропостачання відноситься до складу комунальних послуг [111].

Порядок установлення цін, тарифів на електроенергію регламентує стаття 14 Закону України «Про житлово-комунальні послуги», відповідно до якої, електропостачання відноситься до першої групи – житлово-комунальних послуг, ціни та тарифи на які затверджує спеціально уповноважений орган виконавчої влади [111].

У статті 1 Закону України «Про електроенергетику» встановлено, що енергія – це електрична або теплова енергія, яка виробляється на об'єктах електроенергетики і є товарною продукцією, призначеною для купівлі-продажу [110].

Відповідно до Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти», товари – це продукція будь-якого виду та призначення, у тому числі сировина, вироби, устаткування, технології, предмети у твердому, рідкому, газоподібному

стані, включаючи електроенергію, а також послуги, пов'язані з поставкою товарів, якщо їх вартість не перевищує вартості самих товарів; послуги – будь-яка закупівля, крім товарів і робіт, включаючи підготовку спеціалістів, забезпечення транспортом і зв'язком, освоєння технологій, наукові дослідження, медичне та побутове обслуговування [112].

Отже, в діючому законодавстві існує суперечність щодо віднесення передачі та постачання електричної енергії або до житлово-комунальної послуги, або до товару.

Для вирішення протиріччя нами проведено ґрунтовний аналіз цього питання на базі законодавства Європейського Союзу. З позиції ЄС та законодавства країн-членів електроенергія розглядається як товар, а не як послуга. На нашу думку, проведення ринкових реформ в електроенергетиці країн ЄС виокремило, що електроенергія належить до поняття «товар», а передача та розподіл електроенергії – до «послуг».

Директива 2003/54/ЄС від 26 червня 2003 року Європейського Парламенту та Ради (далі – Директива ЄС) стосовно єдиних правил для внутрішніх ринків електроенергії скасувала попередню Директиву 96/92/ЄС від 19 грудня 1996 року і вимагає від усіх країн-членів відкрити ринок для всіх побутових споживачів до 1 липня 2004 та для всіх споживачів до 1 липня 2007 [39].

Директива ЄС не дає визначення ані терміна «електроенергія», ані поняття електроенергії як товару або послугу. Але, у статті 2 Директиви ЄС наведено визначення термінів:

- «передача» – транспортування електроенергії високовольтними та міждержавними мережами для постачання кінцевим споживачам або розподільним компаніям, за винятком послуг з постачання;

- «розподіл» – транспортування електроенергії розподільними мережами високої, середньої та низької напруги для її постачання споживачам, за винятком послуг з постачання;

- «допоміжні (системні) послуги» – всі послуги, що необхідні для функціонування передавальних або розподільних мереж.

На основі цих трьох визначень можна зробити висновок про те, що передача та постачання електроенергії є послугою. А якщо це так, то сама електроенергія не може бути послугою, оскільки є товаром, який постачається споживачам через надання послуг з передачі, постачання й інші системні послуги.

У Законі Великої Британії «Про електрику», розділі 100 «Зміни й доповнення до законодавчих актів» зазначено, що електро-

енергія повинна трактуватися як товар, для досягнення цілей Закону «Про добросовісну конкуренцію» від 1973 р., Закону «Проти обмеження свободи торгівлі» від 1976 р. та Закону «Про конкуренцію» від 1980 р. У главі 2 польського Закону «Про постачання палива й енергії» зазначено, що постачання палива, електричної чи теплової енергії здійснюється на основі договору купівлі-продажу або договору про передавальні послуги. Відповідно до Фінського Закону «Про ринок електроенергії» від 1995 р., електроенергія трактується як товар, що спочатку виробляється (генерується), передається та розподіляється мережею високої, середньої та низької напруги, а тоді продається споживачам. Передача та розподіл при цьому є послугами [88, с. 4].

Щодо законодавства країн-членів ЄС, то в ньому існує чіткий взаємозв'язок між регулюванням електроенергетики та постачанням газу в розподілі відносин, що виникають при постачанні цих енергоносіїв кінцевому споживачеві. Отже, газ є товаром, що постачається газопроводами. Постачання газу газопроводами високого тиску (національна газопровідна мережа) та місцевими газопроводами низького тиску – передача та розподіл – вражаються послугою.

Таким чином, із позиції законодавства країн-членів ЄС, електроенергія є товаром, а її передача та постачання кінцевому споживачу – послугою.

Головною особливістю діючої системи тарифної політики держави в електроенергетичній галузі України є те, що відокремлення цих двох складових є неможливим. Оскільки кінцеві тарифи на електроенергію для споживачів щомісяця затверджуються НКРЕ і включають у себе не тільки вартість електроенергії, виробленої генерацією (товар), і вартість передачі та постачання електричної енергії (послуги), а ще й надбавку до оптової ринкової ціни, що використовується для цілей уряду України та фактично є механізмом додаткового акцизного збору та дотаційної складової, за рахунок якої реалізується механізм перехресного субсидування промисловими споживачами на користь населення.

В цих умовах господарювання енергопостачальні компанії не мають можливості відокремити свій дохід від надання послуг з передачі та постачання електричної енергії. Згідно зі статтею 9 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [106], основа для бухгалтерського обліку економічної діяльності залежить від первинного документа, який установлює

основу господарської операції. Рахунки, які постачальні компанії виставляють споживачам, включають лише вартість усієї послуги з постачання електроенергії: в них немає відокремлення передавального та постачального елементів. У цьому відображено факт; єдиний роздрібний тариф є основою договору з кінцевим споживачем.

На відміну від України, в окремих країнах-членах ЄС споживач окремо сплачує за послугу з передачі електроенергії – можливість у будь-який момент отримати електричну енергію встановленої потужності та відповідної якості, а також за товар – обсяг фактично спожитої електричної енергії.

Зважаючи на вищевикладене, пропонуємо власний підхід до визначення поняття «електроенергія». На нашу думку, електрична енергія, що виробляється на об'єктах електроенергетики України (АЕС, ТЕС, ТЕЦ, ГЕС тощо), відповідно до чинного законодавства, є товарною продукцією, яка призначена для купівлі-продажу між суб'єктами оптового ринку електроенергії. Діяльність енергопостачальних компаній з передачі й постачання електричної енергії кінцевим споживачам є послугою.

Нині послуги з передачі електроенергії надаються сорока шістьма місцевими розподільчими компаніями, які отримали ліцензію в НКРЕ. Сорок із цих компаній мають ліцензію на постачання електроенергії за регульованими тарифами, отже, мають право надавати послуги з передачі й постачання електричної енергії безпосередньо кінцевим споживачам. Прогнозний рівень прибутку закладається в тариф усім енергопостачальним компаніям України відповідно до двох різних методик розрахунку тарифів на передачу й постачання електроенергії та роздрібних тарифів, які затверджено такими постановами НКРЕ:

«Про затвердження Тимчасової методики розрахунку роздрібного тарифу...», Постанова НКРЕ № 564 від 06.05.1998 р. [136].

«Про затвердження Порядку визначення тарифів ...», Постанова НКРЕ № 309 від 02.04.2001 р. [124].

У табл. 1.2 наведено розподіл усіх енергопостачальних компаній України відповідно до методики врахування прибутку, розрахунку тарифів на передачу й постачання електроенергії та роздрібних тарифів, які затверджено такими постановами НКРЕ [62, с. 86].

Тимчасова методика, затверджена постановою НКРЕ № 564 від 06.05.1998 р., використовується для тридцяти п'яти енергопостачальних компаній. Це державні компанії, компанії, які при-

ватизовано 1998 р., і одна компанія, яка не виконала умови приватизації 2001 р. Порядок визначення тарифів, затверджений постановою НКРЕ № 309 від 02.04.2001 р., використовується для п'яти компаній, що приватизовані 2001 р.

Таблиця 1.2

**Розподіл усіх енергопостачальних компаній України
відповідно до двох різних методик врахування прибутку
при розрахунку тарифів на електроенергію**

Енергопостачальні компанії, яким врахування прибутку при розрахунку тарифів здійснюється відповідно до:		
постанови НКРЕ № 564 від 06.05.1998 р., у тому числі		постанови НКРЕ № 309 від 02.04.2001 р.
Державні (контрольний пакет акцій належить державі)	Приватні (контрольний пакет акцій нале- жить приватним вітчизняним інвесторам)	Приватні (контрольний пакет акцій нале- жить приватним іноземним інвесторам)
1	2	3
БАТ «АК Вінниця-обленерго»	ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання»	БАТ «ЕК «Житомир-обленерго»
БАТ «Волиньобленерго»	БАТ «Львівобленерго»	ЗАТ «А.Е.С. Київобленерго»
БАТ «ЕК «Дніпрообленерго»	БАТ «ЕК «Одесаобленерго»	БАТ «Кіровоград-обленерго»
БАТ «Донецькобленерго»	БАТ «Полтаваобленерго»	ЗАТ «Ей-І-Ес Рівнеенерго»
БАТ «ЕК «Закарпаття-обленерго»	БАТ «Прикарпаття-обленерго»	БАТ «ЕК «Севастополь-енерго»
БАТ «Запоріжжя-обленерго»	ТОВ «Сервіс-Інвест»	×
АК «Київенерго»	БАТ «Сумиобленерго»	×
БАТ «Крименерго»	БАТ «ЕК «Херсонобленерго»	×
БАТ «ЕК «Миколаїв-обленерго»	БАТ «ЕК «Чернігівобленерго»	×
БАТ «Тернопіль-обленерго»	БАТ «ПЕМ Енерговугілля»	×

1	2	3
АК «Харків-обленерго»	ТОВ НВП «Енергія-Новояворівськ»	×
ВАТ «ЕК «Хмельницьк-обленерго»	ЗАТ «Енергія – Новий Розділ»	×
ВАТ «Черкаси-обленерго»	ЗАТ «Східно-Кримська енергетична компанія»	×
ВАТ «ЕК «Чернівціобленерго»	×	×
ДПЕМ АТ «Атомсервіс»	×	×
ДП «Укренерговугілля»	×	×
ДТГО «Південно- Західна залізниця»	×	×

Запровадження окремої методики врахування прибутку пов'язане з приватизацією шести компаній, які визначено українським урядом 2001 р. До цього часу для всіх енергопостачальних компаній України діяла єдина методика розрахунку тарифів, яка передбачала рівні умови отримання прибутку для всіх суб'єктів господарювання, що надають послуги з передачі та постачання електричної енергії.

Прогнозний рівень прибутку, який закладається компаніям при розрахунку тарифів відповідно до постанови НКРЕ № 564, розраховується як відсоток до загальної суми витрат. Причому зазначений відсоток, відповідно і розмір планового прибутку є різним для всіх енергопостачальних компаній зазначеної групи. Головним аспектом, що враховується при розрахунку прибуткової частини тарифу, є історичний фактор або вміння фінансових менеджерів компанії обґрунтувати необхідність збільшення прибуткової частини тарифу на відкритих засіданнях НКРЕ.

За даними зарубіжної економічної літератури, система формування витрат і прибутку енергопостачальних компаній, відповідно до постанови НКРЕ № 564 від 06.05.1998 р., носить назву «витрати-плюс» [201, 203, 211–213, 218]. Згідно з системою «витрати-плюс», підприємство не зацікавлене у зменшенні своїх витрат і максимізації прибутку. Навпаки, в разі ефективного здійснення своєї господарської діяльності й отримання максимально можливого рівня прибутку у звітному періоді, НКРЕ, в умовах існуючої системи формування тарифів зменшує в на-

ступному періоді прогнози витрати на суму економії за цими статтями. У разі перевищення всіх статей витрат, які передбачені кошторисом енергопостачальної компанії, за рахунок зменшення прибуткової частини, компанія має право звертатись до НКРЕ із проханням збільшити тарифи при незмінній сумі прибутку.

Отже, згідно з існуючою системою формування тарифів «витрати плюс», компанія не зацікавлена отримувати максимально можливий прибуток, а, навпаки, повинна нарошувати свої власні витрати й мінімізувати прибуток. Причому головним завданням фінансового менеджера енергопостачальної компанії є забезпечення зростання добробуту власника підприємства. На даному етапі розвитку нашої держави це досягається таким чином:

- максимально можливе збільшення капіталізованої вартості підприємства, отже, і добробуту власника;
- нарошування витрат підприємства з метою отримати необхідний розмір прибутку в майбутньому;
- збиткова діяльність енергопостачального підприємства для забезпечення надприбуткової діяльності афілійованих структур цього власника;
- використання механізмів податкової оптимізації, щоб не допустити зростання прибутку більше ніж закладено у структурі витрат енергопостачальної компанії, а також використання інших способів, які передбачено чинним законодавством.

Зазначені вище способи мінімізації прибутку характерні як для державних компаній і підприємств, які приватизовано 1998 р., так і для нових енергопостачальних компаній, які створено в 2000–2001 рр.

Під час першої хвилі приватизації 1998 р. вітчизняним інвесторам продано шість енергопостачальних компаній: Львівобленерго, Одесаобленерго, Полтаваобленерго, Прикарпаттяобленерго, Сумиобленерго та Чернігівобленерго. Причому інвесторам не надано гарантованої норми прибутку.

Крім того, в 2000–2001 роках, створено декілька нових енергопостачальних компаній, таких як:

ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання» і ТОВ «Сервіс-Інвест» шляхом оренди частини основних фондів і перерозподілу споживачів обласних енергопостачальних компаній ВАТ «Луганськ-обленерго» та ВАТ «Донецькобленерго» відповідно.

ДТГО «Південно-Західна залізниця», ВАТ «ПЕМ Енерговугілля» й інші підприємства (див. табл. 1.2). Енергопостачальні компанії створено для мінімізації витрат на передачу та поста-

чання електроенергії своїм власним підприємствам – залізничному транспорту, вугледобувним підприємствам тощо. Обсяг надання послуг даними підприємствами є незначним порівнянно з рештою енергопостачальних компаній.

Прогнозний рівень прибутку, врахований компаніям у тарифі відповідно до постанови НКРЕ № 309, є фіксованим і розраховується, як відсоток від вартості, за яку придбано ці компанії під час приватизації 2001 р.

Постанова НКРЕ № 309 від 02.04.2001 р. розроблена на підтримку другої приватизаційної хвилі 2001 р., коли стратегічні інвестори вимагали від держави гарантовану норму прибутку. В квітні 2001 р. продано шість енергопостачальних компаній за 160 млн дол. США, дві з них – американському комунальному підприємству «AES», інші чотири – словацькому комунальному підприємству «VSE». Корпорація «AES» (США) придбала Київобленерго та Рівнеобленерго, а компанія «VSE» (Словаччина) придбала Житомиробленерго, Херсонобленерго, Кіровоградобленерго та Севастопольенерго. Проте ВАТ «ЕК «Херсонобленерго» не виконало умови приватизації 2001 р. в частині підписання договору реструктуризації боргу з ДП «Енергоринок» і тому переведене на загальні умови врахування прибутку при розрахунку тарифів, що передбачено постановою НКРЕ № 564 від 06.05.1998 р. (див. табл. 1.2).

Постановою № 309 застосовуються принципи встановлення прогнозного рівня прибутку з елементами системи формування тарифів, яка відома в західній економічній літературі як «стимулююче регулювання». Відповідно до прийнятої системи «стимулюючого регулювання», запроваджено регуляторну базу активів на існуючі активи, яка відповідала приватизаційній ціні, сплаченій стратегічним інвестором. Нові інвестиції, вкладені компаніями після приватизації, також мали б повернутися інвесторам через збільшення норми прибутку.

На період 2001–2007 рр. норму рентабельності встановлено на рівні 17 % (номінальний прибуток після оподаткування). На подальші п'ять років, починаючи з 2008 р., норму прибутку на регуляторну базу активів оцінюватиме НКРЕ, але вона не може бути нижче за 11 % [124].

У табл. 1.3 представлено чистий прибуток (збиток) енергопостачальних компаній за останні 5 років відповідно до даних форми 2 «Звіт про фінансові результати» та розрахунку середнього фінансового результату за кожною групою підприємств, залежно від принципу врахування прибутку при розрахунку тарифів.

Таблиця 1.3

**Чистий прибуток (збиток) енергопостачальних компаній
за 2003–2007 рр., тис. грн**

Компанія \ Роки	2003	2004	2005	2006	2007	Зміна (+, –) за 5 років
1	2	3	4	5	6	7
Врахування прибутку відповідно до постанови НКРЕ № 564 від 1998 р.						
ВАТ «АК Вінницяобленерго»	-40 100	0	3 756	3 783	4 654	44 754
ВАТ «Волиньобленерго»	-1 412	2 977	2 312	2 704	2 772	4 184
ВАТ «ЕК «Дніпрообленерго»	-60 206	-85 938	-8 516	19 980	28 346	88 552
ВАТ «Донецькобленерго»	-231 482	-428 071	-172 010	-618 562	-295 757	-64 275
ВАТ «ЕК»Закарпаттяобленерго»	1 837	-2 723	2 713	2 815	3 458	1 621
ВАТ «Запоріжжяобленерго»	-16 265	1 900	18 076	-6 018	19 496	35 761
АК «Київенерго»	6 338	6 481	9 467	19 568	6 149	-189
ВАТ «Крименерго»	-47 667	-37 003	6 789	7 231	8 302	55 969
ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання»	79 828	31 741	4 060	47 678	43 273	-36 555
ВАТ «Львівобленерго»	9 470	28 720	1 159	30 007	8 248	-1 222
ВАТ «ЕК «Миколаївобленерго»	-56 156	-116 468	-47 940	-22 197	64	56 220
ВАТ «ЕК «Одесаобленерго»	-236 071	-147 550	-4 033	4 245	5 022	241 093
ВАТ «Полтаваобленерго»	-78 013	-26 563	6 135	4 539	15 997	94 010
ВАТ «Прикарпаттяобленерго»	-1 770	18 186	122	3 315	4 870	6 640
ТОВ «Сервіс-Інвест»	-1 587	42 551	42 086	22 747	36 987	38 574

Продовж. табл. 1.3

1	2	3	4	5	6	7
ВАТ «Сумиобленерго»	321	458	-10 619	435	5 523	5 202
ВАТ «Тернопільобленерго»	17 232	-1 242	-2 110	4 448	-135	-17 367
АК «Харківобленерго»	-155 013	-98 767	13 332	13 765	16 120	171 133
ВАТ «ЕК «Херсонобленерго»	-8 011	-9 795	5 465	-15 492	208	8 219
ВАТ «ЕК «Хмельницькобленерго»	537	562	7 508	7 552	8 224	7 687
ВАТ «Черкасиобленерго»	-13 786	10 474	17 847	16 402	30 210	43 996
ВАТ «ЕК «Чернівціобленерго»	190	-13 035	314	473	1 625	1 435
ВАТ «ЕК «Чернігівобленерго»	2	-4 735	-9 914	-2 014	3 368	3 366
У середньому на 1 компанію	-36 165	-35 993	-4 957	-19 678	-1 869	34 296
Врахування прибутку відповідно до постанови НКРЕ № 309 від 2001 р.						
ВАТ «ЕК «Житомиробленерго»	23 128	20 376	12 274	20 560	222	-22 906
ЗАТ «А.Е.С. Київобленерго»	61 394	79 966	53 806	78 909	66 242	4 848
ВАТ «Кіровоградобленерго»	-19 545	-14 571	2 863	15 806	19 448	38 993
ЗАТ «Ей-І-Ес Рівнеенерго»	24 525	27 588	27 671	36 263	28 130	3 605
ВАТ «ЕК «Севастопольенерго»	15 180	15 017	15 190	20 287	15 671	491
У середньому на 1 компанію	20 936	25 675	22 361	34 365	25 943	5 007

З таблиці 1.3 помітно, що методика, передбачена постановою НКРЕ № 309, заохочує компанії до зменшення витрат і максимізації прибутку, що спостерігається при зіставленні груп компаній.

Крім того, Закон України «Про електроенергетику» передбачає дотримання єдиних державних норм, правил і стандартів усіма суб'єктами відносин, пов'язаних із виробництвом, передачею, постачанням і використанням енергії [110]. Отже, необхідною є зміна нормативної бази в частині дотримання єдиної методики розрахунку прогнозного рівня прибутку енергопостачальних компаній при розрахунку тарифів на передачу та постачання електричної енергії.

Максимізація прибутку за існуючою методикою «стимулюючого регулювання» не свідчить про ефективність здійснення господарської діяльності. Навпаки, за даними, отриманими під час відкритих засідань Національної комісії регулювання електроенергетики України, найбільша кількість звернень щодо неякісного постачання електричної енергії, відключень без попередження та тривалих перебоїв у постачанні надходить від мешканців Київської області (територія ліцензованої діяльності ЗАТ «А.Е.С. Київобленерго») та Рівненської області (ЗАТ «Ей-І-Ес Рівнеенерго»).

Проте нормативними документами не передбачено відповідальність компанії за неякісне надання послуг з передачі та постачання електричної енергії. На відміну від українських компаній, у роботі західних енергопостачальних компаній чітко передбачено взаємозв'язок показників якості надання послуг і розміру прибутку, який може отримати компанія, а отже, при управлінні прибутком використовується специфічна функція забезпечення необхідного контролю за співвідношенням між прибутковістю компанії та якістю наданням послуг з передачі та постачання електричної енергії.

1.3. Методичні підходи до управління прибутком енергопостачальних компаній в Україні та інших країнах

Для України специфічна функція забезпечення необхідного контролю за співвідношенням показників «якість – прибуток» енергопостачальних компаній є першочерговою для забезпечення надійної якості послуг з передачі та постачання електроенергії.

Нині робота в цьому напрямі для підприємств електроенергетичної галузі України тільки розпочинається. Через відсутність у чинному законодавстві жорстких норм і штрафних санкцій за порушення показників якості фінансові менеджери енергопостачальних компаній або взагалі не використовують в управлінні прибутком функцію забезпечення необхідного контролю за співвідношенням між прибутковістю компанії та якістю наданням послуг з передачі та постачання електричної енергії, або розглядають її як перспективну в разі зміни нормативної бази.

Для оцінки якості надання послуг з передачі та постачання електричної енергії на державному рівні НКРЕ прийнято рішення використовувати загальноприйняті показники ефективності роботи енергопостачальних країн східної Європи. Відповідно до розпорядження НКРЕ № 86-р від 05.07.2007 р. [143], якість послуг з постачання електроенергії визначається такими факторами:

- надійністю електропостачання;
- комерційною якістю – якістю відносин між постачальником та існуючим або потенційним споживачем;
- якістю поставленої електроенергії.

Надійність енергопостачання характеризується такими показниками:

- SAIFI – індекс середньої частоти перерв електропостачання у системі. Розраховується як відношення сумарної кількості відключених споживачів (точок обліку споживачів) унаслідок усіх перерв електропостачання протягом звітного періоду до загальної кількості споживачів (точок обліку споживачів);
- SAIDI – індекс середньої тривалості перерв в електропостачанні у системі. Розраховується як відношення сумарної тривалості відключень споживачів (точок обліку споживачів) унаслідок усіх перерв електропостачання за звітний період до загальної кількості споживачів (точок обліку споживачів).

Комерційна якість безпосередньо пов'язана з відносинами між постачальником електричної енергії та існуючими або потенційними споживачами та включає скарги споживачів щодо якості відносин між постачальником і споживачем, зокрема, помилки в рахунках, несвоєчасно виставлені рахунки, порушення термінів виконання заявок, неправомірні дії персоналу тощо. Кількість скарг споживачів, пов'язаних із невідповідністю параметрів технічної якості електричної енергії з параметрами, вста-

новленими у договорі, укладеному між споживачем і енергопостачальною компанією, необхідно обліковувати в компанії та подавати до Національної комісії регулювання електроенергетики.

Показники технічної якості поставленої електроенергії повинні відповідати вимогам ГОСТ 13109-97 «Норми якості електричної енергії в системах електропостачання загального призначення» [93].

Прибуток і якість постачання є тісно взаємопов'язаними величинами в законодавстві країн європейських держав. Ефективність надання послуг з передачі та постачання електроенергії вимірюється дотриманням зазначених показників, а відхилення від граничних величин вимірюється штрафами або додатковою винагородою за ефективне ведення господарської діяльності.

У табл. 1.4 наведено показники якості, що використовуються при нормуванні прибутку в країнах східної Європи. Крім прийнятих в Україні показників якості, в зазначених країнах використовуються також показники MAIFI, TIEPI та NIEPI. В більшості країн східної Європи здебільшого використовуються показники SAIDI та SAIFI за визначеними рівнями напруги.

Показник MAIFI характеризує середню частоту короткотривалих перерв електропостачання і розраховується як відношення сумарної кількості короткотривалих відключених споживачів (точок обліку споживачів) протягом звітного періоду до загальної кількості споживачів (точок обліку споживачів). Показник NIEPI характеризує кількість переривань електропостачання в межах зони і розраховується як відношення суми встановлених потужностей споживачів, щодо яких було здійснене переривання електропостачання до загальної встановленої потужності споживачів по зоні.

Показник TIEPI характеризує тривалість переривань електропостачання в межах зони, розраховується як відношення суми встановлених потужностей споживачів, відносно яких було здійснене переривання електропостачання, що помножена на тривалість переривань, до загальної встановленої потужності споживачів по зоні.

Українське законодавство, в якому передбачено елементи стимулюючого регулювання для групи п'яти енергопостачальних компаній, не врахувало механізми взаємозв'язку рівня прибутку з дотриманням стандартів якості надання послуг цими компаніями. Водночас компанії, що працюють за постановою

НКРЕ № 654, навпаки, зацікавлені у проведенні всіх робіт, пов'язаних із якістю передачі та постачання електроенергії та перенаповненням усіх статей витрат.

У країнах із розвинутою ринковою економікою до енергопостачальних компаній застосовується методика стимулюючого регулювання, що передбачає взаємозв'язок усіх факторів, у тому числі – урахування зміни обсягів корисного обсягу, кількості споживачів, ефективності здійснення господарської діяльності та, відповідно, дотримання цілої низки показників якості надання послуг з передачі та постачання електричної енергії.

Таблиця 1.4

**Показники якості надання послуг з передачі
та постачання електричної енергії у країнах
Західної Європи [218, с. 9–12]**

Країна	Показники якості надання послуг
Великобританія	SAIDI, SAIFI & MAIFI за трьома рівнями напруги
Угорщина	
Італія	
Норвегія	
Чехія	SAIDI & SAIFI за трьома рівнями напруги
Греція	
Португалія	
Франція	
Литва	
Норвегія	
Словенія	SAIDI & SAIFI за 2 рівнями напруги
Бельгія	
Швеція	SAIDI & SAIFI за всіма рівнями напруги
Естонія	
Ірландія	
Іспанія	TIEPI, NIEPI
Фінляндія	Комплекс технічних показників якості
Латвія	Абсолютна кількість перерв постачання електроенергії

Стимулююче регулювання запропоноване С. Літлчайлдом у 1983 р. і вперше використано для регулювання в секторі телекомунікацій Великобританії. Застосування методів стимулюючого регулювання спочатку у Великобританії, а потім і в інших краї-

нах дозволило суттєво підвищити ефективність діяльності природних монополістів. Завдяки цьому ціни (з урахуванням інфляції) на їхні послуги знизились, а прибутковість зросла. Таким чином, стимулююче регулювання виявилось вигідним як природним монополістам, так і споживачам їхніх послуг; нині цей метод регулювання використовується в більшості країн ЄС [84, 201, 203, 211–213, 218].

Стимулююче регулювання дозволяє регульованій компанії залишати собі зекономлені за рахунок підвищення ефективності кошти. Його мета – послабити жорсткий зв'язок між тарифом (ціною) на послуги природного монополіста та його витратами, що характерно для традиційних витратних методів регулювання. До основних методів стимулюючого регулювання можна віднести:

- метод установлення граничного рівня ціни (англ. price cap);
- метод установлення граничного рівня доходу (англ. revenue cap).

Особливістю стимулюючого регулювання є те, що формула зміни ціни (доходу), яку не може змінити ні регулятор, ні компанія, встановлюється на досить тривалий період (три – сім років). Кожного року в межах встановленого періоду попередній тариф (дохід) коригується на величину індексу інфляції (індексу роздрібних цін) і враховує фактор ефективності, який встановлює завдання для компанії з підвищення ефективності та скорочення витрат.

Якщо витрати компанії будуть менші за очікувані, тобто її ефективність зросте більше ніж на встановлений фактор ефективності, вся економія у вигляді додаткового прибутку залишається в її розпорядженні. Якщо витрати перевищуватимуть очікувані, то компанія отримає збитки. Це стимулює компанію до пошуку прихованих резервів скорочення витрат і дає можливість повною мірою скористатися результатами такої економії. Відстежуючи фактичні витрати компанії протягом регуляторного періоду за даними регуляторної звітності, регулятор отримує більш об'єктивну інформацію щодо необхідних витрат компанії, що буде враховано при наступному перегляді тарифів. Таким чином, стимулююче регулювання дозволяє забезпечити регулятора більш об'єктивною інформацією щодо резервів підвищення ефективності компаній, ніж це можливо при застосуванні витратних методів регулювання.

За методом встановлення граничного рівня ціни (price cap), на кожен рік, у межах встановленого регуляторного періоду (крім першого року), розмір тарифу визначається за такою схематичною формулою:

$$T_t = T_{t-1} \cdot (1 + I - \Phi E \pm K\Phi), \quad (1.1)$$

де T_t – тариф для компанії на рік t , грн./мВтгод;

I – індекс інфляції (індекс роздрібних цін), в. о.;

ΦE – фактор ефективності для компанії, в. о.;

$K\Phi$ – коригувальний фактор на непередбачені події, які не підконтрольні компанії, в. о.

Досконалішим методом стимулюючого регулювання є метод установалення граничного рівня доходів (revenue cap), згідно з яким фіксується не ціна послуги (товару), що підлягає регулюванню, а рівень доходу компанії від здійснення певного виду діяльності. Схематична формула для визначення граничного рівня доходу для кожного року має такий вигляд:

$$\mathcal{D}_t = (\mathcal{D}_{t-1} + \mathcal{Z}KC) \cdot (1 + I - \Phi E \pm K\Phi), \quad (1.2)$$

де $\mathcal{D}_t$ – встановлений регулюючим органом граничний рівень доходу, грн.;

$\mathcal{Z}KC$ – коригуючий фактор, що відображає зміну необхідного доходу через зміну кількості споживачів порівняно з попереднім роком, грн.

При запровадженні стимулюючого регулювання важливим є вибір тривалості періоду між переглядом тарифів (рівня доходу). Чим триваліший період між переглядами тарифів, тим сильніші стимули для скорочення витрат. При тривалості періоду в один – два роки компанії не зацікавлені в розкритті прихованих резервів підвищення ефективності, оскільки економія за короткий період – незначна, і цей метод практично перетворюється на звичайний метод регулювання «витрати плюс». Тривалість регуляторного періоду зазвичай буває не менше трьох і не більше семи років.

Ще однією особливістю є те, що при стимулюючому регулюванні компанії намагаються економити за рахунок обслуговування мереж, отримуючи при цьому додаткові прибутки, що призводить до погіршення якості послуг з енергопостачання. Тому перед упровадженням стимулюючого регулювання необхідно ввести моніторинг показників якості послуг, визначити

стандарти якості послуг і встановити компенсації споживачам за недотримання цих стандартів.

Застосування методів стимулюючого регулювання дозволило суттєво підвищити ефективність діяльності природних монополістів у розвинених країнах. Завдяки цьому ціни (з урахуванням інфляції) на їхні послуги знизились, а прибутковість зросла. Таким чином, стимулююче регулювання виявилось вигідним як природним монополістам, так і споживачам їхніх послуг, і на сьогодні цей метод регулювання використовується в більшості країн ЄС. У табл. 1.5 наведено дані про методи регулювання, які використовують органи регулювання енергетики країн ЄС.

Таблиця 1.5

**Методичний інструментарій, що використовується
в країнах ЄС для визначення норми прибутку
енергопостачальних компаній [84, с. 8]**

Країна	Методичний інструментарій
Австрія	price-cap
Чехія	revenue cap
Данія	revenue cap
Естонія	revenue cap
Фінляндія	revenue cap
Франція	регулювання за нормою прибутку
Німеччина	revenue cap
Угорщина	price-cap
Ірландія	revenue cap
Італія	price-cap
Латвія	price cap
Литва	price-cap
Нідерланди	revenue cap
Норвегія	revenue cap
Польща	revenue cap
Словаччина	revenue cap
Словенія	price cap
Іспанія	revenue cap
Швеція	revenue cap

Природні монополії у будь-якій країні належать до галузей, що мають вагомий вплив на її соціально-економічний розвиток. Практика свідчить, що створення державою на законодавчому рівні сприятливих умов для здійснення своєї діяльності підприємствами електроенергетичної галузі економіки стимулює еко-

номічне зростання та сприяє максимізації суспільного блага. І навпаки, загострення суперечностей між природними монополіями та суспільством (зокрема, через неефективну політику ціноутворення) є потужним імпульсом до порушення балансу в економічній системі в цілому.

Методи стимулюючого регулювання впливають на рівень цін і запроваджують ринкові механізми ціноутворення у галузі електроенергетики, що в кінцевому результаті позитивно впливає на стан економіки в цілому. Цю думку поділяє Г. О. Крамаренко: «Неабияку роль у побудові економічних і соціальних відносин у державі відіграє управління ціноутворенням, створення оптимального співвідношення державного регулювання цін з дією ринкового механізму» [65, с. 54].

На основі табл. 1.5 можна зробити висновок, що в більшості розвинених країн використовується метод встановлення граничного рівня доходу (revenue cap). Оцінка показників ефективності регульованих компаній необхідна для розрахунку фактора ефективності, який використовується в методах стимулюючого регулювання. Головною особливістю визначення ефективності українських енергопостачальних компаній Національною комісією регулювання електроенергетики є порівняння енергопостачальних компаній за рівнем рентабельності виручки від надання послуг з передачі та постачання електричної енергії (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

**Рентабельність виручки електроенергії
енергопостачальних компаній за 2003–2007 рр.
[48–52], %**

Компанія Роки	2003	2004	2005	2006	2007	Зміна (+, –) за 5 років
1	2	3	4	5	6	7
ВАТ «АК Вінницяобл-енерго»	-6,72	0,34	-1,23	0,36	-0,99	5,73
ВАТ «Волиньобл-енерго»	-3,83	1,61	-1,69	0,35	-0,31	3,52
ВАТ «ЕК «Дніпрообл-енерго»	-1,29	-0,87	-0,03	0,63	-0,66	0,63
ВАТ «Донецькобл-енерго»	-12,77	-22,7	-8,08	-24,19	-11,07	1,70

Продовж. табл. 1.6

1	2	3	4	5	6	7
ВАТ «ЕК «Житомир-обленерго»	15,82	7,91	7,17	9,76	-1,85	-17,67
ВАТ «ЕК «Закарпаття-обленерго»	1,74	-3,71	-0,07	-0,25	-0,84	-2,58
ВАТ «Запоріжжяобленерго»	0,43	2,13	1,52	1,14	0,68	0,25
АК «Київенерго»	19,09	35,05	15,67	8,49	4,22	-14,87
ЗАТ «А.Е.С. Київобленерго»	16,65	16,12	13,52	15,57	6,88	-9,77
ВАТ «Кіровоградобленерго»	-3,6	-3,26	9,58	15,19	8,77	12,37
ВАТ «Крименерго»	-7,45	-1,34	-2,46	0,91	0,92	8,37
ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання»	0,97	0,99	0,01	2,53	5,29	4,32
ВАТ «Львівобленерго»	2,09	6,02	6,86	7,18	4,12	2,03
ВАТ «ЕК «Миколаївобленерго»	-12,14	-24,61	-11,41	-7,11	2,37	14,51
ВАТ «ЕК «Одесаобленерго»	-7,34	-6,43	-1,68	-2,33	9,03	16,37
ВАТ «Полтаваобленерго»	-9,14	5,92	2,71	3,28	6,53	15,67
ВАТ «Прикарпаттяобленерго»	-1,9	0,14	1,51	2,76	4,17	6,07
ЗАТ «Ей-І-Ес Рівненерго»	9,61	11,38	6,55	9,14	5,35	-4,26
ВАТ «ЕК «Севастопольенерго»	15,33	10,82	11,62	14,07	9,42	-5,91
ВАТ «Сумиобленерго»	0,86	1,73	1,22	-0,5	2,58	1,72
ВАТ «Тернопільобленерго»	-5,3	-8,52	0,76	-2,91	0,42	5,72
АК «Харківобленерго»	-9,61	-12,03	0,63	3,88	2,77	12,38
ВАТ «ЕК «Херсонобленерго»	12,95	0,1	3,67	4,53	3,87	-9,08
ВАТ «ЕК «Хмельницькобленерго»	3,07	0,07	4,78	2,77	3,03	-0,04
ВАТ «Черкасиобленерго»	3,52	2,36	7,73	13,27	9,3	5,78
ВАТ «ЕК «Чернівціобленерго»	19,03	-8,62	-13,06	0,63	2,62	-16,41
ВАТ «ЕК «Чернігівобленерго»	1,07	2,78	-1,46	0,87	1,7	0,63
У середньому	-1,2	-1,3	1,32	0,37	1,38	2,58

З табл. 1.6 видно, що за 2003–2007 рр. середня рентабельність виручки енергопостачальних компаній збільшилась на 2,58 п.п., проте, на нашу думку, даний показник не може використовуватись як критерій ефективності здійснення господарської діяльності в електроенергетичному секторі економіки України через такі причини:

- компанії здійснюють господарську діяльність відповідно до різних умов і різної методики формування прибутку;

- при розрахунку виручки враховується вартість купованої електричної енергії в ДП «Енергоринок». Тобто, чим більші в енергопостачальній компанії є обсяги купівлі електроенергії в ОРЕ, тим нижчими будуть показники рентабельності. Наприклад, при одному й тому ж рівні прибутку 19,5 млн грн у 2007 р. (див. табл. 1.3), рентабельність БАТ «Запоріжжяобленерго» і БАТ «Кіровоградобленерго» становила 0,68 і 8,77 % відповідно;

- ціни на електроенергію, а отже, і обсяг виручки щороку зростає (додаток Д), причому рівень прибутку, який закладається при розрахунку тарифів, залишається незмінним. Отже, аналіз динаміки рентабельності енергопостачальних підприємств за роками є економічно не обґрунтованим.

Рентабельність виручки як показник ефективності електроенергетичних компаній має й інші недоліки. Зокрема, неможливо порівнювати рентабельність підприємств різних галузей, різних видів діяльності, підприємств із різною структурою витрат, наприклад, АЕС, ВЕС, ГАЕС, ГЕС, ТЕС і ТЕЦ, паливні складові витрат яких суттєво відрізняються.

Таким чином, механізм визначення рентабельності виручки, який зараз використовується в електроенергетичному комплексі України, не є об'єктивним критерієм для визначення адекватності рівня прибутку компаній. Тому у регульованих секторах неможливо встановити чіткий діапазон прийнятних рівнів величини прибутку. Наприклад, для компаній-природних монополістів рівні планової рентабельності можуть відрізнятися в десятки разів.

Важливо й те, що орієнтація на показник рентабельності, який щороку затверджується в річному звіті НКРЕ, є перешкодою для потенційних інвесторів, які не можуть порівняти прибутковість і інвестиційну привабливість різних підприємств. Це стримує надходження українських і закордонних інвестицій до енергетичного сектора України, що особливо уповільнює

розвиток нашої держави, оскільки, згідно з «Енергетичною стратегією України до 2030 року», необхідно залучати інвестиції в електроенергетику та нафтогазовий комплекс в обсязі приблизно 800 млрд грн [149].

Отже, методика тарифоутворення «витрати-плюс», яка зараз використовується для управління витратами та прибутком більшістю енергопостачальних компаній України, базується на жорсткому зв'язку тарифів із витратами регульованих компаній і не заохочує компанії до скорочення витрат. Оскільки при перегляді тарифів за базу нарахування прибутку взято витрати попереднього періоду, всі необґрунтовані витрати, включені під час попередніх переглядів, зберігаються, і з кожним переглядом тарифів їхня частка в сумарних витратах зростає. Отже, з кожним переглядом тарифів ефективність компаній знижується, а потенціал для скорочення витрат збільшується.

Принциповою особливістю цього методу є те, що компанії не вигідно максимізувати прибуток від основної діяльності за рахунок мінімізації витрат. Будь-яка спроба підприємства працювати ефективніше за рахунок мінімізації витрат призводить до того, що НКРЕ вилучає ці зекономлені кошти зі структури витрат. З іншого боку, спроба компанії додатково витрачати кошти, перевиконувати статті витрат, які затверджено регулятором, не сприяє їхньому перегляду щодо збільшення. Таким чином, нівелюється власне принцип ведення господарської діяльності. Компанія не зацікавлена мінімізувати витрати та збільшувати рівень прибутку, оскільки можливості отримати додаткові кошти за рахунок ефективного ведення господарської діяльності в майбутніх періодах у неї вже не буде.

Крім того, НКРЕ щорічно затверджує структуру витрат енергопостачальним компаніям, і від неї вимагається стовідсоткове наповнення всіх статей, які передбачено кошторисом. Отже, економія компанією одних витрат і фінансування за рахунок цієї економії інших витрат розглядається НКРЕ як перехресне субсидування і виноситься на відкрите засідання як порушення умов і правил здійснення діяльності з передачі та постачання електричної енергії. На відкритому засіданні встановлюються штрафні санкції за вищезазначені дії.

Перелік складових витрат енергопостачального підприємства, що затверджуються окремою постановою НКРЕ, і на базі яких здійснюється розрахунок тарифів на передачу та поста-

чання, наведено на рис. 1.7. Представлена на ньому структура витрат енергопостачальної компанії передбачає поділ витрат на операційні, фінансові та «витрати з прибутку». Одразу необхідно зазначити, що жодного нормативного документа, який би регламентував економічне обґрунтування кожної зі статей витрат, не існує. При затвердженні структури витрат і тарифів для енергопостачальних компаній Національна комісія регулювання електроенергетики керується такими принципами:

- історичним (з огляду на розмір і структуру витрат компанії за попередні періоди);
- керуючись особистою думкою, внутрішніми переконаннями членів НКРЕ, які приймають рішення про затвердження структури тарифів компаніям на відкритих засіданнях НКРЕ.

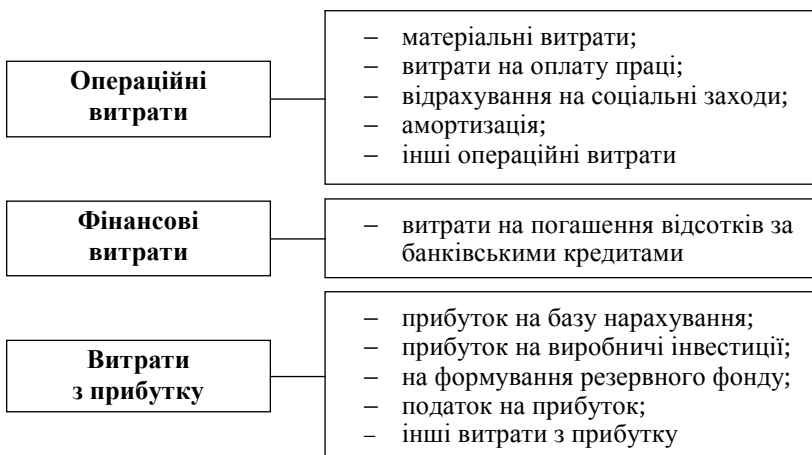

Рис. 1.7. Структура загальних витрат обленерго на здійснення діяльності з передачі та постачання електроенергії [135]

Основні труднощі при визначенні необхідних витрат природного монополіста пов'язані з інформаційною проблемою. По-перше, інформація асиметрична: регульована компанія краще за регулятора знає свої можливості для скорочення витрат. По-друге, інформація не повна: навіть сам природний монополіст не знає свого потенціалу для підвищення ефективності, оскільки не відчуває тиску конкуренції.

Отже, мінімізація витрат при визначеному рівні доходів дає можливість додатково отримувати максимальний прибуток лише у звітному періоді, погіршить фінансовий стан у майбутньому, а відсутність механізму повернення додаткових коштів, які інвестуються в новітні технології і обладнання, призводить до збиткової діяльності.

Фактично в Україні відбувається ручне регулювання витрат на електроенергію. Причому наявне постійне протистояння між енергопостачальними компаніями та НКРЕ:

- з одного боку, для всіх енергопостачальних компаній існує проміжок часу, протягом якого компанії отримують збитки від здійснення своєї ліцензованої діяльності. Це відбувається у разі зростання цін і збільшення собівартості витрат на виробництво, передачу й постачання електроенергії, і триває до моменту, коли НКРЕ враховує ці витрати у структурі витрат (кошторисі) компанії;

- з іншого боку, витратний метод регулювання в електроенергетичному комплексі України базується на принципі: чим більшими будуть витрати енергопостачальної компанії, тим більші будуть її тарифи на передачу та постачання електроенергії в наступний період. Тобто, вона не зацікавлена у зменшенні й оптимізації своїх витрат, оскільки внаслідок ефективного ведення господарської діяльності тарифи, а отже, і загальний дохід будуть нижчими, ніж у тих компаній, які працюють неефективно.

Наочним прикладом є врахування в кошторисі компаній витрат на оплату праці. За даними 2007 р., середня заробітна плата у структурі тарифу була меншою ніж середня по промисловості – від 5 до 20 %. Динаміку зростання середньої заробітної плати по енергопостачальним компаніям України та середньої заробітної плати по промисловості за 2007 р. проілюстровано на рис. 1.8, з якого видно, що протягом 2007 р. заробітна плата у структурі витрат енергокомпаній була збільшена НКРЕ двічі: з 1 квітня і з 1 листопада, але темпи зростання заробітної плати по обленерго завжди відстають з затримкою на 2–3 місяці від середньої заробітної плати по промисловості України, оскільки на момент її перегляду використовуються дані Держжомстату з відставанням на 2 місяці.

Аналогічно відбувається і з іншими статтями витрат енергопостачальних компаній. Усі вони жорстко контролюються

НКРЕ, і в разі, якщо компанія самостійно збільшить заробітну плату в межах свого кошторису за рахунок економії по інших статтях, або, навпаки, регулятор накладе на неї штраф за перекресне субсидування між статтями витрат.

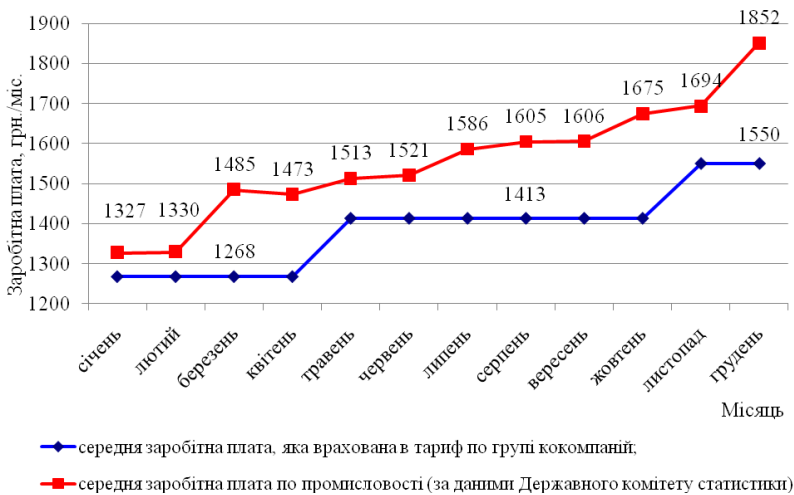

Рис. 1.8. Динаміка зростання середньої заробітної плати, врахованої в тарифі по групі компаній і середньої по промисловості в 2007 р. [159]

Щоб зацікавити компанію у зменшенні витрат і одночасному підвищенні ефективності діяльності, необхідно припинити жорстке регулювання структури витрат НКРЕ і запровадити механізм тарифоутворення на основі стимулюючого регулювання, яке нині застосовується в електроенергетиці всіх розвинених країн. «На сьогодні ключовим елементом реформування і сталого розвитку ринків природних монополій, а також підвищення ефективності їх діяльності в інтересах суспільства є механізм цінового регулювання. Для досягнення цього у процесі цінового регулювання необхідно дотримуватись міжнародно визнаних принципів, які, у свою чергу, забезпечують досягнення таких цілей: економічної ефективності, окупності затрат, фінансової стабільності підприємств, справедливості, універсальності послуг, простоти і зрозумілості» [63, с. 19].

При регулюванні тарифів на передачу та постачання в Україні для оцінки достатності рівня прибутку, принаймні це декларується регулятором, використовується показник рентабельності собівартості. Таким чином, базою для нарахування прибутку регульованих компаній є витрати компаній, і для збільшення прибутку компанії зацікавлені у зростанні витрат. Рентабельність не є об'єктивним критерієм для визначення адекватності рівня прибутку компаній. Хоча навіть про такий підхід до визначення прибуткової частини енергопостачальних компаній України на сьогодні не можна говорити. Оскільки базою для визначення прибутку є витрати, які не затверджено регулятором.

Реальні умови надання послуг з передачі та постачання електричної енергії формування прибуткової частини взагалі суперечить економічним принципам, оскільки до складу прибуткової частини входять такі складові як прямі інвестиції, котрі за сутністю є витратами й обліковуються надалі як витрати. Процес формування прибуткової частини структури витрат енергопостачальних компаній України характеризується відсутністю чітких принципів щодо її формування. Порядок формування витрат і прибутку обленерго передбачає лише перелік складових структури витрат без визначення чітких принципів їхнього формування. Структура витрат енергопостачальної компанії сьогодні формується регулятором повністю в ручному режимі, й основними критеріями при цьому є історично сформовані обсяги витрат, а також обмеження щодо зростання роздрібного тарифу. Це призводить до того, що для регульованих НКРЕ компаній рівні планової рентабельності можуть відрізнятися у десятки разів, а рівні операційних витрат для приблизно однакових за своїми характеристиками компаній – в кілька разів.

Спроба визначити елементи стимулюючого регулювання для групи з п'яти компаній засвідчила, що розмір їхнього прибутку відрізняється в кілька разів від інших компаній, але зростання прибутку відбувається головним чином за рахунок зниження якості надання послуг підприємствам і населенню, які розташовані на території їхньої ліцензованої діяльності. Законодавчо передбаченої бази, що регламентувала б показники якості та їхнє співвідношення з рівнем прибутку, як це відбувається в розвинених країнах, нині немає. Отже, в нашій країні відбуваються

викривлення у визначенні взаємозв'язку «ефективність здійснення господарської діяльності – прибуток».

Таким чином, узагальнення теоретико-методологічних засади управління прибутком від надання послуг з передачі та постачання електричної енергії надало можливість привести власну точку зору на прибуток енергопостачальних компаній. На нашу думку, прибуток виступає найбільш значущим показником успішності підприємств і ефективного управління ними лише в умовах зрілої ринкової економіки. За ринкової трансформації економіки України, визначення прибутку як показника ефективності здійснення господарської діяльності потребує подальшого вивчення і врахування цілої низки факторів, що притаманні як для всієї країни, так і для окремих галузей народного господарства, в тому числі для електроенергетичної галузі України.

Процес управління прибутком від надання послуг з передачі та постачання електричної енергії має здійснюватись за рахунок реалізації загальних і специфічних функцій. На нашу думку, управління прибутком енергопостачальної компанії – це процес розробки та прийняття управлінських рішень, пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням прибутку, направлених на забезпечення максимально можливого зростання добробуту власників підприємства у звітному та довгостроковому періодах.

Нами запропоновано підхід до подолання суперечності у нормативному та організаційно-економічному забезпеченні сфери надання послуг з передачі та постачання електричної енергії на базі власного визначення поняття «електроенергія»: електрична енергія, що виробляється на об'єктах електроенергетики України (АЕС, ТЕС, ТЕЦ, ГЕС тощо), відповідно до чинного законодавства, є товаром, який призначено для купівлі-продажу між суб'єктами оптового ринку електроенергії. Діяльність енергопостачальних компаній з передачі та постачання електричної енергії кінцевим споживачам є послугою.

Згідно з законодавчою базою, органом державного регулювання діяльності в електроенергетиці є Національна комісія регулювання електроенергетики України, яка визначає розмір планових витрат і прибуток енергопостачальних компаній при розрахунку тарифів на передачу та постачання електричної енергії. Залежно від методики розрахунку планового прибутку, всі енергопостачальні підприємства України можна поділити на

дві групи. Перша група компаній, відповідно до нормативних документів НКРЕ, зацікавлена в нарощуванні витрат і мінімізації прибутку. Друга група, навпаки, зацікавлена в отриманні максимально можливого рівня прибутку та мінімізації витрат. Отже, необхідною є зміна нормативної бази в частині дотримання єдиної методики розрахунку прогностичного рівня прибутку енергопостачальних компаній при розрахунку тарифів на передачу та постачання електричної енергії.

Погіршення якості наданих послуг з передачі та постачання електроенергії в окремих регіонах України пов'язано з відсутністю в нормативній базі відповідальності енергопостачальних компаній перед споживачами і зацікавленості в отриманні цими компаніями максимально можливого рівня прибутку за рахунок скорочення всіх витрат, у тому числі на ремонти, оновлення електричних мереж. На відміну від українського законодавства, у країнах Західної Європи використовується методика стимулюючого регулювання діяльності енергопостачальних компаній, що передбачає взаємозв'язок між дотриманням низки показників якості надання послуг з передачі та постачання електричної енергії та можливістю отримувати відповідний рівень прибутку.

Дослідження методичних підходів до управління прибутком енергопостачальних компаній в Україні і інших країнах на основі компаративного (порівняльного) аналізу дозволило виокремити ознаки методичного підходу до управління прибутком іноземних енергопостачальних компаній, які відмінні від вітчизняних:

- дотримання єдиних норм і правил для всіх енергопостачальних компаній галузі;
- відсутність жорсткого контролю з боку регуляторного органу за дотриманням структури витрат компанії;
- жорсткий контроль з боку держави за дотриманням показників якості послуг і наявністю взаємозв'язку цих показників із розміром прибутку;
- економічне стимулювання енергопостачальних компаній до скорочення витрат;
- порівняння компаній за допомогою економіко-математичного моделювання або бенчмаркінгу.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ ЕНЕРГОПОСТАЧАЛЬНИХ КОМПАНІЙ ВІД НАДАННЯ ПОСЛУГ З ПЕРЕДАЧІ ТА ПОСТАЧАННЯ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ

2.1. Аналіз прибутку енергопостачальних компаній і діючих концепцій управління ним

Перша і друга хвилі приватизації в електроенергетичному комплексі України 1998 та 2001 рр. сприяли виведенню управління прибутком енергопостачальних компаній на якісно новий рівень і його адаптуванню відповідно до умов господарювання і впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на формування та розподіл прибутку.

Окремі питання зазначеної проблематики розглядалися у наукових працях таких учених-економістів, як П. Аросен В. Базилевич, М. Ватагін, В. Венгер, С. Гареллі, А. Гончарук, Т. Джамасб, З. Занг, В. Зеленюк., В. Євтушевський, Є. Єрмілов, І. Кравченко, В. Мокряк, Е. Мокряк, В. Оскольский, А. Поддєрьогін, Р. Фаре, М. Фарел, Г. Филюк, В. Цаплін та ін.

У вітчизняній науковій літературі вже були спроби оцінити прибуток і рентабельність енергопостачальних компаній і виміряти їх ефективність діяльності як у контексті їхньої прибутковості, так і при системному аналізі основних показників, що характеризують ефективність господарської діяльності. Проте висновки авторів базувались на співвідношенні показників «прибуток – ефективність» або з боку держави, або з боку акціонерів. Нами запропоновано цілісний погляд на управління прибутком енергопостачальних підприємств із погляду всіх зацікавлених сторін і власний підхід до аналізу діючих концепцій управління прибутком енергопостачальних компаній, застосування економіко-математичного моделювання управління прибутком у контексті ефективності розподілу електроенергії в Україні та моделювання управлінням прибутком в умовах існуючої тарифної методики.

Природні монополісти – це стратегічно важливі підприємства, діяльність яких має контролюватися з боку держави, проте, як свідчить досвід розвинутих країн, вдало проведена приватизація покращує ефективність здійснення господарської діяльності енергопостачальними компаніями. Держава має лише ство-

рювати такі умови для здійснення господарської діяльності, які б, по-перше, стимулювали підприємства до зменшення витрат і покращення якості обслуговування споживачів, а, по-друге, дозволяли б отримати зекономлені кошти у вигляді прибутку.

На думку В. Венгер, особливість функціонування природних монополій в Україні полягає в тому, що більшість монополістів залишилися державними підприємствами, які працюють і на природно-монопольному, і на потенційно конкурентних ринках [29, с. 85].

Станом на грудень 2007 р., у державній власності знаходяться більшість енергопостачальних компаній України. В. Мокряк вважає: «Однією з головних причин, яка знижувала ефективність трансформаційних процесів в Україні, була недостатня визначеність, послідовність, політична воля та професіоналізм державної влади як головного архітектора, технолога і «виконроба» у процесі будівництва ефективного корпоративного підприємства та безпосереднього суб'єкта корпоративного управління. У «приватизаційному трикутнику» (державна – менеджмент великих підприємств – зовнішні інвестори) провідну роль відігравала не держава, як виразник перспективних загальнонаціональних соціально-економічних інтересів, а директорат великих квазідержавних підприємств і «приватизованих» фінансово-комерційних структур, які небезуспішно намагалися частково приватизувати самі державні органи і підпорядкувати їх діяльність своїм партикулярним бізнесовим інтересам» [87, с. 46].

Отже, управління прибутком енергопостачальних компаній у різних умовах корпоративного управління нині набуває нового значення. Найпоширеніше трактування поняття «корпоративне управління», як механізмів контролю акціонерів над корпоративним менеджментом з метою орієнтації управління компанією на максимальне задоволення інтересів інвесторів [46, с. 10] не відповідає своїй економічній сутності в умовах здійснення діяльності державними енергопостачальними компаніями.

За умови перебування українських енергопостачальних компаній у державній власності набуває нового визначення і термін «управління прибутком». На нашу думку, управління прибутком державних енергопостачальних компаній – це процес розробки та прийняття управлінських рішень, пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням прибутку, направлених на забезпечення рівноваги суспільних і власних інтересів менеджменту компанії. Менеджери компаній державної форми власності не

виявляють чітко окреслених пріоритетів у своїй діяльності, утримуються від скорочень персоналу, а місцеві органи влади покладають на державні підприємства вирішення соціальних проблем регіону.

В управлінні прибутком приватизованих енергопостачальних компаній як акціонерних товариств можна виділити три сторони, зацікавлені в їхній успішній роботі – це акціонери, держава та наймані працівники компанії.

Перша зацікавлена сторона – акціонери. Світова практика свідчить, що підприємства енергопостачальної галузі є об'єктами вкладення капіталу з метою його збільшення при мінімальних ризиках. Основна мета акціонера – максимально можливе збільшення свого добробуту, та (або) вплив на діяльність компанії. Основні обов'язки – виконати взяті на себе інвестиційні зобов'язання, контролювати успішність ведення бізнесу. Основний ризик полягає у невиконанні своїх зобов'язань двома іншими сторонами процесу.

Друга зацікавлена сторона – це держава. Її основні цілі – забезпечення енергетичної і екологічної безпеки країни, отримання максимально можливих надходжень у вигляді податків і дивідендів (за умови державної частки у статутному капіталі компанії), вирішення проблеми накопичення боргів у даному секторі економіки. Основні обов'язки – створення умов для успішного функціонування господарської діяльності, розробка нормативно-правової бази для регулювання монопольного становища енергопостачальних підприємств на ринку, захисту прав споживачів і механізмів залучення інвестицій для їх сталого функціонування. Основний ризик – зменшення надходжень до бюджету через погіршення фінансового стану підприємств галузі або внаслідок економічних злочинів менеджерів компанії.

Основна мета найманих працівників-менеджерів компанії – досягнення максимально можливого задоволення інтересів акціонерів. Основні обов'язки – дотримання законодавства та вимог акціонерів. Основний ризик – знаходження «золотої середини» при виконанні вимог держави, акціонерів і вирішенні власних завдань, ризик внесення змін до законодавства та перевищення своїх повноважень Національною комісією регулювання електроенергетики. Перед фінансовими менеджерами приватизованих енергопостачальних компаній постає вагома проблема що стосується визначення засобів і способів задоволення вимог акціонерів щодо збільшення прибутковості акціонерного капіталу.

Якщо для п'яти енергопостачальних компаній, які працюють відповідно до Постанови НКРЕ № 309 від 2001 року, нормативно передбачена можливість отримання максимально можливого прибутку, то для інших компаній максимізація прибутку у звітному періоді передбачає лише погіршення фінансового стану в наступних роках, оскільки НКРЕ може вилучити зекономлені кошти при розрахунку тарифів на наступний рік.

Крім того, управління прибутком шести енергопостачальних компаній України, які приватизовані 1998 року, протягом останніх десяти років здійснюється міноритарними акціонерами. Питання щодо розподілу прибутку, отриманого цими компаніями за останні роки, взагалі не розглядається, оскільки рішення щодо виплати дивідендів приймається Загальними зборами акціонерів, а вони не відбуваються через конфлікти корпоративного управління, які протягом кількох років розглядаються в судах. Тому, менеджмент цих компаній не зацікавлений в отриманні максимально можливого прибутку, а, навпаки, забезпечує задоволення інтересів міноритарних акціонерів, які наразі здійснюють управління компанією.

Таким чином, мінімізація прибутку зазначених вище шести енергопостачальних компаній є наслідком не тільки недоліків методики щодо врахування прибутку в тарифі енергопостачальних компаній, а й впливом корпоративних конфліктів міноритарних акціонерів.

Негативний вплив на стан корпоративного управління в Україні поділяє і В. Мокряк: на його думку, судово-арбітражна система не може забезпечити об'єктивне, компетентне та своєчасне вирішення різнопланових корпоративних конфліктів, є достатньо підстав стверджувати, що, по-перше, різні судові інстанції часто приймають суперечливі постанови відносно предметів конфліктів, а, по-друге, виконання судових рішень відбувається протягом тривалого часу і супроводжується різноплановим «неформальним» тиском з боку конкуруючих бізнес-структур [87, с. 46].

На нашу думку, якщо в акціонерів або власників головним джерелом доходів залишається прибуток енергопостачальної компанії, розподілений у вигляді дивідендів, то у них з'являється більший інтерес до максимізації прибутку, а зацікавленість у приховуванні та зниженні реальних прибутків підприємства буде меншою.

Підтвердженням цього є результати діяльності енергопостачальних компаній, які приватизовано 2001 р. (див. табл. 1.2, 1.3).

З одного боку, у них є методично обґрунтована й нормативно закріплена можливість отримувати максимально можливий прибуток, а з іншого – зацікавленість інвесторів у щорічному отриманні доходів у вигляді дивідендів.

Діяльність ще двох енергопостачальних компаній, які створено в 2000–2001 рр., що працюють за методикою формування тарифів, яка є методично не вигідною для отримання компаніями великих прибутків, підтверджує висновок, що в разі зацікавлення власника у максимізації прибутку й подальшого його розподілення у вигляді дивідендів актуалізується більший інтерес до максимізації прибутку, а зацікавленість до приховування та «вимивання» реальних прибутків підприємства буде меншою.

Отже, підсумуємо все вищезазначене: в електроенергетичному комплексі України існує декілька концепцій управління прибутком, залежно від форми власності та складу власників, методичної можливості отримувати максимально можливий прибуток, а також зацікавленості менеджерів в отриманні максимально можливого прибутку і в подальшому його розподілі між акціонерами (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Групування енергопостачальних компаній України залежно від діючих концепцій управління прибутком (авторська розробка)

Порівняння середнього розміру прибутку груп енергопостачальних компаній за останні п'ять років відповідно до виявлених концепцій управління прибутком представлено на рис. 2.2.

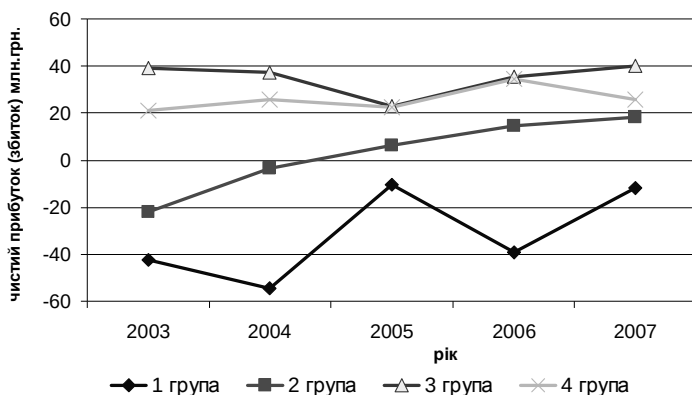

Рис. 2.2. Динаміка середнього рівня прибутку груп енергопостачальних компаній України за 2003–2007 рр., млн грн

На рис. 2.2 простежується стабільна позитивна тенденція до зростання рівня прибутків лише другої групи енергопостачальних компаній. У табл. 2.1 і 2.2 представлено абсолютний рівень чистого прибутку (збитку) енергопостачальних компаній і рентабельність основних фондів за 2003 – 2007 рр. за групами компаній згідно з виявленими концепціями управління прибутком.

Аналіз табл. 2.1 та 2.2. свідчить, що найбільший абсолютний рівень чистого прибутку та найвищий відносний показник рентабельності основних фондів спостерігається по третій групі компаній. Наступними за рівнем абсолютної і відносної прибутковості (збитковості) ідуть відповідно компанії четвертої, другої та першої групи.

Зважаючи на те, що в чинному законодавстві не передбачено зв'язок між розміром прибутку та якістю надання послуг з передачі та постачання електричної енергії, на основі чого можна було б стверджувати про ефективність здійснення господарської діяльності енергопостачальними підприємствами, порівняємо рівень прибутку кожної групи компаній за технічними, енерго-збутовими та фінансово-економічними показниками.

Для даного дослідження було обрано найважливіші показники, які характеризують ефективність здійснення господарської діяльності в електроенергетичному секторі економіки України:

1. Рівень розрахунку споживачів із енергопостачальними компаніями за відпущену їм електричну енергію.

2. Виконання інвестиційних програм енергопостачальних компаній, які щорічно затверджуються НКРЕ для модернізації, оновлення і ремонту електричних мереж та інших основних засобів.

3. Виконання нормативу технологічних витрат електроенергії, який розраховується відповідно до Нормативної характеристики технологічних витрат електроенергії.

Зазначені показники характеризують направленість праці менеджерів компанії і мотивації персоналу для досягнення головної мети управління прибутком і його ефективного використання. Функція мотивації в даному аспекті – це процес спонукання працівників до активності та підвищеної продуктивності компанії. Рівень розрахунку споживачів із енергопостачальними компаніями характеризує, наскільки ефективно персонал компанії працює на ринку електроенергетики для забезпечення оплати наданих послуг з передачі та постачання електроенергії власними споживачами. Перевищення зазначеного показника понад 100 % свідчить про ефективну роботу компанії не тільки в частині повної оплати споживачами вартості наданих послуг, а й щодо стягнення заборгованості споживачів попередніх періодів (табл. 2.3).

Таблиця 2.1

**Чистий прибуток (збиток) енергопостачальних компаній
за 2003–2007 рр. за групами компаній відповідно
до виявлених концепцій управління прибутком,
млн грн**

Роки Компанія	2003	2004	2005	2006	2007	Зміна (+, –) за 5 років	Всього за 5 років
1	2	3	4	5	6	7	8
1 група (державні компанії)							
ВАТ «Донецьк-обленерго»	-231,5	-428,1	-172,0	-618,6	-295,8	-64,3	-1745,9
ВАТ «ЕК «Миколаїв-обленерго»	-56,2	-116,5	-47,9	-22,2	0,1	56,3	-242,7

Продовж. табл. 2.1

1	2	3	4	5	6	7	8
АК «Харків-обленерго»	-155,0	-98,8	13,3	13,8	16,1	171,1	-210,6
ВАТ «ЕК «Дніпро-обленерго»	-60,2	-85,9	-8,5	20,0	28,3	88,5	-106,3
ВАТ «Крименерго»	-47,7	-37,0	6,8	7,2	8,3	56,0	-62,3
ВАТ «АК Він-ницяобленерго»	-40,1	0,0	3,8	3,8	4,7	44,8	-27,9
ВАТ «ЕК «Чернівціоб-ленерго»	0,2	-13,0	0,3	0,5	1,6	1,4	-10,4
ВАТ «ЕК «Закарпаття-обленерго»	1,8	-2,7	2,7	2,8	3,5	1,7	8,1
ВАТ «Волинь-обленерго»	-1,4	3,0	2,3	2,7	2,8	4,2	9,4
ВАТ «Запоріж-яобленерго»	-16,3	1,9	18,1	-6,0	19,5	35,8	17,2
ВАТ «Терно-пільобленерго»	17,2	-1,2	-2,1	4,4	-0,1	-17,3	18,2
ВАТ «ЕК «Хмельницьк-обленерго»	0,5	0,6	7,5	7,6	8,2	7,7	24,4
АК «Київенерго»	6,3	6,5	9,5	19,6	6,1	-0,2	48,0
ВАТ «Черка-сиобленерго»	-13,8	10,5	17,8	16,4	30,2	44,0	61,1
У середньому на 1 компанію	-42,6	-54,3	-10,6	-39,1	-11,9	30,7	-158,6
2 група (компанії, приватизовані 1998 р.)							
ВАТ «ЕК «Одесаобл-енерго»	-236,1	-147,6	-4,0	4,2	5,0	241,1	-378,4
ВАТ «Полта-ваобленерго»	-78,0	-26,6	6,1	4,5	16,0	94,0	-77,9
ВАТ «ЕК «Херсонобл-енерго»	-8,0	-9,8	5,5	-15,5	0,2	8,2	-27,6

Продовж. табл. 2.1

1	2	3	4	5	6	7	8
ВАТ «ЕК «Чернігівобл- енерго»	0,0	-4,7	-9,9	-2,0	3,4	3,4	-13,3
ВАТ «Суми- обленерго»	0,3	0,5	-10,6	0,4	5,5	5,2	-3,9
ВАТ «Прикар- паттяобленерго»	-1,8	18,2	0,1	3,3	4,9	6,7	24,7
ВАТ «Львів- обленерго»	9,5	28,7	1,2	30,0	8,2	-1,3	77,6
У середньому на 1 компанію	-44,9	-20,2	-1,7	3,6	6,2	51,1	-57,0
3 група (приватні компанії, створені протягом 2000-2001 рр.)							
ТОВ «Сервіс- Інвест»	-1,6	42,6	42,1	22,7	37,0	38,6	142,8
ТОВ «Луган- ське енергетич- не об'єднання»	79,8	31,7	4,1	47,7	43,3	-36,5	206,6
У середньому на 1 компанію	39,1	37,1	23,1	35,2	40,1	1,0	174,7
4 група (компанії, приватизовані 2001 р.)							
ВАТ «Кірово- градобленерго»	-19,5	-14,6	2,9	15,8	19,4	38,9	4,0
ВАТ «ЕК «Житомир- обленерго»	23,1	20,4	12,3	20,6	0,2	-22,9	76,6
ВАТ «ЕК «Севастополь- енерго»	15,2	15,0	15,2	20,3	15,7	0,5	81,3
ЗАТ «Ей-І-Ес Рівнеенерго»	24,5	27,6	27,7	36,3	28,1	3,6	144,2
ЗАТ «А.Е.С. Київобленерго»	61,4	80,0	53,8	78,9	66,2	4,8	340,3
У середньому на 1 компанію	20,9	25,7	22,4	34,4	25,9	5,0	129,3

Таблиця 2.2

**Рентабельність (збитковість) основних фондів
енергопостачальних компаній за 2003–2007 рр.
відповідно до виявлених концепцій
управління прибутком, %**

Роки Компанія	2003	2004	2005	2006	2007	Зміна (+, –) за 5 років
1	2	3	4	5	6	7
1 група (державні компанії)						
ВАТ «Донецькобленерго»	-53,4	-98,7	-39,7	-142,6	-68,2	-14,8
ВАТ «ЕК «Миколаївобленерго»	-41,1	-85,2	-35,1	-16,2	0,0	41,1
АК «Харківобленерго»	-56,2	-35,8	4,8	5,0	5,8	62,0
ВАТ «ЕК «Дніпрообленерго»	-11,4	-16,3	-1,6	3,8	5,4	16,8
ВАТ «Крименерго»	-18,5	-14,3	2,6	2,8	3,2	21,7
ВАТ «АК Вінницяобленерго»	-19,4	0,0	1,8	1,8	2,3	21,6
ВАТ «ЕК «Чернівціобленерго»	0,2	-15,2	0,4	0,6	1,9	1,7
ВАТ «ЕК «Закарпаттяобленерго»	1,2	-1,8	1,8	1,9	2,3	1,1
ВАТ «Волиньобленерго»	-1,5	3,2	2,5	2,9	3,0	4,5
ВАТ «Запоріжжяобленерго»	-4,4	0,5	4,9	-1,6	5,3	9,8
ВАТ «Тернопільобленерго»	13,6	-1,0	-1,7	3,5	-0,1	-13,7
ВАТ «ЕК «Хмельницькобленерго»	0,3	0,3	4,1	4,2	4,5	4,2
АК «Київенерго»	1,7	1,8	2,6	5,4	1,7	-0,1
ВАТ «Черкасиобленерго»	-7,5	5,7	9,7	8,9	16,4	23,8
У середньому на 1 компанію	-17,6	-22,4	-4,4	-16,2	-4,9	12,7
2 група (компанії, приватизовані 1998 р.)						
ВАТ «ЕК «Одесаобленерго»	-87,8	-54,9	-1,5	1,6	1,9	89,7
ВАТ «Полтаваобленерго»	-25,5	-8,7	2,0	1,5	5,2	30,7
ВАТ «ЕК «Херсонобленерго»	-4,3	-5,3	2,9	-8,3	0,1	4,4

Продовж. табл. 2.2

1	2	3	4	5	6	7
ВАТ «ЕК «Чернігівобленерго»	0,0	-2,4	-5,0	-1,0	1,7	1,7
ВАТ «Сумиобленерго»	0,2	0,2	-5,0	0,2	2,6	2,5
ВАТ «Прикарпаття- обленерго»	-1,3	13,3	0,1	2,4	3,6	4,9
ВАТ «Львівобленерго»	3,6	10,8	0,4	11,3	3,1	-0,5
У середньому на 1 компанію	-9,7	-1,5	2,8	6,5	8,1	17,8
3 група (приватні компанії, створені протягом 2000-2001 рр.)						
ТОВ «Сервіс-Інвест»	-1,4	36,6	36,2	19,6	31,8	33,2
ТОВ «Луганське енер- гетичне об'єднання»	43,8	17,4	2,2	26,2	23,7	-20,1
У середньому на 1 компанію	26,2	24,9	15,5	23,6	26,9	0,7
4 група (компанії, приватизовані 2001 р.)						
ВАТ «Кіровоградобленерго»	-9,6	-7,2	1,4	7,8	9,5	19,1
ВАТ «ЕК «Житомиробленерго»	11,0	9,7	5,8	9,8	0,1	-10,9
ВАТ «ЕК «Севастопольенерго»	40,1	39,6	40,1	53,5	41,4	1,3
ЗАТ «Ей-І-Ес Рівнеенерго»	17,5	19,7	19,7	25,8	20,0	2,6
ЗАТ «А.Е.С. Київобленерго»	27,9	36,4	24,5	35,9	30,1	2,2
У середньому на 1 компанію	12,9	15,8	13,8	21,2	16,0	3,1

Таблиця 2.3

**Рівень оплати споживачами послуг
енергопостачальних компаній
за 2003–2007 рр., %**

Роки Компанія	2003	2004	2005	2006	2007	Зміна (+, -) за 5 років	У серед- ньому за 5 років
1	2	3	4	5	6	7	8
1 група (державні компанії)							
ВАТ «АК Він- ницяобленерго»	98,7	99,6	101,9	105,6	100,9	2,2	101,3

Продовж. табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7	8
ВАТ «Волинь-обленерго»	100,7	100,5	101,0	99,7	101,0	0,3	100,6
ВАТ «ЕК «Дніпрообл-енерго»	97,8	99,3	99,2	101,4	99,7	1,9	99,5
ВАТ «Донецьк-обленерго»	81,8	90,6	95,8	105,9	94,8	13,0	93,8
ВАТ «ЕК «Закарпаття-обленерго»	83,3	85,4	92,5	107,6	101,0	17,7	94,0
ВАТ «Запоріж-жаобленерго»	99,0	100,6	104,1	98,0	99,7	0,7	100,3
АК «Київенерго»	91,1	98,3	97,4	99,2	100,6	9,5	97,3
ВАТ «Крименерго»	96,3	87,3	93,9	96,0	97,8	1,5	94,3
ВАТ «ЕК «Миколаїв-обленерго»	94,4	96,6	96,6	104,6	100,9	6,5	98,6
ВАТ «Тернопільобленерго»	101,4	112,1	102,6	105,3	100,8	-0,6	104,5
АК «Харків-обленерго»	97,0	104,2	105,5	112,1	100,2	3,2	103,8
ВАТ «ЕК «Хмельницьк-обленерго»	100,5	102,7	102,5	103,3	101,5	1,0	102,1
ВАТ «Черкасиобленерго»	105,5	98,6	101,0	102,4	100,0	-5,5	101,5
ВАТ «ЕК «Чернівціобл-енерго»	79,2	87,1	101,2	113,6	98,5	19,3	95,9
У середньому на 1 компанію	94,6	97,7	99,6	102,3	99,3	4,7	98,7
2 група (компанії, приватизовані 1998 р.)							
ВАТ «Львів-обленерго»	100,9	101,7	101,2	105,7	100,3	-0,6	102,0
ВАТ «ЕК «Одесаобл-енерго»	101,7	112,0	104,4	106,2	99,1	-2,6	104,7

Продовж. табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7	8
ВАТ «Полтаваобленерго»	100,5	100,9	100,1	102,2	101,0	0,5	100,9
ВАТ «Прикарпаттяобленерго»	103,3	101,1	99,9	99,6	100,1	-3,2	100,8
ВАТ «Сумиобленерго»	101,3	101,2	100,8	101,7	100,0	-1,3	101,0
ВАТ «ЕК «Херсонобленерго»	89,3	101,2	103,1	107,1	101,0	11,7	100,4
ВАТ «ЕК «Чернігівобленерго»	103,7	102,3	100,9	99,8	99,9	-3,8	101,3
У середньому на 1 компанію	100,2	103,9	101,7	103,9	100,1	-0,1	102,0
3 група (приватні компанії, створені протягом 2000-2001 рр.)							
ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання»	92,1	92,5	94,0	96,2	97,4	5,3	94,4
ТОВ «Сервіс-Інвест»	99,5	100,3	100,3	101,7	100,6	1,1	100,5
У середньому на 1 компанію	95,1	95,9	96,8	98,7	99,1	4,0	97,1
4 група (компанії, приватизовані 2001 р.)							
ВАТ «Кіровоградобленерго»	101,0	100,5	100,4	101,8	99,6	-1,4	100,6
ВАТ «ЕК «Житомиробленерго»	98,8	98,3	101,7	106,9	100,3	1,5	101,2
ВАТ «ЕК «Севастополь-енерго»	98,5	100,4	99,2	110,2	103,7	5,2	102,4
ЗАТ «А.Е.С. Київобленерго»	101,9	100,1	100,9	99,8	98,6	-3,3	100,3
ЗАТ «Ей-І-Ес Рівнеенерго»	103,6	101,8	102,0	100,8	99,5	-4,1	101,5
У середньому на 1 компанію	101,2	100,2	101,0	102,5	99,7	-1,5	100,9

З таблиці 2.3 видно, що найефективнішими компаніям за рівнем збору коштів зі споживачів є енергопостачальні підприємства другої групи. Це компанії, яким методично не вигідно отримувати прибуток, якими управляють приватні міноритарні акціонери, що не зацікавлені в отриманні прибутку і розподілі його між акціонерами у вигляді дивідендів. Рівень оплати споживачами за поставлену продукцію по цим компаніям у середньому за останні п'ять років становив 102 % і жодного разу за цей період років не опускався нижче 100 %. Тобто, крім вартості поставленої електроенергії, дана група компаній ще на достатньо високому рівні стягувала заборгованість попередніх періодів. Зазначимо, що серед чотирьох груп за середнім рівнем прибутку дана група компаній знаходиться на передостанньому місці.

Друге місце за ефективністю збору коштів зі споживачів посідають енергопостачальні компанії з іноземними інвестиціями. Їхні споживачі розраховувались у середньому за останні п'ять років на 100,9 %.

Державні енергопостачальні компанії знаходяться на третьому місці серед чотирьох груп компаній. Їхній рівень розрахунків споживачів за поставлену електричну енергію становить 98,7 %, тобто, ця група компаній у середньому за останні п'ять років щорічно збільшувала дебіторську заборгованість на 1,3 % від вартості відпущеної електроенергії споживачам.

Неефективними компаніями за рівнем збору коштів зі споживачів є найприбутковіша група компаній України (третя група) – енергопостачальні компанії, яким методично не вигідно отримувати прибуток, але їхніми власниками є вітчизняні інвестори. Середній рівень зростання їхньої дебіторської заборгованості за останні п'ять років становив 2,9 %.

Динаміку збору коштів груп компаній за п'ять останніх років представлено на рис. 2.3.

З рис. 2.3 видно, що друга група енергопостачальних компаній щорічно випереджала інші компанії за рівнем збору коштів. Але 2007 р. майже всі компанії вийшли на єдиний рівень збору коштів зі споживачів – 100 %. Зважаючи на щорічне зростання вартості електричної енергії, забезпечення повної оплати споживачами наданих їм послуг – головна умова успішної господарської діяльності.

За даними табл. В.5 також можна зробити висновок, що станом на кінець 2007 р., найменший рівень заборгованості споживачів у середньому на одну компанію спостерігався в четвертій групі компаній і становив 33 млн грн, друга група – 101,3 млн грн, третя група – 268 млн грн, і перша група – 389,8 млн грн. Проте аналіз рівня приросту (зменшення) рівня дебіторської заборгованості за останні п'ять років свідчить, що найефективнішими були друга та четверта група – середнє зменшення дебіторської заборгованості в них становило 39,6 та 37,8 % відповідно, далі перша група – зменшення на рівні 21,7 %. Найприбутковіша третя група компаній збільшила заборгованість споживачів більш ніж на 64,8 %, що свідчить про їхню неефективну діяльність у даному напрямку.

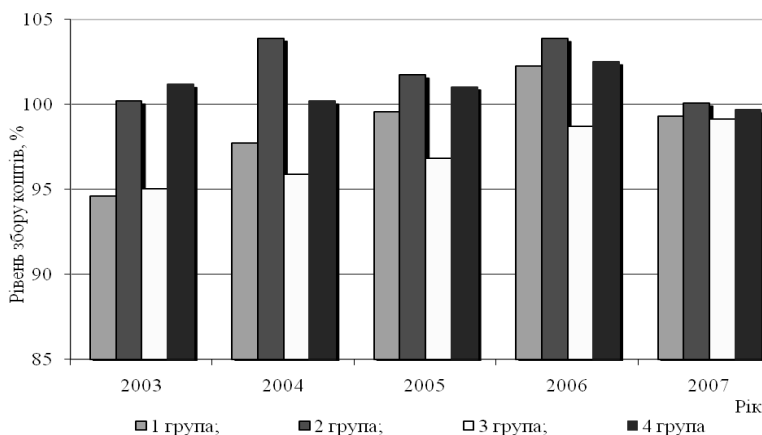

Рис. 2.3. Порівняльна динаміка рівня збору коштів груп енергопостачальних компаній за 2002–2007 рр.

Виконання інвестиційних програм енергопостачальних компаній характеризує рівень технічного переоснащення, модернізації, оновлення, ремонту електричних мереж і інших основних засобів відповідно до інвестиційних планів, які щорічно затверджуються НКРЕ.

У класичному економічному розумінні поняття «інвестиції» передбачає вкладення капіталу в об'єкти підприємницької діяль-

ності з метою забезпечення його зростання у майбутньому періоді [182, с. 276]. На нашу думку, інвестицією енергопостачальної компанії є залучення коштів інвестора з метою отримання додаткового прибутку компанією в майбутніх періодах і забезпечення необхідної норми прибутку для інвестора. Проте в реаліях українського регулювання електроенергетики інвестиційну програму трактують як суму коштів, яку разом із операційними витратами та витратами на оплату праці закладено енергопостачальною компанією в основу розрахунку тарифів (див. рис. 1.7), і яку компанія має витратити виключно на цілі, які НКРЕ визначила як першочергові.

В даному випадку інвесторами виступають самі споживачі, тобто порушується власне економічний принцип інвестування. За невиконання інвестиційних програм, що розглядається на відкритих засіданнях НКРЕ, на компанії накладаються жорсткі санкції.

Необхідно також відмітити, що стовідсотковий рівень виконання інвестиційної програми не є свідченням високого експлуатаційного стану мереж. На сьогодні розміри інвестиційних програм є недостатніми для подолання процесу старіння основних фондів, який відбувається в електроенергетичному комплексі України.

Рівень виконання інвестиційної програми – відносний показник, який відображає рівень того, наскільки компанія відновила основні фонди відповідно до затверджених НКРЕ фізичних обсягів робіт і сум грошових коштів.

Аналіз виконання інвестиційних програм енергопостачальними компаніями протягом календарного року почав здійснюватись НКРЕ 2003 р. Розглянемо фактичне виконання інвестиційних програм енергопостачальних компаній у 2005–2007 рр., а також середній розмір інвестиційних програм у визначених групах компаній (табл. 2.4).

За даними табл. 2.4 можна зробити висновок, що найефективнішими компаніями, згідно з рівнем виконання інвестиційних програм, є енергопостачальні компанії з іноземними інвестиціями (друга група) – 100,21 %, а неефективними – приватні компанії з вітчизняними інвестиціями (третя група) – 79,58 %. Проте не можна залишати поза увагою особливості двох різних методик тарифоутворення і врахування прибутку при розрахунку тарифів енергопостачальних компаній.

Відповідно до методики, затвердженої постановою НКРЕ № 309 від 2001 р., компанії четвертої групи не зацікавлені у збільшенні інвестиційної програми, оскільки за рахунок її зростання зменшується рівень прибутку, і навпаки, компанії, які працюють відповідно до постанови НКРЕ № 564, зацікавлені в максимальному збільшенні інвестиційних програм.

Таблиця 2.4

Рівень фактичного виконання інвестиційних програм і середній розмір інвестиційної програми у групах енергопостачальних компаній за 2005–2007 рр.

Енергопостачальна компанія	Рівень фактичного виконання ІП, %					Середній розмір ІП за 2005–2007 рр., тис. грн
	2005 р.	2006 р.	2007 р.	Зміна (+, –) за 3 роки	У середньому за 3 роки	
1	2	3	4	5	6	7
1 група (державні компанії)						
ВАТ «АК Вінницяобленерго»	62,9	90,8	100,0	37,1	84,6	30 394
ВАТ «Волиньобленерго»	100,0	100,3	105,2	5,2	101,8	19 504
ВАТ «ЕК «Дніпрообленерго»	69,7	92,9	82,1	12,4	81,6	159 757
ВАТ «Донецькобленерго»	62,7	34,4	98,2	35,5	65,1	117 056
ВАТ «ЕК «Закарпаттяобленерго»	97,4	91,7	98,8	1,4	96,0	26 754
ВАТ «Запоріжжяобленерго»	74,2	82,4	97,5	23,2	84,7	74 389
АК «Київенерго»	100,0	100,0	95,6	-4,4	98,5	49 901
ВАТ «Крименерго»	60,2	107,5	116,7	56,5	94,8	49 897
ВАТ «ЕК «Миколаївобленерго»	24,5	60,1	106,1	81,7	63,6	27 179
ВАТ «Тернопільобленерго»	100,5	100,9	100,5	0,0	100,6	20 874
АК «Харківобленерго»	100,1	101,1	111,7	11,6	104,3	78 387

Продовж. табл. 2.4.

1	2	3	4	5	6	7
ВАТ «ЕК «Хмельницькобленерго»	102,7	75,9	109,3	6,7	96,0	30 479
ВАТ «Черкасиобленерго»	79,1	78,2	101,0	21,9	86,1	55 183
ВАТ «ЕК «Чернівціобленерго»	56,0	47,8	92,1	36,1	65,3	19 455
У середньому на 1 компанію	76,3	82,9	98,5	22,1	85,9	54 229
2 група (компанії, приватизовані 1998 р.)						
ВАТ «Львівобленерго»	92,0	92,6	100,0	8,1	94,8	71 067
ВАТ «ЕК «Одесаобленерго»	101,1	99,7	100,0	-1,1	100,3	112 602
ВАТ «Полтаваобленерго»	98,7	97,4	100,0	1,3	98,7	50 906
ВАТ «Прикарпаттяобленерго»	95,7	100,0	100,1	4,3	98,6	32 759
ВАТ «Сумиобленерго»	78,0	100,2	100,0	22,0	92,7	30 306
ВАТ «ЕК «Херсонобленерго»	100,0	100,0	100,1	0,1	100,0	31 439
ВАТ «ЕК «Чернігівобленерго»	88,8	97,9	97,3	8,5	94,6	27 396
У середньому на 1 компанію	94,3	97,8	99,9	5,5	97,3	50 925
3 група (приватні компанії, створені протягом 2000-2001 рр.)						
ТОВ «Сервіс-Інвест»	100,1	88,1	96,8	-3,3	95,0	50 083
ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання»	49,1	102,1	101,1	52,1	84,1	108 940
У середньому на 1 компанію	69,4	97,3	100,0	30,7	88,9	79 511
4 група (компанії, приватизовані 2001 р.)						
ЗАТ «А.Е.С. Київобленерго»	99,4	101,0	100,2	0,8	100,2	63 285
ЗАТ «Ей-І-Ес Рівнеенерго»	102,0	105,5	100,1	-1,9	102,5	33 565
ВАТ «ЕК «Житомиробленерго»	100,1	100,1	100,0	0,0	100,1	26 762

Продовж. табл. 2.4.

1	2	3	4	5	6	7
БАТ «ЕК «Севастопольенерго»	100,1	100,1	101,2	1,1	100,5	10 605
БАТ «Кіровоград-обленерго»	100,0	100,0	100,0	0,0	100,0	26 177
У середньому на 1 компанію	100,2	101,7	100,2	0,0	100,7	32 079

Співвідношення середнього розміру інвестиційних програм за три останні роки проілюстровано на рис. 2.4.

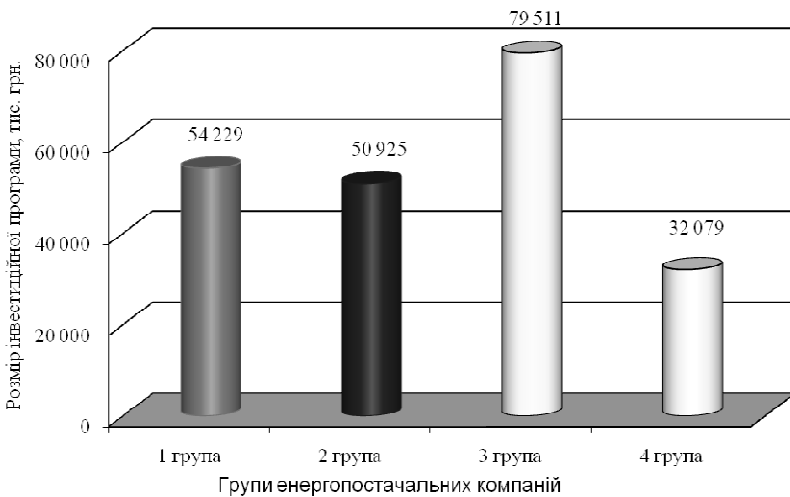

Рис. 2.4. Співвідношення середньогрупових розмірів інвестиційних програм енергопостачальних компаній за 2005–2007 рр., тис. грн

За рис. 2.4. можна зробити висновок, що енергопостачальні компанії, які працюють відповідно до постанови НКРЕ № 309 від 2001 р. (четверта група) [124], менше вкладають коштів, ніж інші групи компаній, які працюють відповідно до постанови НКРЕ № 564 від 1998 р. [136].

Для того, щоб оцінити фактор впливу тарифної методики на розмір коштів, які компанії вкладають у ремонт, переоснащення та реконструкцію мереж, а також виключити фактор впливу фізичної величини компанії та обсягу проведених робіт, порівнюємо дві групи компаній за розміром інвестиційних програм відповідно до різних методик формування тарифів (рис. 2.5).

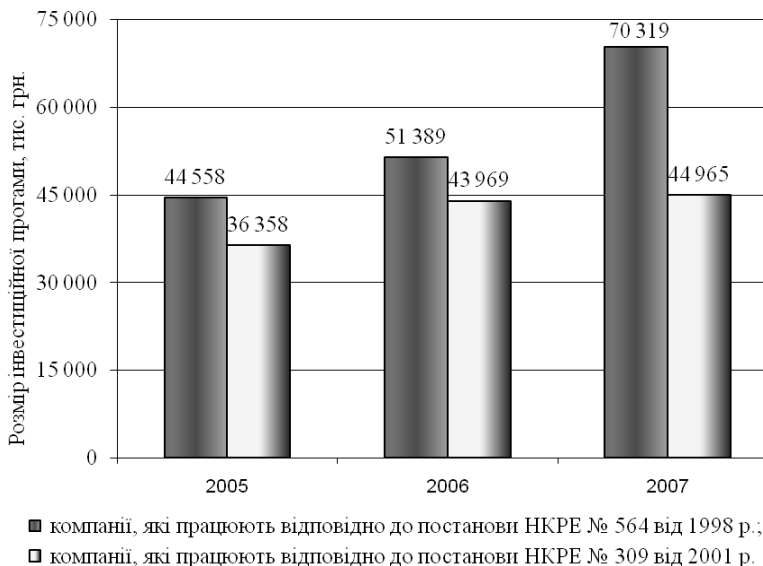

Рис. 2.5. Динаміка зростання інвестиційних програм компаній, які працюють відповідно до різних методик формування тарифів, тис. грн

З рисунку 2.5 видно, що компанії, які працюють відповідно до постанови № 564 від 1998 р. [136], 2005 р. на модернізацію, оновлення та ремонт мереж витрачали на 8,2 млн. грн. більше ніж компанії, які працюють відповідно до постанови НКРЕ № 309 від 2001 р. [124]. Проте 2006 р. зазначена різниця майже не змінилась при загальному зростанні інвестиційних програм компаній, а 2007 р. сягнула 25,4 млн. грн. У цілому за три останні роки середня енергопостачальна компанія, яка не зацікавлена

в максимізації прибутку, вклала в розвиток мереж на 50 млн грн, або на 25 %, більше ніж енергопостачальна компанія, яка на законодавчо затвердженому рівні має можливості отримувати максимально можливий прибуток.

Дані, отримані під час відкритих засідань НКРЕ, про значну кількість звернень щодо неякісного надання послуг з передачі та постачання електроенергії споживачам на території ліцензованої діяльності енергопостачальних підприємств із іноземними інвестиціями, є наслідком недоліку законодавства.

Виконання нормативу технологічних витрат електроенергії (ТВЕ) – один із головних технічних і енергозбутових показників роботи енергопостачальних компаній; відносна величина, що характеризує ефективність ведення господарської діяльності у співвідношенні нормативних і фактичних витрат електроенергії в мережах.

Нормативні ТВЕ – обсяг електроенергії, який розраховується відповідно до Методики складання структури балансу електроенергії в електричних мережах 0,38-150 кВ, аналізу його складових і нормування технологічних витрат електроенергії, затвердженої Наказом Міністерства палива та енергетики України від 17 грудня 2003 р. № 757 [86].

Згідно з наказом МПЕ № 757 від 2003 р., технологічні витрати електроенергії на передачу електричними мережами є однією з основних складових технологічних витрат палива в енергосистемі. Електроенергія – єдиний вид продукції, транспортування якої здійснюється за рахунок певної частини самої продукції. Тому втрати електроенергії під час її передачі неминучі [86].

Фактичні ТВЕ – це різниця між обсягами купленої у ДП «Енергоринок» та відпущеної споживачам і в інші енергопостачальні компанії електроенергії.

Чим кращий стан мереж енергопостачальних компанії та якісніше організована енергозбутова робота, тим нижчими будуть фактичні витрати електроенергії відносно нормативних.

Перевищення фактичних витрат над нормативними свідчить про неефективну роботу компанії та передбачає додаткові витрати на купівлю електроенергії на оптовому ринку з метою покриття зазначеної різниці. Перевищення фактичних витрат над нормативними є прямими збитками компанії, і навпаки, перевищення нормативних витрат над фактичними – додаткові доходи (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Рівень виконання нормативу ТВЕ по групах
енергопостачальних компаній за 2002–2007 рр., %**

Роки Компанія	2003	2004	2005	2006	2007	Зміна (+, -) за 5 років	У серед- ньому за 5 років
1	2	3	4	5	6	7	8
1 група (державні компанії)							
ВАТ «АК Він- ницяобленерго»	92,4	48,3	27,2	8,2	-4,9	-97,3	34,2
ВАТ «Волинь- обленерго»	75,9	30,1	7,9	-0,3	-1,5	-77,4	22,4
ВАТ «ЕК «Дніпрообл- енерго»	63,6	46,4	20,8	3,1	-0,0	-63,7	26,8
ВАТ «Донецьк- обленерго»	74,1	89,4	60,2	54,1	31,3	-42,9	61,8
ВАТ «ЕК «Закарпаття- обленерго»	40,4	41,3	19,1	8,0	3,3	-37,0	22,4
ВАТ «Запоріж- жяобленерго»	20,5	6,3	-5,6	-1,0	-0,8	-21,3	3,9
АК «Київ- енерго»	22,7	42,7	34,4	30,8	28,5	5,8	31,8
ВАТ «Крим- енерго»	94,2	12,0	18,4	-1,2	-0,1	-94,3	24,7
ВАТ «ЕК «Миколаїв- обленерго»	112,4	97,3	61,9	44,6	20,6	-91,8	67,4
ВАТ «Терно- пільобленерго»	20,6	-0,1	-6,8	-5,7	-2,8	-23,4	1,0
АК «Харків- обленерго»	43,1	12,0	-1,5	-6,9	-10,7	-53,9	7,2
ВАТ «ЕК «Хмельницько бленерго»	41,4	28,0	-1,6	-6,3	-4,4	-45,8	11,4
ВАТ «Черка- сиобленерго»	31,6	-3,6	-13,5	-13,7	-12,1	-43,7	-2,3
ВАТ «ЕК «Чернівціобл- енерго»	47,7	50,2	65,0	37,9	15,8	-31,9	43,3
Всього по групі	57,1	41,1	23,6	15,1	7,3	-49,8	28,8

Продовж. табл. 2.5

1	2	3	4	5	6	7	8
2 група (компанії, приватизовані 1998 р.)							
ВАТ «Львів-обленерго»	38,4	1,5	-2,4	-9,3	-12,2	-50,6	3,2
ВАТ «Полтаваобленерго»	-1,7	-20,9	-23,7	-25,4	-21,4	-19,8	-18,6
ВАТ «Прикарпаття обленерго»	32,0	-5,5	-13,0	-10,9	-12,1	-44,1	-1,9
ВАТ «Суми-обленерго»	-11,3	-19,1	-19,1	-17,0	-16,3	-5,0	-16,5
ВАТ «ЕК «Одесаобл-енерго»	98,8	68,6	33,3	16,7	5,2	-93,5	44,5
ВАТ «ЕК «Чернігівобл-енерго»	-0,0	-5,3	-3,7	-7,5	-11,2	-11,2	-5,6
ВАТ «ЕК «Херсонобл-енерго»	46,8	18,9	-0,3	-7,2	-5,0	-51,8	10,6
Всього по групі	42,4	14,9	1,5	-5,1	-8,1	-50,6	9,1
3 група (приватні компанії, створені протягом 2000-2001 рр.)							
ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання»	47,1	27,6	19,3	12,3	14,3	-32,8	24,1
ТОВ «Сервіс-Інвест»	-47,9	-55,2	-50,0	-45,8	-40,0	7,9	-47,8
Всього по групі	27,7	8,0	4,6	0,6	3,4	-24,2	8,8
4 група (компанії, приватизовані 2001 р.)							
ВАТ «Кіровоградобленерго»	16,5	-1,5	-15,2	-19,7	-19,8	-36,3	-7,9
ВАТ «ЕК «Севастополь-енерго»	26,6	19,3	4,2	-2,3	-3,2	-29,8	8,9
ВАТ «ЕК «Житомир-обленерго»	2,2	3,0	-0,0	-1,3	-0,8	-3,0	0,6
ЗАТ «А.Е.С. Київобленерго»	26,5	6,7	-0,6	5,3	4,9	-21,6	8,5
ЗАТ «Ей-І-Ес Рівнеенерго»	20,9	5,8	12,4	-10,8	11,5	-9,4	7,9
Всього по групі	18,4	5,1	-1,0	-4,4	-0,7	-19,1	3,5

За даними табл. 2.5, найефективнішими в організації даного виду робіт є підприємства з іноземними інвестиціями. Перевищення фактичних витрат над нормативними за п'ять останніх років у цих компаніях у середньому становить 3,5 %. Наступною за ефективністю даного виду робіт є третя група компаній – 8,8 %, друга група – 9,1 %. Неефективною є перша група компаній, або державні енергопостачальні компанії, – їхній середньозважений рівень перевищення нормативних витрат над фактичними за останні п'ять років становить 28,8 %. Динаміка зниження ТВЕ за п'ять останніх років представлена на рис. 2.6. Незважаючи на середні дані за період, що аналізується, динаміка рис. 2.6 свідчить, що найефективнішою є друга група компаній.

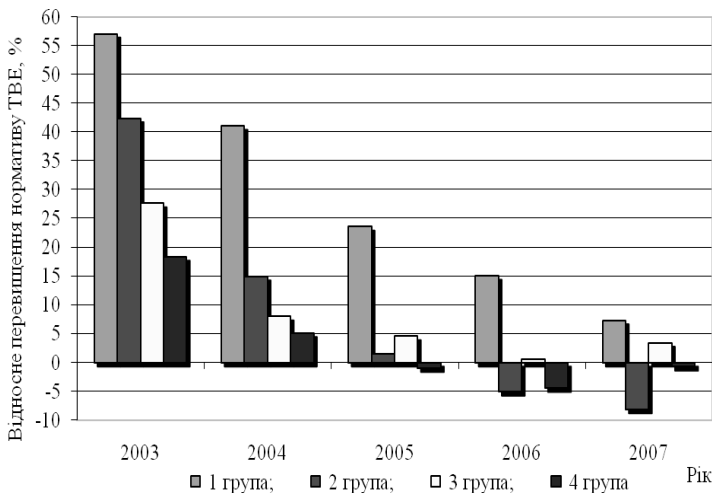

Рис. 2.6. Динаміка зниження ТВЕ у групах компаній за 2003–2007 рр., %

За останні п'ять років їхній середньозважений рівень перевищення нормативних витрат над фактичними зменшився з 42,4 до -8,1 %, тобто більше ніж на 50 пунктів.

Подібне зниження спостерігається і в першій групі компаній, але їхню динаміку можна розглядати лише як покращення роботи компаній у цьому напрямку, оскільки ефективною роботою на нашу думку є перевищення рівня нормативних витрат над фактичними.

Рівень ефективності роботи компанії в цьому напрямку прямо пропорційно впливає на прибуток енергопостачального підприємства, тоді як вплив даного фактора протягом останніх трьох років значно зростає. Вартість додаткового доходу, в разі перевищення нормативних витрат над фактичними, розраховується як добуток обсягу економії ТВЕ та вартості купівлі електроенергії в ОРЕ. Аналогічно розраховуються збитки в разі понаднормативних витрат.

Оскільки вартість закупівлі електроенергії на оптовому ринку електроенергії щомісяця зростає, відповідно підвищується і додатковий дохід компанії, або зростають збитки в разі неефективної роботи. Динаміку зростання прогнозованої оптової ринкової ціни на електроенергію протягом останніх п'яти років представлено на рис. 2.7. Дані про розмір прогнозованої оптової ринкової ціни взято з відповідних постанов НКРЕ «Про затвердження прогнозованої оптової ринкової ціни на...», які щомісяця затверджуються Національною комісією регулювання електроенергетики.

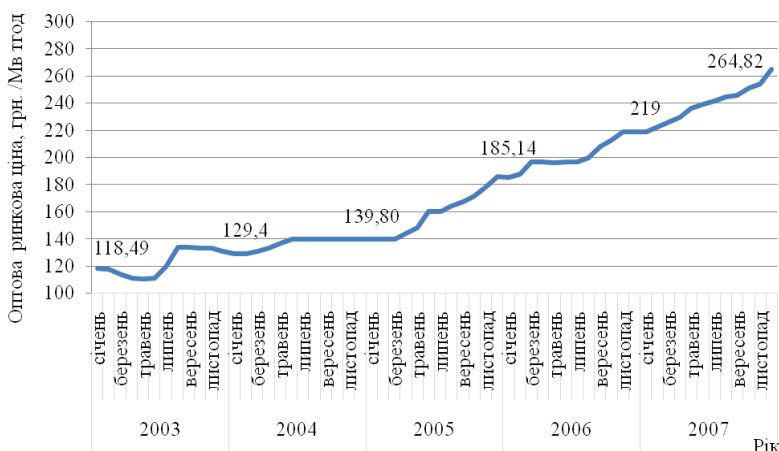

Рис. 2.7. Динаміка прогнозованої оптової ринкової ціни на електроенергію за 2003–2007 рр.

Розмір додаткових прибутків (збитків) енергопостачальних компаній за рахунок економії ТВЕ (понаднормативних ТВЕ) представлено в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

**Рівень додаткових прибутків (збитків)
енергопостачальних компаній за рахунок економії
(понаднормативних ТВЕ) в 2003–2007 рр., млн грн
[розраховано авторами]**

Роки Компанія	2003	2004	2005	2006	2007	Зміна (+, –) за 5 років	У серед- ньому за 5 років
1	2	3	4	5	6	7	8
1 група (державні компанії)							
ВАТ «АК Він- ницяобленерго»	-53,1	-26,4	-17,4	-7,0	5,1	58,2	-19,8
ВАТ «Волинсь- кобленерго»	-19,9	-8,7	-2,6	0,1	0,8	20,7	-6,0
ВАТ «ЕК «Дніпрообл- енерго»	-133,7	-95,1	-52,1	-10,5	0,1	133,8	-58,3
ВАТ «Донецьк- обленерго»	-211,7	-243,8	-181,0	-213,6	-138,6	73,1	-197,7
ВАТ «ЕК «Закарпаття- обленерго»	-21,6	-25,0	-12,9	-6,6	-3,2	18,3	-13,9
ВАТ «Запоріж- жяобленерго»	-32,6	-10,8	10,4	2,2	2,0	34,7	-5,8
АК «Київенерго»	-22,5	-45,6	-45,8	-54,8	-62,8	-40,3	-46,3
ВАТ «Крименерго»	-100,0	-12,8	-23,7	2,1	0,1	100,1	-26,8
ВАТ «ЕК «Миколаїв- обленерго»	-64,9	-59,7	-48,2	-45,5	-24,1	40,8	-48,5
ВАТ «Терно- пільобленерго»	-6,3	0,0	2,6	2,7	1,7	8,0	0,1
АК «Харків- обленерго»	-66,6	-19,3	2,8	16,4	30,5	97,1	-7,3
ВАТ «ЕК «Хмельницьк- обленерго»	-20,0	-14,0	0,9	4,7	4,0	24,0	-4,9

Продовж. табл. 2.6

1	2	3	4	5	6	7	8
ВАТ «Черкасиобленерго»	-17,0	2,1	9,2	11,3	11,9	28,9	3,5
ВАТ «ЕК «Чернівціобленерго»	-16,3	-19,3	-28,4	-21,0	-10,2	6,1	-19,1
Всього по групі	-56,2	-41,3	-27,6	-22,8	-13,0	43,1	-32,2
2 група (компанії, приватизовані 1998 р.)							
ВАТ «Львівобленерго»	-33,4	-1,5	2,7	13,1	20,7	54,2	0,3
ВАТ «Полтаваобленерго»	1,2	15,1	20,3	28,7	27,3	26,2	18,5
ВАТ «Прикарпаттяобленерго»	-12,0	2,4	6,9	7,5	10,1	22,1	3,0
ВАТ «Сумиобленерго»	4,7	8,7	9,9	11,0	12,8	8,1	9,4
ВАТ «ЕК «Одесаобленерго»	-127,0	-88,2	-50,2	-33,7	-12,8	114,2	-62,4
ВАТ «ЕК «Чернігівобленерго»	0,0	2,0	1,6	4,2	8,0	8,0	3,2
ВАТ «ЕК «Херсонобленерго»	-28,0	-10,4	0,2	6,5	5,2	33,2	-5,3
Всього по групі	-27,8	-10,3	-1,2	5,3	10,2	38,0	-4,8
3 група (приватні компанії, створені протягом 2000-2001 рр.)							
ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання»	-74,0	-43,1	-34,8	-28,6	-39,3	34,7	-44,0
ТОВ «Сервіс-Інвест»	19,4	26,7	24,3	26,9	27,4	8,1	25,0
Всього по групі	-27,3	-8,2	-5,2	-0,8	-5,9	21,4	-9,5
4 група (компанії, приватизовані 2001 р.)							
ВАТ «Кіровоградобленерго»	-8,0	0,8	9,3	15,4	18,5	26,5	7,2
ВАТ «ЕК «Севастополь-енерго»	-5,0	-3,9	-1,1	0,8	1,4	6,4	-1,6

1	2	3	4	5	6	7	8
ВАТ «ЕК «Житомир- обленерго»	-1,0	-1,5	0,0	1,0	0,8	1,8	-0,1
ЗАТ «А.Е.С. Київобленерго»	-19,2	-6,0	0,7	-7,4	-8,8	10,4	-8,1
ЗАТ «Ей-І-Ес Рівнеенерго»	-7,8	-2,6	-6,0	8,0	-8,4	-0,5	-3,3
Всього по групі	-8,2	-2,6	0,6	3,6	0,7	8,9	-1,2

Згідно з даними табл. 2.6, за рахунок понаднормативних витрат протягом 2003–2007 рр. збиток у середньому за останні п'ять років мали всі групи енергопостачальних компаній. Найменший обсяг збитків спостерігається у четвертій групі компаній – 1,2 млн грн, далі друга – 4,8 млн грн, третя – 9,5 млн грн, і перша група – 32,2 млн грн збитків.

Проте за рівнем прибутків у 2007 р., друга група енергопостачальних компаній посідає перше місце, а сума коштів, отриманих за рахунок економії ТВЕ, у цій групі становить 10,2 млн грн.

Не можна також виключати вплив усереднення в межах групи. Середній розмір прибутку ТОВ «Сервіс-Інвест» за рахунок економії ТВЕ протягом останніх п'яти років становив у середньому 25 млн грн, порівняно з середніми збитками, яких зазнавало ТОВ «ЛЕО» на суму 44 млн. грн. щорічно.

Крім того, у другій групі серед усіх компаній вирізняється неефективна робота ВАТ «ЕК «Одесаобленерго» та ВАТ «ЕК «Херсонаобленерго». Їхні середньорічні збитки за рахунок понаднормативних витрат за останні 5 років становили 62,4 та 5,3 млн грн відповідно. Це суттєво відрізняє їх від інших енергопостачальних компаній визначеної групи, які отримували за рахунок економії ТВЕ у середньому від 0,3 до 18 млн грн прибутку.

Отже, беручи до уваги все вищевикладене, зазначимо, що прибуток енергопостачальних компаній не можна використовувати як єдиний показник ефективності здійснення господарської діяльності. Нами виявлено, що найприбутковіші третя і четверта групи енергопостачальних компаній є менш ефективними за низкою інших показників, ніж друга група компаній, які методично не зацікавлені в отриманні прибутку, й управління якими здійснюється міноритарними акціонерами. Яскравою ілюстрацією є діяльність ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання».

Посідаючи третє місце серед усіх енергопостачальних компаній України за абсолютним рівнем прибутку і входячи в першу п'ятірку компаній галузі за абсолютним рівнем прибутку (див. таблиці 2.1 та 2.2.), вона є однією з найгірших компаній за цілою низкою технічних, економічних і енергозбутових показників.

В той же час на ринку існують енергопостачальні підприємства, неефективність здійснення діяльності якими підтверджується не тільки їхніми значними збитками, але й значенням певних економічних, технічних і збутових показників – це перша група компаній.

Отже, згідно з проведеними дослідженнями, виявлено загальні тенденції до управління прибутком і його складовими по кожній групі компаній, залежно від виявленої концепції управління прибутком.

Перша група – пасивна концепція управління прибутком. Менеджери даної групи компаній не зацікавлені ні в отриманні максимально можливого прибутку, ні у збільшенні витрат на одиницю продукції у структурі витрат компанії для покращення господарської діяльності та якості наданих послуг.

Друга група – стабільна концепція управління прибутком. Менеджери даної групи компаній зацікавлені в мінімізації прибутку та максимально можливого збільшенні витрат на одиницю продукції у структурі витрат компанії для покращення господарської діяльності та якості наданих послуг.

Третя група – агресивна концепція управління прибутком. Менеджери даної групи компаній зацікавлені в максимізації прибутку та максимально можливого збільшенні витрат на одиницю продукції у структурі витрат компанії для покращення господарської діяльності та якості наданих послуг.

Четверта група – ліберальна концепція управління прибутком. Менеджери компанії зацікавлені в максимізації прибутку за рахунок мінімізації фактичних витрат, зокрема, як за рахунок погіршення якості наданих послуг, так і за рахунок погіршення технічних і енергозбутових показників.

Урахування виявлених концепцій управління прибутком може стати доповненням для побудови економіко-математичної моделі взаємозв'язку цілої сукупності інших факторів, які характеризують ефективність ведення господарської діяльності енергопостачальних компаній.

У науковій літературі вже робились певні спроби виміряти ефективність енергопостачальних компаній за допомогою еко-

номіко-математичних моделей або бенчмаркінгу. Наприклад, В. Цаплін, В. Зеленюк, Т. Шепетко, використовуючи метод DEA і стохастичний межовий аналіз, оцінили діяльність 24 українських енергопостачальних компаній за 1998–2002 рр. і дійшли висновку, що за існуючої системи регулювання природних монополістів, приватні енергопостачальні компанії виявляються менш ефективними, ніж державні [189, с. 103].

На думку А. Гончарука, «державне управління здебільшого забезпечує середній рівень ефективності у галузі розподілу електроенергії, тоді як управління з боку іноземних інвесторів найчастіше забезпечує високу ефективність. Відсутність основного власника і наявність блокуючих пакетів у будь-яких власників (державних, вітчизняних або іноземних інвесторів) негативно позначається на ефективності енергопостачальних компаній» [35, с. 33].

На нашу думку, питання взаємозв'язку ефективності енергопостачальних компаній, залежно від форми власності та складу власників, а також взаємозв'язку з технічними, енергозбутовими та фінансово-економічними показниками, потребує подальшого дослідження і врахування зацікавлених сторін із позиції яких розглядається ефективність. Так, рейтинг енергопостачальних компаній, представлений у роботі В. Цапліна, В. Зеленюка та Т. Шепетко [189, с. 102], відповідно до якого державні компанії більш ефективно здійснюють свою діяльність, здебільшого розглядається з погляду держави, а саме мінімізації витрат на одиницю продукції і відповідного зменшення ціни для кінцевого споживача. При цьому взагалі не береться до уваги той факт, що через незацікавленість менеджерів державних компаній у збільшенні витрат на одиницю продукції, обленерго взагалі не вистачає коштів на здійснення ліцензованих видів діяльності. Позиція держави в даному випадку також розглядається тільки під кутом зниження вартості електроенергії для кінцевого споживача і взагалі не береться до уваги той факт, що, через збиткову діяльність державних компаній бюджет не тільки не отримує кошти у вигляді податку з прибутку, але й дивіденди на частку акцій, яка належить державі.

Висока ефективність енергопостачальних компаній з іноземними інвестиціями [35, с. 34] розглядається здебільшого з позиції акціонерів, а саме розміру прибутків, які отримали ці компанії. Проте взагалі не береться до уваги наявність двох різних методик урахування прибутку, згідно з якими діють усі енерго-

постачальні компанії України, а також діяльність менеджерів цих компаній щодо забезпечення оптимального співвідношення при виконанні вимог держави, акціонерів і вирішенні власних завдань.

Отже, прибуток енергопостачальних компаній від надання послуг з передачі та постачання електричної енергії не характеризує ефективність здійснення господарської діяльності, а є лише похідною величиною від умов господарювання, внутрішніх і зовнішніх чинників розвитку таких компаній, діючої концепції управління прибутком.

2.2. Економетричний та експертний аналіз ефективності діяльності енергопостачальних компаній та управління їх прибутком

У вітчизняній і зарубіжній літературі [35, 189, 202–203, 205–210, 219] висвітлені методи, які з різних позицій оцінюють ефективність виробничих компаній. Найвідомішими з них є метод аналізу ієрархій, метод аналізу середовища функціонування, метод найменших квадратів і корегованих найменших квадратів. У цілому методи аналізу ефективності можна поділити на параметричні та непараметричні, граничні та неграничні (рис. 2.8).

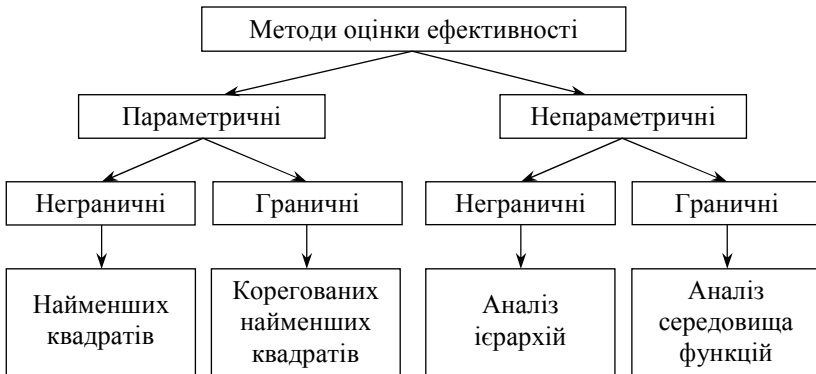

Рис. 2.8. Класифікація методів аналізу ефективності
[189, с. 95; 105, с. 44]

У параметричних методах будується функція, що пов'язує цільовий показник і фактори, шукаються її параметри. Непараметричні методи аналізу ефективності не вимагають побудови функції.

раметричні методи аналізу не будують функціональної залежності між функцією і показниками, що є однією з головних переваг цих методів над параметричними, а головним недоліком є чутливість результатів до кількості змінних у моделі.

У граничних методах отримані результати аналізу порівнюються з деякою абсолютно ефективною компанією, еталоном, межею, і на основі цього порівняння робиться висновок про ефективність або неефективність аналізованої компанії. Для використання неграничних методів не потрібно заздалегідь знати межу ефективності, оскільки результат подається не в абсолютному вираженні, а відносному, порівняно з іншими об'єктами, розподілі пріоритетів.

Метод аналізу середовища функціонування (АСФ) розроблено 1978 р. А. Чарнсом, В. Купером та Е. Родесом. Метод АСФ використовується для аналізу ефективності промислових і сільськогосподарських підприємств, банків, медичних установ тощо. АСФ є непараметричним граничним методом аналізу ефективності. У процесі аналізу за даними вибірки будується межа ефективності та визначаються коефіцієнти ефективності щодо цієї межі. Такий підхід визначає відносну ефективність об'єктів порівняно з іншими на основі кількісних характеристик ступеня неефективності, «віддаленості» об'єктів, що аналізуються, від ефективних. Метод АСФ дозволяє звести завдання до задачі дробово-лінійного програмування із подальшим зведенням її до задачі лінійного програмування.

Серед переваг цього методу називають можливість включати до моделі кілька вихідних і вхідних факторів, а також відсутність необхідності вибирати функціональну форму виробничої функції або функції витрат, що суттєво полегшує використання цього методу для практичних цілей. Серед хиб АСФ – припущення про відсутність помилок у початкових даних [105, с. 48].

Незважаючи на свою тридцятирічну історію і значний обсяг публікацій, метод АСФ не здобув ще загального визнання серед фахівців з економіко-математичного аналізу. Про це свідчать два факти:

- по-перше, метод АСФ використовується для практичної оцінки ефективності енергопостачальних компаній лише у скандинавських країнах а також у Бразилії та Колумбії [35, с. 29]. Решта країн світу використовують інші методи аналізу ефективності;

– по-друге, АСФ не входить до переліку основних економетричних методів, методів дослідження операцій чи системного аналізу, які вивчаються у вищих навчальних закладах України.

Окрім того, метод АСФ вимагає наявності деякого еталону ефективної компанії, з якою порівнюються всі інші. Однак знайти чи принаймні теоретично обґрунтувати такий еталон в умовах різних форм власності енергопостачальних компаній, різних методик формування витрат і прогнозного рівня прибутку, а також відсутності в діючому законодавстві показників якості надання послуг з передачі та постачання електричної енергії на даний момент неможливо.

Усе вищевикладене спонукало нас відмовитися від аналізу ефективності енергопостачальних компаній України методом АСФ на користь інших методів, зокрема методу аналізу ієрархій і методу найменших квадратів.

Метод аналізу ієрархій (МАІ) був розроблений і обґрунтований американським системним аналітиком Т. Сааті. Він ґрунтується на ієрархічному представленні елементів складної проблеми та використовує оцінки за шкалою відношень Сааті (табл 2.7).

Елементи задачі в МАІ порівнюються попарно відносно їхньої дії (ваги,інтенсивності). Парні порівняння реалізуються в термінах домінування одного елемента над іншим. Отримані твердження задаються в цілих числах з урахуванням дев'ятибальної шкали з табл. 2.7. Значення елементів цих матриць визначаються на основі опитування експертів, причому матриця попарних порівнянь є обернено симетричною. Для експерта значно простіше зробити низку попарних порівнянь «нащадків» між собою, аніж спробувати відразу ж присвоїти їм певні значення «ваг».

Таблиця 2.7

Шкала Сааті (шкала відносної важливості МАІ)
[57, с. 173; 78, с. 290]

Бал	Визначення	Примітка
1	Рівна важливість	Рівний внесок двох елементів у загальну оцінку
3	Помірна перевага	Легка перевага одного елемента над іншим
5	Суттєва перевага	Відчутна перевага одного елемента над іншим
7	Значна перевага	Практично значна перевага одного елемента над іншим

Бал	Визначення	Примітка
9	Дуже велика перевага	Очевидна перевага – домінування одного елемента над іншим
2, 4, 6, 8	Проміжні значення	Застосовуються в перехідних випадках
1/k	Значення симетричних елементів	$k = 0, 1, \dots, 9$

Припустимо, що ієрархічна система, яка досліджується за допомогою МАІ, містить n об'єктів, які порівнюються за m ознаками. Тоді, початковими даними ієрархічної задачі є:

- матриця вимірності $m \cdot m$ попарних порівнянь критеріїв аналізу ефективності безвідносно до об'єктів, які будуть за ними порівнюватися;

- m матриць вимірності $n \cdot n$ попарних порівнянь n об'єктів за кожним з m критеріїв.

Для оцінки пріоритетів критеріїв (об'єктів) для кожної з таких матриць обчислюють величини:

- Головний власний вектор

$$V_i = \sqrt[n]{\prod_{j=1}^n a_{ij}}, \quad (2.1)$$

де a_{ij} – елемент матриці попарних порівнянь, n – математичний символ добутку;

n – вимірність матриці (при порівнянні ознак – кількість ознак, при порівнянні об'єктів – кількість об'єктів);

i – номер рядка матриці;

j – номер стовпця матриці

- Вектор пріоритетів

$$P_i = \frac{V_i}{\sum_{j=1}^n V_j}, \quad (2.2)$$

де i – номер рядка матриці;

V_i – обчислений за формулою (2.1) i – 1 елемент головного власного вектора;

j – номер стовпця матриці.

Для оцінки узгодженості висновків для кожної з матриць обчислюють величини:

- Вектор власних чисел матриці

$$\lambda_i = \frac{\sum_{j=1}^n a_{ij} \cdot V_j}{V_i}, \quad (2.3)$$

де a_{ij} – елемент матриці попарних порівнянь,

n – вимірність матриці (при порівнянні ознак – кількість ознак, при порівнянні об'єктів – кількість об'єктів);

i – номер рядка матриці;

j – номер стовпця матриці

- Максимальне власне число матриці

$$\lambda_{max} = \frac{\sum_{j=1}^n \lambda_j}{n}, \quad (2.4)$$

де λ_j – елемент вектора власних чисел матриці;

a_{ij} – елемент матриці попарних порівнянь;

n – вимірність матриці (при порівнянні ознак – кількість ознак, при порівнянні об'єктів – кількість об'єктів);

j – номер стовпця матриці

- Індекс узгодженості (ІУ)

$$IU = \frac{\lambda_{max} - n}{n - 1}, \quad (2.5)$$

де λ_{max} – значення максимального власного числа матриці;

n – вимірність матриці (при порівнянні ознак – кількість ознак, при порівнянні об'єктів – кількість об'єктів)

- Відношення узгодженості

$$BU = \frac{IU}{BI}. \quad (2.6)$$

Значення випадкового індексу (BI) залежать тільки від n і визначаються за табл. 2.8.

Значення випадкового індексу
[57, с. 175; 78, с. 295]

<i>n</i>	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
VI	0,58	0,9	1,12	1,24	1,32	1,41	1,45	1,49	1,51	1,54	1,56	1,57	1,59

Основним завданням МАІ є розрахунок глобальних пріоритетів альтернатив, тобто пріоритетів альтернатив відносно всієї ієрархії. Таким чином, отримують відсотковий розподіл пріоритетів між усіма n об'єктами, що порівнюються за сукупністю з m критеріїв.

Ієрархічний синтез використовується для зважування власних векторів матриць парних порівнянь альтернатив вагами критеріїв (елементів), що наявні в ієрархії, а також для обчислення загальних пріоритетів альтернатив. Після розв'язання задачі ієрархічного синтезу оцінюється узгодженість отриманих результатів шляхом обчислення узагальненого відношення узгодженості для всієї ієрархії. Якщо таке значення не перевищує 0,1, то узгодженість вважають прийнятною, а відповідну ієрархічну модель – адекватною. При перевищенні значення порогу експертам радять переглянути свої оцінки, які врешті-решт призводять до неузгоджених висновків.

Метод найменших квадратів (МНК), або регресійний аналіз дозволяє оцінити середню функцію виробництва або середню функцію витрат для групи подібних компаній. Зв'язок між різними явищами в економіці складний і різноманітний. На розвиток одного показника можуть впливати багато факторів, рівень впливу яких різний. Ці закономірності потрібно враховувати під час планування, прогнозування і проведення економічного аналізу. Для вивчення форми зв'язку між показником і факторами на основі статистичних даних використовується регресійний аналіз.

Для апроксимації залежності показника Y та фактора X можна застосувати економіко-математичний пакет експертизи кривих – Curve Expert. Він дозволяє за визначеними статистичними даними підібрати криву найвищого порядку, яка б проходила через задану множину точок.

Метод корегованих найменших квадратів є граничним методом, похідним від МНК. Для аналізу ефективності за даним методом необхідно визначити хоча б одну компанію яка перебуває на межі ефективності порівняно з іншими компаніями. Проте метою нашого дослідження є визначення групи компаній, яка ефективно здійснює свою діяльність відповідно до обраних показників, що характеризують ефективність ведення господарської діяльності. Отже, зазначений метод аналізу є перспективним для подальших досліджень, у тому числі й для порівняння ефективності компаній у середині кожної групи та визначення найефективнішої компанії в цілому по Україні.

Проти інших країн, Україна має сприятливіші умови для застосування методів аналізу ефективності. Друга за площею серед європейських країн із перехідною економікою, Україна не має різких економічних і кліматичних відмінностей. Наявність значної кількості однорідних компаній із різними формами власності дозволяє успішно застосовувати кількісні (статистичні та математичного програмування) методи аналізу ефективності діяльності природних монополій [189, с. 100].

Для дослідження ефективності енергопостачальних компаній побудуємо ієрархічну модель. Розглянемо чотири групи енергопостачальних компаній, які виділено в підрозділі 2.1.

Через використання різних методик урахування прогностичного рівня прибутку енергопостачальних компаній, а також через відсутність єдиних підходів до розрахунку витрат, необхідних для ведення господарської діяльності, пропонуємо виміряти ефективність господарської діяльності енергопостачальної компанії за сукупністю показників, що її характеризують, зважаючи на специфіку галузі:

1. Економічні показники:

- рівень збору коштів зі споживачів;
- рівень сплати за куповану електроенергію в ОРЕ;
- приріст (зменшення) дебіторської заборгованості (ДЗ);
- приріст (зменшення) кредиторської заборгованості (КЗ).

2. Фінансові показники:

- фактична рентабельність (збитковість) продажу;
- рівень витрат на одиницю наданих послуг.

3. Технічні показники:

- рівень виконання інвестиційної програми (ІП);
- рівень виконання нормативу технологічних витрат (НЗТВЕ);

4. Регуляторні показники:

- наявність методичної можливості отримувати максимально можливий прибуток;
- наявність коефіцієнта понаднормативних витрат.

У табл. 2.9 складемо матрицю попарних порівнянь зазначених показників, використовуючи шкалу Сааті (див. табл. 2.7).

Для визначення критеріїв вагомості попарних порівнянь груп енергопостачальних компаній відповідно до діючих концепцій управління прибутком, що були виявлені в підрозділі 2.1, було використано метод експертних оцінок. Головною перевагою застосування даного методу є наявність досвіду експертів – понад 20 років роботи у електроенергетичній галузі. Проте не можна виключати суб'єктивне ставлення експертів до критеріїв визначення показників ефективності ведення господарської діяльності.

У табл. 2.11 представлено обчислення головного власного вектора, вектора пріоритетів і вектора власних чисел матриці попарних порівнянь ознак за формулами (2.1)–(2.3).

Обчислимо показники узгодженості за формулами (2.4)–(2.6). Значення $BI = 1,49$ було взято з табл. 2.8. Індекс узгодженості $IU = 0,197$; відношення узгодженості $BU = 0,132$.

Застосуємо формули (2.1)–(2.6) для матриць попарних порівнянь груп об'єктів. З табл. 2.8 визначаємо, що $BI = 0,9$.

Проведено розрахунок пріоритетів груп за кожною з десяти ознак ефективності ведення господарської діяльності і синтез локальних пріоритетів.

Таблиця 2.9

Матриця попарних порівнянь показників у МАІ

Показники ефективності ведення господарської діяльності	Рівень збору коштів	Рівень розрахунку з ОРЕ	Приріст (зменшення) ДЗ	Приріст (зменшення) КЗ	Рентабельність	Витрати на одиницю	Виконання ІІІ	Виконання НЗТВЕ	Можливість максимізації прибутку	Наявність коефіцієнта понаднормативу
Рівень збору коштів	1	5	1	7	2	1/3	6	1/5	4	7
Рівень розрахунку з ОРЕ	1/5	1	1/2	1	1/2	1/4	2	1/7	1/4	1/3
Приріст (зменшення) ДЗ	1	2	1	6	2	1/2	3	1/5	1/6	1/5
Приріст (зменшення) КЗ	1/7	1	1/6	1	1/3	1/4	1	1/8	1/7	1/6
Рентабельність	1/2	2	1/2	3	1	2	1	1/5	1	1
Витрати на одиницю	3	4	2	4	1/2	1	3	1/4	2	2
Виконання ІІІ	1/6	1/2	1/3	1	1	1/3	1	1/7	1/4	1/3
Виконання НЗТВЕ	5	7	5	8	5	4	7	1	3	3
Можливість максимізації прибутку	1/4	4	6	7	1	1/2	4	1/3	1	2
Наявність коефіцієнту понаднормативу	1/7	3	5	6	1	1/2	3	1/3	1/2	1

За кожним із 10 показників порівнюємо між собою попарно 4 групи енергопостачальних компаній, позначивши їх I, II, III, IV. У результаті маємо матриці попарних порівнянь об'єктів (таблиця 2.10).

Таблиця 2.10

**Матриця попарних порівнянь груп компаній
за визначеними критеріями**

Показники ефективності ведення господарської діяльності	Група енергопостачальних компаній					Показники ефективності ведення господарської діяльності	Група енергопостачальних компаній				
		I	II	III	IV			I	II	III	IV
Рівень збору коштів	I	1	5	5	2	Рівень розрахунку з ОРЕ	I	1	1/5	1/2	1/6
	II	1/5	1	1	3		II	5	1	3	1/2
	III	1/5	1	1	3		III	2	1/3	1	1/4
	IV	1/2	1/3	1/3	1		IV	6	2	4	1
Приріст (зменшення) ДЗ	I	1	1/5	1/3	1/2	Приріст (зменшення) КЗ	I	1	1/7	1/2	1/3
	II	5	1	3	2		II	7	1	5	1
	III	3	1/3	1	1/2		III	2	1/5	1	1/3
	IV	2	1/2	2	1		IV	3	1	3	1
Рентабельність	I	1	1/3	1/5	1/9	Витрати на одиницю	I	1	1/6	1/7	1/3
	II	3	1	1/3	1/7		II	6	1	1	3
	III	5	3	1	1/2		III	7	1	1	2
	IV	9	7	2	1		IV	3	1/3	1/2	1
Виконання ІІІ	I	1	1/7	1/5	1/6	Виконання НЗТВЕ	I	1	1/8	1/3	1/5
	II	7	1	3	1/2		II	8	1	5	3
	III	5	1/3	1	1/3		III	3	1/5	1	1/2
	IV	6	2	3	1		IV	5	1/3	2	1
Можливість максимізації прибутку	I	1	1/3	1/6	1/9	Наявність коефіцієнта понад нормативу	I	1	3	5	1
	II	3	1	1/3	1/5		II	1/3	1	2	1/3
	III	6	3	1	1/2		III	1/5	1/2	1	1/2
	IV	9	5	2	1		IV	1	3	1/2	1

Таблиця 2.11

Розрахунок пріоритетів ознак

Показники ефективності ведення господарської діяльності	Рівень збору коштів	Рівень розрахунку з ОРЕ	Приріст (зменшення) ДЗ	Приріст (зменшення) КЗ	Рентабельність	Витрати на одиницю	Виконання ІП	Виконання НЗТВЕ	Можливість максимізації прибутку	Наявність коеф. понаднормативу	Головний власний вектор V_i	Вектор пріоритетів P_i	Власне число матриці λ_i
Рівень збору коштів	1	5	1	7	2	1/3	6	1/5	4	7	1,947	0,145	13,704
Рівень розрахунку з ОРЕ	1/5	1	1/2	1	1/2	1/4	2	1/7	1/4	1/3	0,444	0,033	10,378
Приріст (зменшення) ДЗ	1	2	1	6	2	1/2	3	1/5	1/6	1/5	0,867	0,065	12,396
Приріст (зменшення) КЗ	1/7	1	1/6	1	1/3	1/4	1	1/8	1/7	1/6	0,300	0,022	10,747
Рентабельність	1/2	2	1/2	3	1	2	1	1/5	1	1	0,950	0,071	11,889
Витрати на одиницю	3	4	2	4	1/2	1	3	1/4	2	2	1,644	0,123	12,270
Виконання ІП	1/6	1/2	1/3	1	1	1/3	1	1/7	1/4	1/3	0,402	0,030	10,911
Виконання НЗТВЕ	5	7	5	8	5	4	7	1	3	3	4,214	0,315	10,868
Можливість максимізації прибутку	1/4	4	6	7	1	1/2	4	1/3	1	2	1,496	0,112	12,097
Наявність коефіцієнта понаднормативу	1/7	3	5	6	1	1/2	3	1/3	1/2	1	1,124	0,084	12,457

										0,145		
										0,033		
0,089	0,050	0,049	0,049	0,068	0,076	0,058	0,053	0,465		0,065		0,1634
0,488	0,104	0,335	0,116	0,313	0,471	0,401	0,580	0,162	×	0,022	=	0,3221
0,175	0,280	0,161	0,301	0,121	0,117	0,377	0,130	0,112		0,071		0,2358
0,248	0,567	0,456	0,535	0,498	0,336	0,164	0,237	0,261		0,123		0,2787
										0,030		
										0,315		
										0,112		
										0,084		

Таким чином, першій групі енергопостачальних компаній надається 16,34 % переваги при комплексному дослідженні ефективності зі зваженим урахуванням усіх десяти критеріїв оцінки. Друга група має 32,21 % переваги; третя – 23,58; четверта – 27,87.

Отже, більш ефективнішими компаніями, згідно з МАІ, є енергопостачальні компанії, приватизовані 1998 р. Необхідно зазначити, що за рівнем прибутку та рівнем рентабельності основних фондів дана група енергопостачальних компаній знаходиться на передостанньому місці. На другому місці за ефективністю ведення господарської діяльності знаходяться компанії з іноземними інвестиціями – підприємства приватизовані 2001 р., а на третьому – найбільш прибуткові енергопостачальні компанії України – енергопостачальні компанії з вітчизняними інвестиціями, що вкотре підтверджує економічну невідповідність показників прибутку й ефективності ведення господарської діяльності в електроенергетичному секторі економіки України.

Аналізуючи результати, слід зауважити, що МАІ не виявив абсолютного лідера ефективності, проте ми отримали об'єктивний розподіл пріоритетів при оцінці ефективності груп енергопостачальних компаній.

Останнім кроком МАІ є аналіз узгодженості отриманих висновків. Для цього визначимо індекс узгодженості другого рівня, обчисливши скалярний добуток вектора індексів узгодженості і вектора пріоритетів.

Далі знаходимо узагальнений індекс узгодженості $IU = 0,197 + 0,039 = 0,236$; узагальнений випадковий індекс $BI = 1,49 + 0,9 = 2,39$ і остаточне узагальнене відношення узгодженості $BV = 0,236 : 2,39 = 0,0988$. Значення $BV < 0,1$ свідчить про адекватність побудованої ієрархічної моделі й об'єктивність отриманих висновків щодо розподілу пріоритетів ефективності енергопостачальних компаній.

Для перевірки чутливості результатів МАІ застосуємо метод найменших квадратів. Для випадку парної регресії розглянемо залежність числового значення прибутку Y від вартості економії $TBE X$.

Ми не ставимо за мету розглядати залежність діяльності певної компанії від часу. Таким чином, з погляду статистичного аналізу ми можемо об'єднати часові ряди за всі роки в єдиний

просторовий ряд і для певної компанії розглядати двовимірну вибірку, яка складена з п'яти пар значень даних за 2003–2007 рр. При цьому, очевидно, зберігається відповідність значень показника Y і фактора X .

0,178		0,145		
0,036		0,033		
0,023		0,065		
0,055		0,022		
0,011	×	0,071	=	0,0394
0,011		0,123		
0,033		0,030		
0,008		0,315		
0,018		0,112		
0,022		0,084		

Регресійний аналіз за МНК для кожної з чотирьох груп енергопостачальних компаній наведено в додатку К. Проведемо порівняльний аналіз отриманих регресій, звівши їх до загальної таблиці та розрахувавши теоретичні значення показника Y для кожної з груп енергопостачальних компаній (додаток Л). Великий діапазон значень X зумовлений значною варіацією вартості економії.

Найбільш ефективними є енергопостачальні компанії другої групи; перша і третя групи мають близькі значення зростання чистого прибутку, а компанії четвертої групи практично не збільшують свій чистий прибуток.

Даний висновок пояснюється тим, що для всіх енергопостачальних компаній, крім тих, які були приватизовані іноземним інвесторам, головним джерелом формування прибутку є забезпечення ефективності ведення господарської діяльності через зниження фактичних витрат електроенергії у мережах по відношенню до нормативних ТВЕ. Для енергопостачальних компаній четвертої групи при розрахунку тарифів протягом 2003–2007 рр., обов'язково закладалась норма прибутку у розмірі 17 %, а отже, ці компанії були менше зацікавлені у підвищенні своєї діяльності, ніж інші компанії.

За результатами аналізу адекватності отриманих регресійних моделей для чотирьох груп компаній за допомогою критерію

Фішера можна зробити висновок, що отримані рівняння адекватно описують нелінійну залежність для енергопостачальних компаній:

- першої і другої групи – з імовірністю 99,9 %;
- третьої і четвертої групи – з імовірністю 95 %.

Оцінимо ефективність діяльності енергопостачальних компаній, використовуючи сукупність трьох факторів X_1 , X_2 , X_3 , які можуть дати більш об'єктивну комплексну оцінку діяльності компаній.

За фактори оберемо:

X_1 – вартість економії ТВЕ (тис. грн);

X_2 – собівартість наданих послуг (тис. грн);

X_3 – обсяг корисного відпуску електроенергії (тис. кВтгод.).

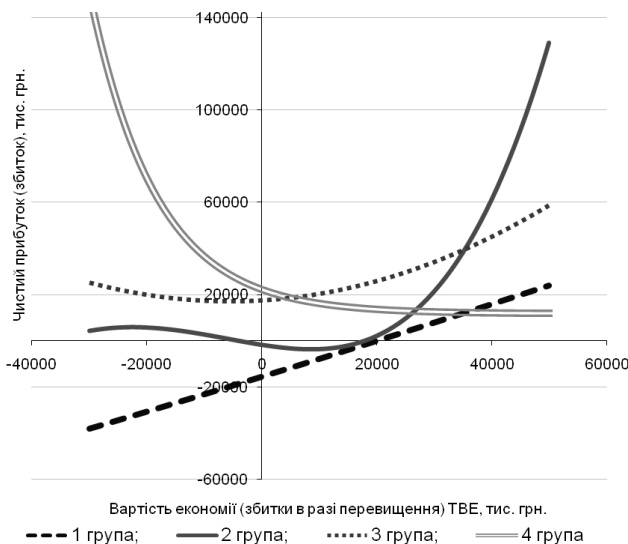

Рис. 2.9. Графічна ілюстрація МНК для парної регресії: залежність чистого прибутку (збитку), тис. грн, (Y) від вартості економії (збитків у разі перевищення) ТВЕ в тис. грн (X)

У якості залежного показника для множинної регресії оберемо Y – чистий прибуток або збиток (тис. грн).

Побудуємо регресійну матрицю X , у якій перший стовпчик складається з одиниць (фіктивний фактор), а три інших – із відповідних значень факторів X_1 , X_2 , X_3 і вектора Y значень показника для першої групи енергопостачальних компаній.

Проведемо порівняльний аналіз отриманих рівнянь множинних регресій, звівши їх до загальної таблиці та розрахувавши теоретичні значення показника Y для кожної з груп енергопостачальних компаній. Враховуючи різноманітність економічного змісту факторів, діапазон значень X_1 , X_2 , X_3 , обрано з перспективою їх зростання. Таким чином, на основі множинного регресійного аналізу можна побудувати прогноз, який дозволяє наближено визначити величину чистого прибутку енергопостачальних компаній і таким чином зробити висновок про ефективність їхньої діяльності (табл. 2.12).

Порівнюючи значення чистого прибутку для одних і тих же значень факторів X_1 , X_2 , X_3 , робимо висновок, що зі зростанням значень факторів найефективнішою з чотирьох груп є діяльність енергопостачальних компаній другої групи. Це означає, що дана група компаній має найбільший показник динамічного зростання ефективності. Далі йдуть, компанії четвертої, першої та третьої груп.

Проведемо аналіз адекватності отриманих множинних регресійних моделей для чотирьох груп компаній, використовуючи критерій Фішера.

На основі результатів аналізу зробимо висновки: отримані рівняння адекватно описують нелінійну залежність для енергопостачальних компаній:

- першої, другої і четвертої групи – з імовірністю 99,9 %;
- третьої групи – з імовірністю 85 %.

Дана модель показує, що при збільшенні обсягів економії нормативних втрат електроенергії у мережах, зростанні обсягів корисного відпуску й умовних витрат на одиницю продукції найбільше зростання прибутку при цьому матиме друга група енергопостачальних компаній.

Підсумовуючи результати параметричних і непараметричних методів моделювання управління прибутком у контексті ефективності розподілу електроенергії в Україні, можна зробити висновок про невідповідність рівня прибутку ефективності надання послуг з передачі та постачання електричної енергії.

Таблиця 2.12

Порівняльний аналіз множинних регресій, отриманих за МНК

№ з/п	X1	X2	X3	Y (1 група)	Y (2 група)	Y (3 група)	Y (4 група)
1	31000	7000000	30000000	116684,952	129256,968	99515,347	503274,228
2	32000	7500000	30500000	120259,567	163135,172	99532,404	500713,025
3	32001	8000000	31000000	122180,543	195785,831	99735,038	498720,791
4	32002	8500000	31500000	124101,518	228436,490	99937,672	496728,556
5	32003	9000000	32000000	126022,493	261087,149	100140,307	494736,322
6	32004	9500000	32500000	127943,469	293737,808	100342,941	492744,087
7	32005	10000000	33000000	129864,444	326388,466	100545,575	490751,852
8	32006	10500000	33500000	131785,419	359039,125	100748,209	488759,618
9	32007	11000000	34000000	133706,394	391689,784	100950,844	486767,383
10	32008	11500000	34500000	135627,370	424340,443	101153,478	484775,149
11	32009	12000000	35000000	137548,345	456991,101	101356,112	482782,914
12	32010	12500000	35500000	139469,320	489641,760	101558,746	480790,680
13	32011	13000000	36000000	141390,296	522292,419	101761,380	478798,445
14	32012	13500000	36500000	143311,271	554943,078	101964,015	476806,211
15	32013	14000000	37000000	145232,246	587593,737	102166,649	474813,976
16	32014	14500000	37500000	147153,221	620244,395	102369,283	472821,742
17	32015	15000000	38000000	149074,197	652895,054	102571,917	470829,507
18	32016	15500000	38500000	150995,172	685545,713	102774,552	468837,273
19	32017	16000000	39000000	152916,147	718196,372	102977,186	466845,038
20	32018	16500000	39500000	154837,123	750847,030	103179,820	464852,803

Найбільш ефективною виявилась друга група компаній зі стабільною концепцією управління прибутком (3 місце за рівнем прибутку), далі четверта група з ліберальною концепцією управління прибутком (2 місце за рівнем прибутку) і третя група з агресивною концепцією управління прибутком (1 місце за рівнем прибутку).

Найменш ефективними виявилась перша група компаній з пасивною концепцією управління прибутком (4 місце за рівнем прибутку). Дані про неефективність здійснення господарської діяльності та розмір збитків об'єктивно співпадають тільки по державних енергопостачальних компаніях, що свідчить про недосконалість державних механізмів управління природними монополістами та про необхідність їх продажу приватним інвесторам для забезпечення єдиних стимулів роботи для всіх енергопостачальних компаній від надання послуг з передачі та постачання електричної енергії. Невідповідність рівня прибутку інших компаній головним чином пов'язана з наявністю двох різних методик урахування норми прибутку при розрахунку тарифів для енергопостачальних компаній.

2.3. Аналіз і класифікація факторів, які впливають на рівень прибутку компаній в умовах існуючої тарифної методики

За загальноприйнятою думкою, «цінова політика суб'єкта господарювання – невід'ємний елемент моделі управління його прибутком, що визначає особливості формування доходів такого підприємства» [142, 182].

Невід'ємним елементом управління прибутку підприємств-природних монополістів є цінова політика уряду. Зважаючи на специфіку діяльності енергопостачальних компаній, тарифи на передачу та постачання, а також роздрібні тарифи на електроенергію, які є джерелом формування доходів природних монополістів, затверджуються Національною комісією регулювання електроенергетики. Зважаючи на те, що енергопостачальні підприємства функціонують у природно-монопольному секторі економіки, і попит на їхню продукцію є нееластичним, обсяги наданих послуг з передачі та постачання електричної енергії не залежать від їхньої господарської діяльності.

Отже, через неможливість безпосередньо впливати на рівень своїх доходів менеджмент енергопостачальних компаній може управляти прибутком від надання послуг з передачі та постачання електричної енергії, реалізуючи загальні й специфічні функції, у тому числі й за рахунок систематизації всіх факторів, які впливають на рівень прибутку компаній в умовах існуючої тарифної методики.

Особливо слабкими, на погляд Г. Филюк, є науково-методологічні основи визначення методів і інструментів цінового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у трансформаційній економіці [171–178]. Ну думку В. Венгер, природні монополії значною мірою впливають прямо чи опосередковано на економіку країни в цілому. Навіть незначне підвищення рівня тарифів або погіршення якості продукції суб'єктів природних монополій негативно впливають на підприємства та населення, що користуються їхньою продукцією та послугами [29, с. 85].

У ході дослідження особливостей функціонування природних монополій в Україні Ю. Кравченко виявив такі проблеми, як неефективність механізму ціноутворення, низька якість послуг, застарілі технології та відносно високий рівень заборгованості споживачів за отримані послуги. Крім того, ці проблеми взаємозв'язані та зумовлюють одна одну. Не виникає сумнівів, що подібна ситуація спричиняє невідповідність структур і системи управління підприємствами природних монополій умовам інтегрування України в ринкову економіку [63, с. 18].

Однією з головних особливостей тарифоутворення в електроенергетичній галузі економіки України є значна кількість прогнозних показників, які беруть участь у розрахунку роздрібних тарифів на електроенергію, в тому числі:

1. Прогнозована оптова ринкова ціна.
2. Прогнозний обсяг закупівлі e/e в ОРЕ.
3. Прогнозний обсяг закупівлі e/e безпосередньо у виробника.
4. Прогнозний обсяг НЗТВЕ.
5. Прогнозний корисний відпуск e/e споживачам:
 - за групами споживачів;
 - за класами напруги;
 - за тарифами, які диференційовані за періодами часу (двобонними, тризонними).
6. Питома вага прогнозованого місячного обсягу купівлі e/e в ОРЕ, що віднеситься до відповідного класу споживачів.

Усі зазначені вище прогнозні показники мають бути в подальшому скориговані до фактичного рівня. Будь-яке значне відхилення хоча б по одному з цих показників призводить до унеможливлення прогнозування фінансових потоків, забезпечення належної календарну ув'язку грошових надходжень як протягом місяця, так і календарного року, формування цілісної системи надходження і видатків грошових коштів у просторі і часі.

Актуальність даного питання очевидна. Крім того, вартість окремих коригувань прямо пропорційно залежить від рівня прогнозованої оптової ринкової ціни, яка, у свою чергу, протягом останніх п'яти років збільшилась більш ніж удвічі (див. рис. 2.7).

Стрімке зростання оптової ціни й одночасне п'ятивідсоткове обмеження зростання роздрібних тарифів на місяць, передбачене постановою КМУ № 745 від 15.08.2005 р. «Про перехід до єдиних тарифів на електричну енергію, що відпускається споживачам» [146], у свою чергу, призвело до того, що НКРЕ штучно зменшувала роздрібні тарифи на електроенергію для енергопостачальних компаній у звітних періодах і повертала недоотримані кошти через діючу систему тарифоутворення в наступних розрахункових періодах.

Отже, в діючих умовах господарювання одним із завдань менеджерів енергопостачальних компаній є аналіз і систематизації факторів, які впливають на рівень прибутку компаній в умовах існуючої тарифної методики.

Постійна зміна напрямів розвитку тарифної політики держави, перехресне субсидування та значна кількість прогнозних показників у діючій системі тарифоутворення вимагають від фінансових менеджерів особливої уваги до контролю розрахунку сум коригування від здійснення постачання електричної енергії за регульованим тарифом.

Усі наявні фактори в діючій тарифній методиці держави можна систематизувати за поданими нижче класифікаційними ознаками:

1. За можливістю повернення (вилучення) коштів у майбутніх періодах.
2. За терміном повернення (вилучення) недоотриманих (надлишково отриманих) коштів у майбутніх періодах.
3. За можливістю впливу менеджерів компанії на фінансовий стан підприємства як протягом місяця, так і фінансового року.
4. За механізмом розрахунку та впливом на прибуток енергопостачальної компанії протягом фінансового року.

Розроблена нами класифікація факторів за можливістю повернення (вилучення) недоотриманих (надлишково отриманих) коштів у майбутніх періодах представлена на рис. 2.10.

Рис. 2.10. Класифікація факторів за можливістю повернення (вилучення) недоотриманих (надлишково отриманих) коштів у майбутніх періодах (авторська розробка)

Усі фактори, за рахунок яких компанії недоотримують або надлишково отримують додаткові кошти у звітному місяці, згідно з представленою класифікацією, підлягають поверненню (ви-

лученню) або є додатковими прибутками (прямими збитками) у фінансовому результаті енергопостачальних компаній.

Відповідно до діючої тарифної методики, джерело повернення мають такі величини:

1. Відхилення прогнозованої оптової ринкової ціни від фактичної ціни купівлі електроенергії в ОРЕ, розраховане відповідно до Постанови НКРЕ № 47 від 2001 р. [134].

2. Різниця між сплаченою споживачами вартістю технологічних витрат електроенергії у мережах і нормативною вартістю ТВЕ, розрахована відповідно до Постанови НКРЕ № 654 від 2006 р. [121].

3. Різниця між товарною виручкою, яку отримало підприємство за єдиними роздрібними тарифами, і товарною виручкою, яку мала б отримати компанія за роздрібними тарифами, розрахована відповідно до постанови НКРЕ № 707 від 2006 р. [133].

4. Різниця між плановою і фактичною сумою компенсації втрат внаслідок постачання електроенергії за тарифами, нижчими ніж економічно обґрунтований рівень, населенню і населеним пунктам, розрахована відповідно до постанови НКРЕ № 184 від 2001 р. [119].

5. Різниця між плановою і фактичною сумою компенсації втрат унаслідок постачання електроенергії споживачам, які розраховуються за тарифами, диференційованими за періодами часу, розрахована відповідно до постанови НКРЕ № 1487 від 2006 р. [20].

6. Різниця між плановою і фактичною сумою компенсації втрат унаслідок постачання електроенергії вугледобувним підприємствам за тарифами, нижчими за економічно обґрунтований рівень, розрахована відповідно до постанови НКРЕ № 866 від 2007 р. [127].

7. Різниця між плановою і фактичною сумою компенсації втрат унаслідок постачання електроенергії електротранспорту за тарифами на рівні тарифів для населення, розрахована відповідно до постанови НКРЕ № 996 від 2007 р. [129].

8. Фактичні збитки енергопостачальних компаній від здійснення постачання електроенергії побутовим споживачам, які розраховуються за тарифами, диференційованими за періодами часу, розраховані відповідно до постанови НКРЕ № 27 від 2007 р. [128].

9. Фактичні збитки енергопостачальних компаній від здійснення постачання електроенергії, що використовується для зов-

нішнього освітлення населених пунктів розраховані відповідно до постанови НКРЕ № 198 від 2008 р. [130].

10. Штучне коригування будь-якої з вищеперелічених величин компаніями, НКРЕ.

Відповідно до діючої тарифної методики, при розрахунку тарифів існують величини, що не мають джерел повернення (вилучення) у таких розрахункових періодах:

1. Вартість перевищення (економія) нормативних витрат електроенергії в мережах відносно фактичних як один із головних показників ефективності здійснення господарської діяльності, що впливає на рівень прибутку енергопостачальних компаній.

2. Недолік повноти відшкодування коригування ΔC , яке розраховано відповідно до постанови НКРЕ № 47 від 2001 р. [34]. Повнота відшкодування споживачами даного коригування прямо пропорційно залежить від співвідношення прогнозних і фактичних обсягів купівлі електричної енергії в ОРЕ або безпосередньо у виробника. Тобто розмір коштів, які може недоотримати або надлишково отримати енергопостачальна компанія в розрахунковому місяці, залежить від точності прогнозу.

3. Наявність коефіцієнта понаднормативних втрат електроенергії, який збільшує роздрібний тариф.

4. Вартість зміни обсягів корисного відпуску порівняно з тими, які закладено при розрахунку тарифів. При зростанні обсягів корисного відпуску електричної енергії енергопостачальна компанія отримує додаткові прибутки і навпаки. Відповідно до Процедури встановлення або перегляду тарифів, зміна обсягів корисного відпуску більш ніж на 5 % має призводити до перегляду тарифів [135].

Усього в діючій системі тарифоутворення є п'ять способів повернення (вилучення) недоотриманих (надлишково отриманих) коштів. Згідно з проведеним дослідженням, четвертий спосіб не забезпечує в повному обсязі економічно обгрунтоване відшкодування збитків енергопостачальним компаніям унаслідок постачання електроенергії зазначеним споживачам через такі причини:

1. Методикою не передбачено механізм відшкодування втрат у перші два місяці з моменту набуття чинності нормативного акта.

2. Компанії постійно недоотримують компенсацію (отримують її із затримкою два місяці). У середньому по Україні щорічний збиток за рахунок цього фактора становить 260 тис. грн, а по окремих компаніях може перевищувати 1,2 млн грн.

3. В умовах постійно зростаючої оптової ринкової ціни (див. рис. 2.7), відповідно і роздрібних тарифів, втрачається економічний зміст надання компенсації у розрахунковому періоді, розмір якої було визначено у базовому періоді, і є нижчим за суму, необхідну для покриття збитків.

Запропоновану нами класифікацію факторів за терміном повернення (вилучення) недоотриманих (надлишково отриманих) коштів відповідно до п'яти способів повернення (вилучення) недоотриманих (надлишково отриманих) коштів представлена на рис. 2.11.

Рис. 2.11. Класифікація факторів за терміном повернення (вилучення) недоотриманих (надлишково отриманих) коштів у майбутніх періодах (авторська розробка)

Головною особливістю діючої тарифної методики є наявність факторів, які впливають на рівень прибутку енергопостачальних компаній і не мають чітких термінів повернення. Штучне коригування з боку компанії передбачає можливість впливу фінансових менеджерів на прибуток енергопостачальної компанії – звернення до НКРЕ з метою збільшення або зменшення суми коригування для досягнення поставленої мети. Коригування з боку НКРЕ взагалі не передбачене жодним нормативним документом і може бути оскаржене в суді. У процесі дослідження було також розроблено класифікацію факторів за можливістю впливу менеджерів компанії на фінансовий стан підприємства (рис. 2.12).

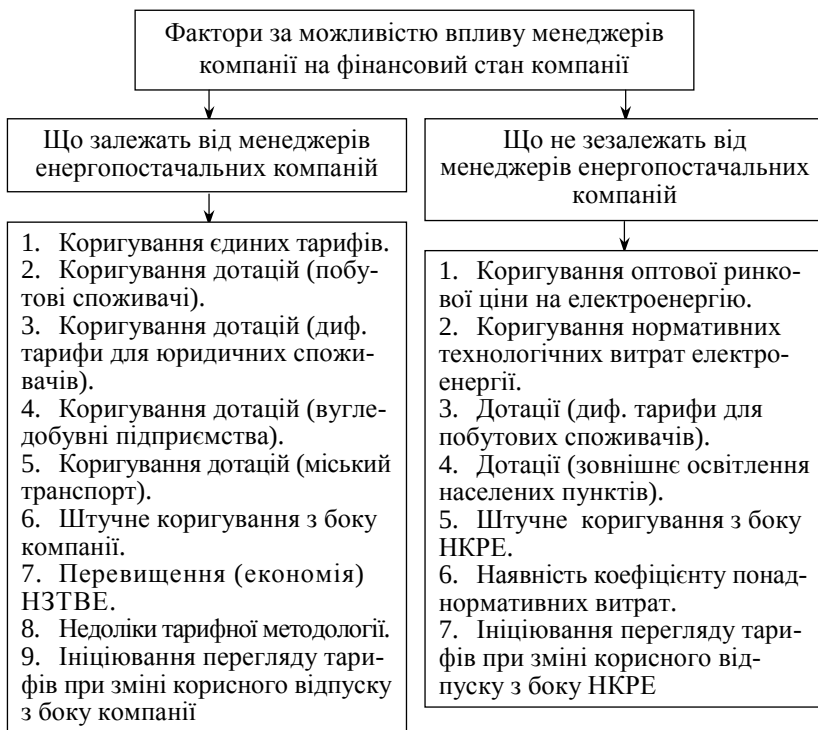

Рис. 2.12. Класифікація факторів за можливістю впливу менеджерів компанії на фінансовий стан підприємства у звітних періодах (авторська розробка)

Систематизація всіх факторів, за рахунок яких компанії недоотримують (надлишково отримують) кошти в розрізі фінансового року, які мають бути вилучені (повернуті) в наступному році, відображає загальний вплив усіх факторів, які наявні в діючій системі тарифоутворення, на фінансовий результат діяльності енергопостачальних компаній. Фактори, що впливають на прибуток енергопостачальних компаній протягом фінансового року, є сумою коригувань за окремі місяці року (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

**Систематизація факторів, що впливають на
прибуток енергопостачальних компаній у розрізі
фінансового року, відповідно до діючої тарифної
методики (авторська розробка)**

Фактор, що впливає на рівень прибутку	Механізм розрахунку	Можливий вплив на прибуток енергопостачальної компанії
1	2	3
Фактори, які мають джерело повернення (вилучення)		
Коригування нормативних технологічних витрат	Сума коригувань за листопад – грудень	Позитивний або негативний
Коригування оптової ринкової ціни на електроенергію		
Коригування єдиних тарифів	Сума коригувань за січень – грудень	
Коригування дотацій (побутові споживачі)	Сума коригувань за жовтень –грудень	
Коригування дотацій (диф. тарифи для юридичних споживачів)		
Коригування дотацій (вугледобувні підприємства)		
Коригування дотацій (міський транспорт)		
Дотації (диф. тарифи для побутових споживачів)	Сума дотацій за жовтень – грудень	Негативний
Дотації (зовнішнє освітлення населених пунктів)		

1	2	3
Штучне коригування з боку компанії	Сума за січень – грудень	Позитивний або негативний
Фактори, які не мають джерела повернення (вилучення)		
Вартість перевищення (економія) нормативних технологічних витрат електроенергії відносно фактичних ТВЕ	Сума за січень – грудень	Позитивний або негативний
Недоліки тарифної методики		
Наявність коефіцієнта понаднормативних витрат електроенергії		Позитивний
Зміна обсягів корисного відпуску порівняно з тими, які закладено при розрахунку тарифів		Позитивний або негативний

Серед факторів, які впливають на рівень прибутку енергопостачальних компаній, нами виокремлено для розгляду ті, які необхідно удосконалити в найближчому періоді, або були вже удосконалені нами протягом 2003–2007 рр.:

- коригування оптової ринкової ціни на електроенергію;
- коригування нормативних технологічних витрат електроенергії;
- коригування єдиних тарифів на електроенергію;
- зміна обсягів корисного відпуску порівняно з тими, які закладено при розрахунку тарифів.

Відповідно до діючої методики формування прогнозованої оптової ринкової ціни, дотації розподіляються на пікові та напівпікові години навантаження енергосистеми (з 7 до 23 години включно). Прогнозована оптова ринкова ціна затверджується НКРЕ щомісячно і розраховується як середня ціна по Україні.

На рис. 2.13 показано динаміку фактичної ціни купівлі електричної енергії на оптовому ринку електроенергії протягом доби (станом на 2 жовтня 2007 р.) і прогнозовану оптову ринкову ціну, яку затверджено постановою НКРЕ в жовтні 2007 р.

З рис. 2.13 видно, що з 7 до 23 години доби вартість купівлі електроенергії в ОРЕ в 3,5 рази вища, ніж у нічні години, за рахунок включення в ці години дотацій.

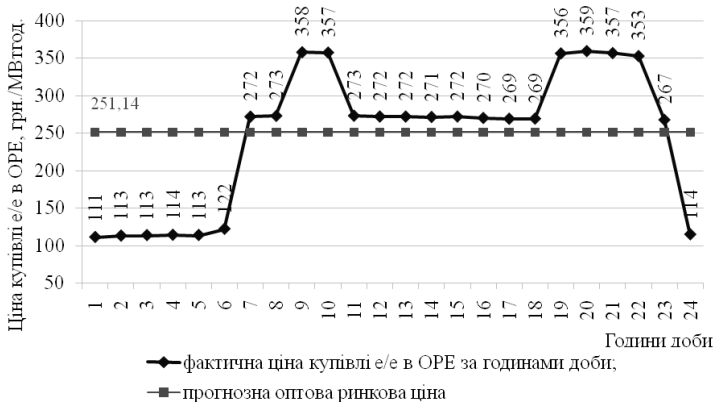

Рис. 2.13. Порівняння прогнозованої оптової ринкової ціни і динаміки фактичної ціни купівлі електроенергії в ОРЕ протягом доби [45]

Залежно від графіка споживання електроенергії протягом доби, фактична ціна купівлі електроенергії в ОРЕ для кожної енергопостачальної компанії буде різною:

- якщо споживання електроенергії протягом доби споживачами енергопостачальної компанії зміщене у бік максимального навантаження енергосистеми (в компанії значна частка споживання припадає на населення) – фактична ціна буде вищою за прогнозовану;
- якщо споживання електроенергії протягом доби споживачами енергопостачальної компанії зміщене у бік мінімального навантаження енергосистеми (в компанії значна частка споживання електроенергії потужними промисловими підприємствами) – фактична ціна є нижчою за прогнозовану.

Для промислових областей (Донецька, Луганська) вона буде меншою ніж та, яка затверджена НКРЕ, і, навпаки, в регіонах зі значною часткою споживання населенням (Львівська, Тернопільська) – вищою.

Динаміку прогнозованої оптової ринкової ціни та фактичної середньої закупівельної ціни у середньому в групі шести компаній за 2006 р. проілюстровано на рис. 2.14. Дані про розмір прогнозованої оптової ринкової ціни взято з відповідних постанов НКРЕ «Про затвердження прогнозованої оптової ринкової ціни на...», які щомісяця затверджуються НКРЕ.

Рис. 2.14. Динаміка прогнозованої та фактичної ціні купівлі в ОРЕ по групі компаній за 2006 р.

З рисунку 2.14 видно, що разом із зростанням цін у 2006 р., зростає і різниця тарифів. Якщо в січні вона становила 3 грн за кожен МВт·год. купованої електроенергії в ОРЕ, то вже у грудні – 7 грн/МВт·год. Визначена різниця тарифів, відповідно до діючої методики розрахунку роздрібного тарифу, відшкодовується споживачами облenerго через два місяці.

Зважаючи на те, що оплата за куповану в ОРЕ електроенергію здійснюється енергопостачальними компаніями щомісячно за фактичною середньою закупівельною ціною, а повне відшкодування її вартості споживачами облenerго з затримкою два місяці – група компаній, на базі даних яких побудовано графік, постійно недоотримує кошти від здійснення своєї ліцензованої діяльності.

Таким чином, у групі енергопостачальних компаній у січні 2006 року електроенергія для кінцевих споживачів відпусkalась на 3 грн/МВт·год. дешевше, ніж ціна, за якою облenerго сплачували за неї в ОРЕ. В березні ці збитки енергокомпанії були компенсовано, але різниця між цінами в цьому місяці вже становила 4 грн/МВт·год. Отже, в компанії виник дефіцит коштів, які було повернуто компаніям у травні 2006 р., але в цьому місяці різниця цін збільшилась до 5 грн/МВт·год. З рис. 2.14 видно, що у листопаді – грудні визначена різниця становила 8 та 7 грн/МВт·год. Таким чином, усі енергопостачальні компанії зазначеної групи за рахунок виявленого недоліку зазнали збиток від 3 до 5 грн. за

кожен МВтгод. відпущеної споживачам електричної енергії. В цілому по Україні збиток за рахунок виявленого недоліку методики зазнають усі енергопостачальні компанії зі значною частотою споживання електроенергії населенням (табл. 2.14).

Таким чином, виявлений недолік методики є вигідним тільки для тих енергопостачальних компаній, які розташовані в потужних промислових регіонах України (Донецькому, Луганському, Дніпропетровському і Запорізькому), і в яких графік споживання електроенергії протягом доби зміщений у бік мінімального навантаження енергосистеми.

У табл. 2.14 представлено розмір недоотриманих (надлишково отриманих) коштів і вплив на фінансовий результат діяльності енергопостачальних компаній України.

Дані обчислено згідно з відомостями Мінпаливенерго щодо стану розрахунків енергокомпаній за електроенергію, куповану в ДП «Енергоринок», і постанов НКРЕ, якими щомісяця затверджувались суми дотацій і розмір коригування платежів від введення єдиних тарифів.

Прибуток (збиток) за останні 5 років визначається як різниця сум коригування у перехідних місяцях 2002 і 2007 рр.:

- сума надлишково отриманих (недоотриманих) коштів компанією в 2002 р.;
- сума надлишково отриманих (недоотриманих) коштів компанією в 2007 р.

Таблиця 2.14

**Зведена таблиця надлишково отриманих
(недоотриманих) коштів, енергопостачальними
компаніями, станом на кінець 2002–2007 рр., тис. грн**

Роки Компанія	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Прибуток (збиток) за 2003–2007 рр.
1	2	3	4	5	6	7	8
АК «Київенерго»	0	0	0	-6 202	-12 267	-16 423	-16 423
АК «Харків-обленерго»	-1 381	-1 931	-3 333	-5 120	-10 623	-11 585	-10 203

Продовж. табл. 2.14

1	2	3	4	5	6	7	8
БАТ «Полтаваобленерго»	81	-1 621	-1 682	-2 765	-5 238	-7 049	-7 130
БАТ «ЕК «Одесаобленерго»	-1 009	-1 044	-659	-1 946	-4 687	-6 441	-5 432
БАТ «Львівобленерго»	-24	-852	-809	-1 311	-3 394	-5 276	-5 251
БАТ «АК Вінницяобленерго»	-738	-1 551	-1 973	-2 511	-4 134	-5 314	-4 576
БАТ «Крименерго»	-271	-388	228	-582	-3 008	-4 673	-4 402
БАТ «Черкасиобленерго»	-189	-1 337	-1 765	-695	-3 788	-4 174	-3 985
ЗАТ «Ей-І-Ес Рівнеенерго»	75	-189	-192	-394	-1 585	-3 554	-3 629
БАТ «Сумиобленерго»	-729	-1 347	-1 153	-1 307	-3 268	-4 123	-3 394
БАТ «Волиньобленерго»	-531	-754	-1 220	-1 513	-2 644	-3 447	-2 916
БАТ «ЕК «Закарпаттяобленерго»	-351	-584	-512	-1 194	-2 680	-3 234	-2 883
БАТ «Тернопільобленерго»	-283	-779	-763	-1 315	-2 123	-2 891	-2 608
БАТ «Прикарпаттяобленерго»	211	-69	-122	-342	-1 482	-2 288	-2 498
БАТ «ЕК «Херсонобленерго»	-161	-410	-363	-816	-2 698	-2 641	-2 480
БАТ «ЕК «Хмельницьк-обленерго»	-258	-702	-873	-1 014	-2 055	-2 387	-2 129
БАТ «ЕК «Чернівціобленерго»	-536	-950	-826	-1 219	-1 792	-2 565	-2 030
БАТ «ЕК «Миколаївобленерго»	414	-45	-142	-667	-1 482	-1 543	-1 957

Продовж. табл. 2.14

1	2	3	4	5	6	7	8
ВАТ «Кіровоград-обленерго»	237	-177	-754	-870	-1 799	-1 693	-1 931
ВАТ «ЕК «Житомир-обленерго»	-446	-675	-336	-564	-1 752	-2 324	-1 878
ВАТ «ЕК «Севастополь-енерго»	-228	-470	-438	-541	-1 271	-1 793	-1 565
ВАТ «ЕК «Чернігівобл-енерго»	-797	-1 248	-1 014	-1 656	-2 575	-2 243	-1 446
Всього компанії зі значною часткою споживання населенням	-6 914	-17 122	-18 702	-34 544	-76 343	-97 661	-90 747
ВАТ «Донецьк-обленерго»	7 383	3 596	5 796	5 995	6 702	1 227	-6 156
ЗАТ «А.Е.С. Київобленерго»	421	-873	83	-1 427	2 540	420	-1
ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання»	2 747	3 846	5 350	4 095	4 729	2 896	149
ВАТ «Запоріжжяобленерго»	5 882	6 795	6 281	6 373	6 110	6 851	968
ТОВ «Сервіс-Інвест»	1 912	5 217	5 341	4 891	7 460	17 012	15 100
ВАТ «ЕК «Дніпрообл-енерго»	12 583	25 911	24 587	31 090	38 770	38 042	25 460
Всього компанії зі значною часткою споживання промисловістю	30 928	44 491	47 438	51 018	66 311	66 448	35 520

З таблиці 2.14 видно, що розмір недоотриманих коштів станом на кінець 2007 р. по енергокомпаніях зі значною часткою споживання населенням становить 97,7 млн грн, а збитки, яких

вони зазнали за рахунок цього фактора за останні п'ять років становлять 90,7 млн грн. Отже, додатковий прибуток компаній зі значною часткою споживання промисловістю за 2003–2007 рр. становив 35,5 млн грн.

У цілому можна зробити висновок, що виявлений недолік методики є вигідним лише для шести енергопостачальних компаній України. Решта – 22 енергопостачальні компанії зазнають збитків.

Коригування нормативного значення технологічних витрат електроенергії, передбачене постановою НКРЕ № 654 від 25.05.2006 р. [121], характеризує розмір переплати або недоплати споживачами енергопостачальної компанії вартості нормативних витрат електричної енергії та розраховується як різниця двох величин:

- обсягу нормативних витрат електричної енергії в мережах енергопостачальника, що визначається згідно з Методикою складання структури балансу електроенергії в електричних мережах 0,38 – 150 кВ, аналізу його складових і нормування технологічних витрат електроенергії, затвердженою Наказом Міністерства палива та енергетики України від 17 грудня 2003 р. № 757 [86];

- обсягу нормативних витрат електричної енергії, який фактично сплатили споживачі через чинну систему тарифоутворення.

Вартість величини коригування НЗТВЕ враховується енергопостачальною компанією при визначенні роздрібних тарифів через 2 місяці після звітного.

До 1 січня 2007 року коригування НЗТВЕ не відповідало своєму економічно обґрунтованому рівню. В окремих енергопостачальних компаніях складалась така ситуація, що підприємство працювало понад норматив, але відшкодовувало частину своїх додаткових витрат за рахунок споживачів. Тоді, як додаткові витрати через неефективну господарську діяльність мали лягати прямими збитками на підприємство. Компанії, які працювали нижче нормативу, не в повному обсязі отримували додатковий дохід завдяки ефективній енергозбутовій роботі.

Відповідно до постанови КМУ від 15.08.2005 р. № 745 «Про перехід до єдиних тарифів на електричну енергію, що відпускається споживачам» [146], НКРЕ рекомендовано з 1 вересня 2005 р., застосувати єдині тарифи на електричну енергію, що відпускається для кожного з двох класів споживачів, крім тарифів на електричну енергію, що відпускається на побутові потреби населення, населених пунктів і зовнішнього освітлення.

Порядок розрахунку єдиних роздрібних тарифів на електричну енергію, затверджений Постановою НКРЕ № 707 від 26.08.2005 р. [133], передбачав поетапний перехід до єдиних роздрібних тарифів. На першому етапі граничний рівень підвищення тарифів не мав перевищувати 5 % рівня тарифів станом на 1 липня 2005 р., а подальше щомісячне підвищення – не більше ніж на 5 % рівня тарифів попереднього місяця.

Перехід до єдиних тарифів тривав майже 1,5 року і був завершений у лютому 2007 р. Таким чином, з 1 лютого 2007 р., по всій території України для споживачів-юридичних осіб діють єдині тарифи на електроенергію. Необхідно також зауважити, що стрімке зростання прогнозованої оптової ринкової ціни (див. рис. 2.7) і 5 % обмеження зростання роздрібних тарифів призводило до того, що в окремих місяцях енергопостачальні компанії зазнавали значних збитків через неефективну господарську діяльність, які не мали джерел відшкодування в майбутніх періодах.

Методика формування єдиних тарифів передбачає перерозподіл отриманої виручки енергопостачальних компаній, розташованих у промислових регіонах України (компаній-донорів), на користь інших енергопостачальних компаній (компаній-реципієнтів) за рахунок упровадження «компенсаційних сум коригування платежу за електроенергію». Таким чином, на цю величину збільшується роздрібний тариф на електроенергію на території здійснення ліцензованої діяльності компаній-донорів і, у свою чергу, перекладається на споживачів у цих регіонах.

Необхідно зазначити, що Порядок розрахунку єдиних роздрібних тарифів на електроенергію передбачає щомісячне виникнення в ОРЕ надлишку (нестачі) грошових коштів, оскільки єдиний тариф на кожен клас розраховується за формулою простої зваженої середньої величини, яка обчислюється на базі прогнозних показників, а їх відхилення від факту призводить до дисбалансу грошових потоків. Отже, якщо фактичний єдиний тариф на певному класі є вищим за розрахунковий – на Оптовому ринку виникає нестача коштів, і навпаки, якщо фактичний єдиний тариф є вищим за розрахунковий, то в ОРЕ виникає надлишок коштів. І в першому, і в другому випадку ці кошти мають бути враховані при розрахунку єдиних тарифів через 2 місяці для повернення (відшкодування) споживачам.

Механізм урахування цього надлишку (нестачі) на перехідному етапі формування роздрібних тарифів з урахуванням гранич-

них рівнів тарифів не було передбачено. Також, не було розроблено механізму залучення коштів для покриття від'ємного небалансу в ОРЕ. Натомість постановою НКРЕ від 30 серпня 2005 р. № 743 внесено зміни до Додатка 2 Договору між членами ОРЕ, в якому наведено механізм розподілу даної нестачі (надлишку) через розподіл небалансу платежів в ОРЕ пропорційно до добових платежів Постачальників [147].

Отже, з уведенням постанови НКРЕ № 743 [147] розрахунок диспропорції грошей в ОРЕ, з одного боку, ускладнився необхідністю врахування не тільки відхилення фактичного корисного відпуску від планового, а й зміни планового та фактичного обсягів і структури купівлі електроенергії в ОРЕ, а, з іншого – спростився через повне нехтування економічних законів й основного завдання НКРЕ – захисту прав споживачів електричної енергії.

З огляду на вищевикладене, від'ємний небаланс, який склався за день в ОРЕ, розподіляється пропорційно до добових платежів і лягає додатковими збитками на постачальників. Отже, найбільший збиток без джерел покриття отримає та енергопостачальна компанія, споживачі якої за цю добу здійснили платіж на більшу суму коштів, і навпаки.

Головною особливістю методики розрахунку тарифів на передачу та постачання є наявність прогнозних обсягів корисного відпуску, які використовуються при розрахунку тарифів. У разі перевищення фактичних обсягів, порівняно з тими, які закладено при розрахунку тарифів і до моменту перегляду тарифів на передачу та постачання, компанія отримує додаткові кошти на здійснення своєї ліцензованої діяльності, і навпаки. Даний недолік методики не має механізмів повернення (вилучення).

Перегляд тарифів у разі відхилення фактичних обсягів від прогнозних, передбачено постановою НКРЕ № 801 від 01.08.2001 р. «Про затвердження процедури встановлення або перегляду тарифів для ліцензіатів з передачі електричної енергії місцевими (локальними) електромережами та з постачання електроенергії за регульованим тарифом». Згідно з п. 5.8.1. процедури, НКРЕ ініціює перегляд тарифів ліцензіата як засіб державного регулювання в електроенергетиці при зміні обсягів передачі та/або постачання електроенергії, врахованих при розрахунку тарифів на базовий період, більше ніж на 5 % [135].

Наприклад, якщо обсяги передачі середньої енергопостачальної компанії зменшуються на 4 %, то збитки компанії за рахунок цього фактора становитимуть від 3,5 до 5,5 млн грн на рік, а по окремих енергопостачальних компаніях (розташованих у промислових регіонах країни) можуть сягнути 10 млн грн. При зростанні корисного відпуску електроенергії на 4 % додатковий прибуток компанії аналогічний.

Організаційно-економічний механізм удосконалення зазначених факторів і усунення виявлених недоліків діючої тарифної методики буде розглянуто в наступному розділі.

1. Таким чином, нами було виявлено діючі концепції управління прибутком енергопостачальних компаній України від надання послуг з передачі та постачання електричної енергії:

- пасивна – менеджери не зацікавленні ні в отриманні максимально можливого прибутку, ні у збільшенні витрат на одиницю продукції у структурі витрат компанії для покращення господарської діяльності та якості наданих послуг (перша група компаній);

- стабільна – менеджери зацікавленні в мінімізації прибутку та максимально можливого збільшенні витрат на одиницю продукції у структурі витрат компанії для покращення господарської діяльності та якості наданих послуг (друга група компаній);

- агресивна – менеджери зацікавленні в максимізації прибутку та максимально можливого збільшенні витрат на одиницю продукції у структурі витрат компанії для покращення господарської діяльності та якості наданих послуг (третя група компаній);

- ліберальна – менеджери зацікавленні в максимізації прибутку за рахунок мінімізації фактичних витрат, зокрема, як за рахунок погіршення якості наданих послуг, так і за рахунок погіршення технічних і енергозбутових показників (четверта група компаній).

Наявність двох різних методик урахування прибутку при розрахунку тарифів, різні форми власності та склад акціонерів дозволили об'єднати енергопостачальні компанії у чотири групи залежно від концепції управління прибутком:

- перша група – державні компанії. Рівень їх фінансових результатів є співставним із ефективністю ведення господарської діяльності;

– друга група – енергопостачальні підприємства, які приватизовано 1998 р., і 25 % акцій яких у статутному капіталі належать державі. Незважаючи на незначний рівень прибутків, компанії даної групи є лідерами серед інших груп компаній за більшістю показників, що характеризують ефективність ведення господарської діяльності;

– третя група – найприбутковіші енергопостачальні компанії підприємства з стовідсотковим вітчизняним капіталом. Незважаючи на надприбутки цих компаній на відміну від інших компаній галузі, вони є менш ефективними за низкою технічних, економічних і енергозбутових показників, ніж компанії другої та четвертої груп;

– четверта група – компанії приватизовані іноземним інвестором і які займають друге місце у рейтингу за рівнем прибутків. Порівняно з іншими компаніями, дана група підприємств на законодавчому рівні має можливість отримувати максимально можливий прибуток і не зацікавлена у значних капіталовкладеннях в основні фонди компанії та забезпеченні стабільної роботи енергосистеми. За низкою технічних і економічних показників дана група компаній поступається другій групі компаній, рівень прибутку яких є значно нижчим, ніж у попередніх двох груп компаній.

Управління прибутком енергопостачальної компанії необхідно розглядати комплексно, з усіх сторін, що зацікавлені в її успішній роботі. Перед керівниками сучасної компанії, що надає послуги з передачі та постачання електричної енергії, завжди постає питання оптимального співвідношення при виконанні вимог держави, акціонерів і вирішенні власних завдань. Управління прибутком у цьому сенсі набуває нового значення, залежно від умов господарювання компанії, складу акціонерів і форми власності. Мінімізація і максимізація прибутку тут є ключовим показником для забезпечення ефективної роботи компанії в коротко- і довгостроковій перспективі, що залежить від зовнішніх і внутрішніх факторів.

2. Запропоновано економіко-математичний аналіз ефективності діяльності енергопостачальних компаній і управління їх прибутком. Попередні висновки, отримані нами в підрозділі 2.1, підтверджено результатами обчислення економіко-математичних моделей. За допомогою параметричних і непараметричних

методів аналізу отримано такі результати: найефективнішими енергопостачальними компаніями нині є підприємства другої групи, яким методично не вигідне отримання максимально можливого рівня прибутку. Перевірка адекватності запропонованих регресійних моделей довела, що з вірогідністю від 85 до 99,9 % отримані рівняння адекватно описують нелінійну залежність прибутку енергопостачальних компаній від визначених показників ефективності ведення господарської діяльності. Отримані результати свідчать також про адекватність побудованої ієрархічної моделі й об'єктивність отриманих висновків пор розподіл пріоритетів ефективності енергопостачальних компаній. Це ще раз підтверджує економічну невідповідність прибутку й ефективності ведення господарської діяльності з надання послуг щодо передачі та постачання електричної енергії в електроенергетичному секторі економіки України.

3. Узагальнено та систематизовано фактори, які впливають на рівень прибутку енергопостачальних компаній в умовах існуючої тарифної методики. Визначено такі класифікаційні ознаки:

- за можливістю повернення (вилучення) коштів у майбутніх періодах;
- за терміном повернення (вилучення) недоотриманих (надлишково отриманих) коштів у майбутніх періодах;
- за можливістю впливу менеджерів компанії на фінансовий стан підприємства як протягом місяця, так і фінансового року;
- за механізмом розрахунку та впливом на прибуток енергопостачальної компанії в розрізі фінансового року.

Серед факторів, які впливають на рівень прибутку енергопостачальних компаній, нами було виявлено ті, що потребують удосконалення і усунення виявлених недоліків:

- коригування оптової ринкової ціни на електроенергію;
- коригування нормативних технологічних витрат електроенергії;
- коригування єдиних тарифів на електроенергію;
- зміна обсягів корисного відпуску порівняно з тими, які закладено при розрахунку тарифів.

РОЗДІЛ 3

ОБҐРУНТУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ ЕНЕРГОПОСТАЧАЛЬНИХ КОМПАНІЙ ВІД НАДАННЯ ПОСЛУГ З ПЕРЕДАЧІ ТА ПОСТАЧАННЯ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ

3.1. Напрями раціоналізації організаційно-економічного механізму управління прибутком енергопостачальних компаній

Нами доведено, що максимально можливий рівень прибутку енерго-постачальних компаній як головний показник ефективності ведення господарської діяльності в умовах роботи на ринку природної монополії не відповідає своїй економічній сутності. Тому виникає потреба в пошуку способів реформування галузі, розробленні єдиної для всіх енергопостачальних компаній методики врахування прибутку та розрахунку витрат, які б відповідали своєму економічно обґрунтованому рівню і забезпечували відповідну норму прибутку на капіталовкладення в електроенергетику.

Важливість вирішення даного питання щороку зростає, оскільки відсутність необхідного розміру капіталовкладень в електроенергетику призводить до старіння основних фондів, а це, зважаючи на велику соціальну значущість підприємств – природних монополістів, може призвести до погіршення енергетичної безпеки України в цілому.

Останнім часом інтерес до дослідження проблеми реформування галузі природної монополії посилюється, що зумовлено проведенням серйозних реформ у електроенергетиці інших пострадянських країн і європейських держав. Проблемами реформування ринків електроенергетики займалися такі вчені: Є. Ахтирко, В. Базилевич, О. Бакун, А. Блінов, М. Ватагін, Дж. Вільсон, І. Кравченко, В. Кривуцький, Н. Малахова, Г. Филюк, В. Цаплик та ін.

Незважаючи на зростаючий інтерес економістів до проблеми природних монополій, теоретичне дослідження питань, пов'язаних із реформуванням економіко-організаційних методів регулювання природних монополій і створенням однакових умов господарювання для всіх українських енергопостачальних ком-

паній, не набуло подальшого розвитку. Окремі публікації обмежуються рекомендаціями щодо необхідності реформування нормативно-правових засад і економіко-організаційних методів регулювання природних монополістів без ґрунтового аналізу їхньої ринкової адаптації до сучасних умов української економіки. Нами запропоновано системний аналіз сфери надання послуг з передачі та постачання електричної енергії в Україні, а також наукове обґрунтування реформ у галузі, спрямованих на забезпечення відповідності головного показника ефективності ведення господарської діяльності – прибутку до економічно справедливого рівня.

Підприємства-природні монополії – це ключовий сектор народного господарства кожної країни. Від ефективного механізму регулювання даної галузі економіки залежить рівень цін на кінцеві тарифи та послуги з передачі й постачання електроенергії, якість і надійність постачання електроенергії підприємствам і домогосподарствам, а також обсяги надходження грошових коштів до державного бюджету. Загострення суперечностей між сторонами, що зацікавлені в управлінні прибутком енергопостачальних компаній, перешкоджає досягненню стабільності на ринках природних монополій і економічному зростанню у макроекономічному масштабі.

На думку В. Базилевича, природна монополія виходить за межі основних постулатів економічної теорії як специфічне явище економічного життя суспільства. Наявність останньої в економіці зумовлена технологічною специфікою народногосподарського відтворювального процесу, можливістю досягнення значної економії витрат на одиницю продукції в умовах нарощування масштабів виробництва. Конкуренція, як найдешевший механізм забезпечення оптимального балансу інтересів виробників і споживачів у сферах природних монополій, виявляється неефективною. Тому виникає потреба пошуку особливих підходів до наукового аналізу реформування природних монополістичних структур у контексті їхньої ринкової адаптації [16, с. 5]

На наш погляд, невідповідність розміру прибутків енергопостачальних компаній показникам ефективності ведення господарської діяльності та зацікавленість у мінімізації прибутків є результатом незавершеності інвестиційних процесів, які відбувалися в Україні в 1998–2001 рр. Наявність двох різних методик розрахунку прогностичного рівня прибутків і витрат, необхідних для здійснення ліцензованих видів діяльності, це лише наслідок

інституційно незавершених процесів приватизації у 2001 р. У зв'язку з цим розглянемо структуру власності українських енергопостачальних компаній (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Структура власності українських енергопостачальних компаній станом на 1 січня 2005 року, [16, с. 348]

Компанія	Держава (% статутного фонду)	Приватні інвестори (% статутного фонду)
1	2	3
ВАТ «АК Вінницяобленерго»	75 % + 1 акція	25
ВАТ «Волиньобленерго»	75 % + 1 акція	25
ВАТ «ЕК «Дніпрообленерго»	75 % + 1 акція	25
ВАТ «ЕК «Закарпаттяобленерго»	75 % + 1 акція	25
ВАТ «Черкасиобленерго»	71	29
ВАТ «Крименерго»	70	30
ВАТ «ЕК «Миколаївобленерго»	70	30
ВАТ «ЕК «Хмельницькобленерго»	70	30
ВАТ «ЕК «Чернівціобленерго»	70	30
ВАТ «Донецькобленерго»	65	35
АК «Харківобленерго»	65	35
АК «Київенерго»	62,73	37,27
ВАТ «Запоріжжяобленерго»	60,25	39,75
ВАТ «Луганськобленерго»	60,06	39,94
ВАТ «Тернопільобленерго»	51	49
ВАТ «Львівобленерго»	26,98	73,02
ВАТ «ЕК «Одесаобленерго»	25 % + 1 акція	75
ВАТ «Полтаваобленерго»	25 % + 1 акція	75
ВАТ «Прикарпаттяобленерго»	25 % + 1 акція	75
ВАТ «Сумиобленерго»	25 % + 1 акція	75
ВАТ «ЕК «Чернігівобленерго»	25 % + 1 акція	75
ЗАТ «А.Е.С. Київобленерго»	–	100
ЗАТ «Ей-І-Ес Рівнеенерго»	–	100
ВАТ «ЕК «Житомиробленерго»	–	100
ВАТ «Кіровоградобленерго»	–	100
ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання»	–	100
ВАТ «ЕК «Херсонобленерго»	–	100
ТОВ «Сервіс-Інвест»	–	100
ВАТ «ЕК «Севастопольенерго»	–	100

Переваги приватизованих компаній полягають у тому, що приватна компанія має всі стимули для ефективного функціонування й активного впровадження інновацій, у тому числі за умови лобіювання сприятливого регуляторного клімату. Підтвердженням цього є ліберальні умови роботи п'яти енергопостачальних компаній, які приватизовано 2001 р. іноземними інвесторами, відносно інших компаній галузі.

Державне підприємство керується принципом максимізації суспільного добробуту, а не прибутку, і частину монопольної ренти розподіляє на користь споживача. Серед недоліків треба вказати на меншу, порівняно з приватною компанією, ефективність функціонування державного підприємства. Крім того, сенс поняття «суспільний добробут» залежить від політичної ситуації. Директор державного підприємства має менші, ніж керівники приватної фірми, стимули до задоволення інтересів власника. Порівняно з приватною фірмою державне підприємство є гірше керованим, оскільки для державного контролера створено менші стимули до праці. Через брак чітких процедур контролю керівник підприємства частіше виявляє схильність до зловживань [154].

Необхідно також зазначити негативну державну позицію невтручання в роботу п'яти енергопостачальних компаній, у яких державна частка становить 25 % +1 акція. З одного боку, держава як міноритарний акціонер не може суттєво впливати на діяльність компанії, а з іншого – не отримує частину прибутку компанії, розподілену у вигляді дивідендів і податків, оскільки протягом останніх п'яти років у цих компаніях не відбуваються збори акціонерів через відсутність кворуму, а неможливість розподілити прибуток між власниками призводить до зацікавленості менеджерів у мінімізації та приховуванні прибутку. Відсутність кворуму пов'язана з корпоративними конфліктами інших акціонерів, які мають однаковий відсоток акцій у статутному фонді компанії. Отже, якщо 25-відсоткові державні пакети акцій будуть продані, менеджери зазначених компаній уже не будуть зацікавлені в мінімізації прибутку, відповідно збільшаться надходження до бюджету у вигляді податкових відрахувань і коштів, що надійдуть внаслідок продажу зазначених пакетів. Крім того, вартість 25-відсоткових державних пакетів акцій може бути вищою за ринкову вартість, зважаючи на тривалі корпоративні конфлікти між іншими акціонерами.

У цьому сенсі неоднозначною є роль держави в корпоративному секторі. Незважаючи на те, що на сьогодні держава зберігає право власності – майно від 25 до 100 %, її роль як власника, є номінальною. Функції, галузевих міністерств, фонду державного майна не визначені. До того ж, значної шкоди завдає і таке поширене явище, як пріоритетність особистих інтересів порівняно з державними [16, с. 248].

Наявність різних форм власності протягом останніх десяти років свідчить про неспроможність державних енергопостачальних компаній до ефективної діяльності. Можливість реалізації приватизаційних процесів в електроенергетиці дозволить не тільки привести всі енергопостачальні компанії до єдиної форми власності, припинити корпоративні конфлікти мажоритарних акціонерів і тіньове захоплення державних компаній, а й привести у відповідність економічним вимогам нормативно-законодавчу базу щодо забезпечення рівних умов їх господарювання. Нагадаємо, що головною метою створення двох різних методик урахування прибутку при розрахунку тарифів був поділ компаній на приватизовані іноземними інвесторами й ін.

В Україні можна використати не тільки власний досвід приватизації підприємств паливно-енергетичного сектора економіки, а й досвід приватизації в інших країнах, у тому числі й пострадянських.

Досвід України показує, що відсутність виважених підходів при підготовці конкурсів із продажу пакетів акцій енергопостачальних компаній призвела до того, що внаслідок проведення дев'яти конкурсів у 1998 р. отримано майже 192 млн грн. Перевищення ціни продажу над початковою ціною в середньому за 7 конкурсів становило тільки 163 %. Вважається, що за більш зваженого підходу до проведення конкурсів можна було б отримати значно кращий результат. У 2001 р. контрольні пакети шести енергопостачальних компаній продано за 865,72 млн грн при стартовій ціні 603,63 млн грн. Американську AES Washington Holdings B.V. визнано переможцем конкурсу з продажу 75 % +1 акція статутного фонду АТ «Київобленерго» та «Рівнеенерго», словацька Vychodoslovenske Energeticke Zavody S.P. викупила 75,56 % пакетів акцій БАТ «Житомиробленерго», 70 % БАТ «Севастопольобленерго», 65 % БАТ «Херсонобленерго», 51 % БАТ «Кіровоградобленерго». Ціна, яку отримано від реалізації цих пакетів акцій, також виявилась приблизно на 100 млн дол. нижчою ніж очікувалось [56, с. 214].

Для порівняння розглянемо способи реалізації приватизаційних процесів і забезпечення необхідної норми прибутку для інвесторів у зарубіжних країнах. У Великій Британії енергопостачальні компанії приватизовано 1990 р. З 1995 р., в цій країні запроваджено стимулююче регулювання, яке, з одного боку, стимулювало компанії до зниження витрат від надання послуг з передачі та постачання електричної енергії, а з, іншого – забезпечувало необхідну норму прибутку при ефективному здійсненні господарської діяльності. Прогнозний рівень прибутку розраховувався як добуток регуляторної бази активів і відсотка середньозваженої вартості капіталу.

Проведення приватизації у Великій Британії було спрямоване на подолання інфляції та забезпечення подальшого розвитку економіки. Для цього передбачалось досягнення таких цілей: пожвавлення конкуренції, стимулювання менеджменту до підвищення ефективності виробництва, формування широкого прошарку акціонерів і збереження видаткової частини бюджету [55, с. 24].

Енергетику в Іспанії можна вважати повністю приватним сектором економіки. На сьогодні, в електроенергетиці Іспанії (за різними видами діяльності) працюють від 250 до 300 компаній: передачу електроенергії локальними мережами здійснюють понад 270 компаній.

Перехід до стимулюючого регулювання ринку електроенергії в Норвегії не передбачав приватизації енергокомпаній. На даний момент енергопостачальні компанії належать державі або місцевій владі. Розподільні електричні мережі, по яких електроенергія передається кінцевим споживачам, переважно належать регіональним енергопостачальним компаніям, які, головним чином, підпорядковані муніципалітетам, округам і декільком приватним компаніям. Отже, приватний сектор в енергетиці Норвегії не досить великий, власниками енергетичних підприємств є комуни, а держава контролює ключові ланки галузі. На сьогодні в умовах ринкових принципів функціонування енергетики галузь досить збалансована й успішно розвивається.

Досить цікавим для України є досвід приватизації енергопостачальних компаній Болгарії. Розподіл території ліцензованої діяльності окремих державних енергопостачальних компаній Болгарії до приватизації представлений на рис. 3.1.

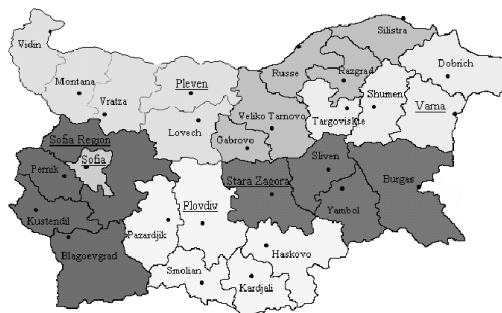

Рис. 3.1. Структура електроенергетичної галузі Болгарії до приватизації [220]

Для цілей приватизації уряд країни розробив спеціальну програму. Головними особливостями проведення конкурсу визначено такі критерії:

1. Необхідність визначення кваліфікаційних вимог учасників, які можуть брати участь у торгах. У конкурсі на право придбання енергопостачальних підприємств могли брати участь тільки європейські компанії зі значним досвідом роботи у сфері надання послуг з передачі та постачання електричної енергії.

2. Усі енергопостачальні компанії Болгарії згруповано у три групи, залежно від регіону, в якому вони здійснювали свою діяльність (рис. 3.2):

- Західна Болгарія (міста Софія та Плевен);
- Південно-Східна Болгарія (міста Пловдив і Стара Загора);
- Північно-Східна Болгарія (міста Варна і Горна-Оряховиця).

3. Визначення ціни на групи компаній відбувалось відповідно до закритого типу торгів, згідно з якими компанії мали право подавати свої цінові заявки на купівлю кожної з трьох представлених груп компаній.

4. Кваліфікований учасник торгів мав право на купівлю лише однієї з трьох представлених компаній. Даний захід проведено для забезпечення в майбутньому можливості порівняння компаній і конкуренції в галузі.

5. Переможцем визначалась компанія, що запропонувала найвищу ціну в закритій ціновій пропозиції. У разі, якщо цінові пропозиції кваліфікованого учасника були найвищими одразу у

двох груп компаній, то вибір компанії, яку буде продано даному інвестору, визначав уряд, враховуючи цінову заявку іншого учасника і максимізацію надходжень від приватизаційного процесу одразу двох груп компаній.

Рис. 3.2. Структура електроенергетичної галузі Болгарії після приватизації [220]

У 2004 р. усі три групи енергопостачальних компаній Болгарії були продані за 692,7 млн євро. Чеську CEZ було визнано переможцем конкурсу з продажу груп компаній, розташованих у Західній Болгарії, за 281 млн євро, німецька компанія EON викупила пакети акцій розташованих у Північно-Східній Болгарії за 140,7 млн євро й Австрійську EVN було визнано переможцем із продажу груп компанії Південно-Східної Болгарії за 271 млн євро [220].

Прогнозний рівень прибутку енергопостачальних компаній Болгарії на перші три роки з моменту приватизації приймався на рівні середньозваженої вартості капіталу, що відповідала фактичній структурі капіталу компаній. При цьому норма прибутку на власний капітал приймалась на рівні 16 %, а прибуток на залучений капітал наближався до фактичного відсотка з діючих кредитних договорів.

Аналіз зарубіжного досвіду дав можливість дійти висновку, що в більшості розвинених країн енергопостачальні підприємства є приватизованими. Держава, у свою чергу, звільняється від необхідності здійснювати підприємницьку діяльність і зосереджується на стратегічному регулюванні галузі й контролі за діяльністю підприємств-природних монополістів.

Проте досвід Норвегії показує, що держава може не тільки зосереджуватись на стратегічному регулюванні галузі, а й бути ефективним господарем енергопостачальних підприємств. Але, зважаючи на розпочаті раніше приватизаційні процеси в Україні, досвід Норвегії для вітчизняної економіки є неприйнятним. Крім того, зважаючи на часті зміни перших керівників галузі та відсутність спадкоємності у стратегічних планах розвитку енергопостачальних компаній, для досягнення максимально можливих надходжень до бюджету, необхідно повністю змінити підходи до управління державними компаніями.

Цю думку підтримує В. Д. Базилевич: «... роль держави як власника є номінальною, і адміністрація здійснює управління підприємствами без урахування державних інтересів. Очевидно, тому держава повинна змінити свою поведінку: із пасивного власника вона має стати активним учасником корпоративно-акціонерного управління. Держава має виробити чітку політику управління у цих компаніях, орієнтуючи своїх менеджерів на прибутковість, стимулюючи будь-які ефективні рішення, які сприятимуть підвищенню результатів фінансово-господарської діяльності в інтересах суспільства» [16, с. 256].

В. П. Кудряшов вважає, що проведення приватизації державного майна відіграє важливу роль в умовах перехідної економіки. Такі перетворення є підґрунтям реформування господарського комплексу, розв'язання складних соціальних проблем і становлення нової моделі економічного розвитку. Продаж державних активів у власність приватним і колективним інвесторам спрямовується на формування недержавного сектора економіки України. Державні органи управління звільняються від виконання функцій підприємництва та зосереджуються на вирішенні питань макроекономічного регулювання, реалізації соціальних програм, стабілізації розвитку грошово-кредитної системи, активізації міжнародних відносин тощо. Ці заходи можливі лише за умови проведення виваженої державної політики приватизації. Однією з її складових є забезпечення раціонального використання ресурсу, залученого від приватизації майна державних підприємств. «Таким чином, незважаючи на певні прогресивні кроки у напрямку реформування енергетичної галузі України, багато організаційних і економічних питань потребують подальшого удосконалення. Це пояснюється тим, що функціонування частково реформованої електроенергетики виявило також певні

недоліки, які разом з несприятливими зовнішніми факторами призвели до зниження економічної ефективності діяльності галузі» [69, с. 29].

На нашу думку, електроенергетична галузь України негайно потребує завершення розпочатих раніше приватизаційних процесів із залученням іноземних інвесторів, а кошти, одержані від приватизації державного майна, доцільно використовувати на підтримання конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, забезпечення розвитку ринкової інфраструктури, впровадження інновацій, створення сприятливого клімату для залучення іноземного капіталу, забезпечення енергетичної безпеки країни тощо.

Разом із тим, пропозиції щодо залучення іноземного капіталу до вітчизняних приватизаційних процесів в електроенергетичній галузі економіки країни [55; 62; 73; 157; 162], на нашу думку, мають свої переваги і недоліки (рис. 3.3).

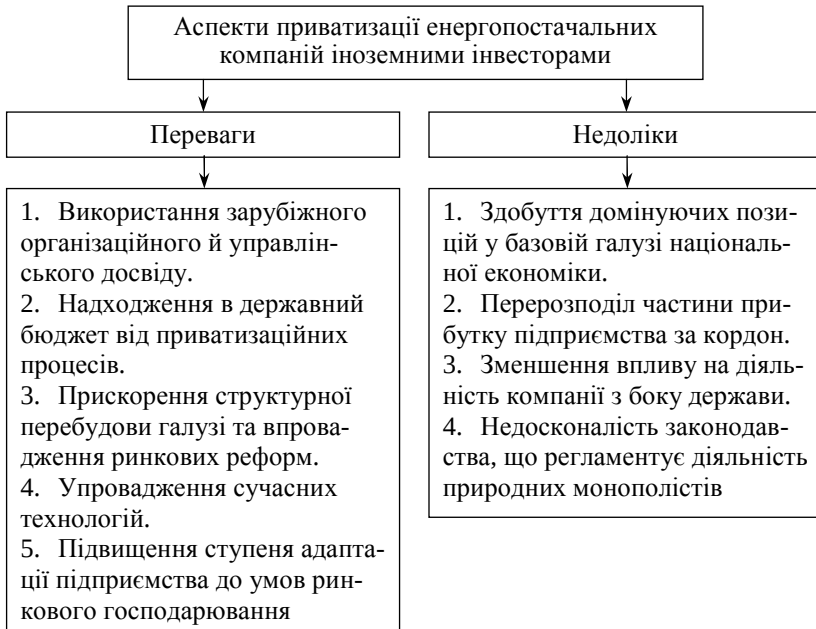

Рис. 3.3. Переваги та недоліки приватизації енергопостачальної компанії іноземним інвестором (авторська розробка)

Однією з головних переваг приватизації енергопостачальної компанії іноземними інвесторами, крім додаткових надходжень до бюджету, є вихід на український ринок електроенергетики досвідченої команди менеджерів, які вміють ефективно працювати в умовах стимулюючого регулювання і забезпечувати максимально можливий рівень прибутку.

Одночасно з процесом приватизації необхідно також змінювати нормативну базу, що регламентує діяльність енергопостачальних компаній. Як показав досвід попередніх років, відсутність у нормативній базі жорстких санкцій за погіршення якості обслуговування споживачів призвела до того, що в перегонах за максимально можливим рівнем прибутку компанії, які приватизовано 2001 р. іноземними інвесторами, стали менше вкладати кошти в розвиток мереж, і це негативно вплинуло на якість обслуговування споживачів.

Необхідно також зазначити, що серед науковців, урядових працівників і громадськості України точиться гостра дискусія про доцільність приватизаційних процесів в електроенергетичній галузі. На думку прибічників приватизації, приватні компанії є більш мотивованими до підвищення ефективності компанії, проте більшість населення вважає за доцільне залишити стратегічні підприємства, якими є енергопостачальні компанії, в державній власності.

На нашу думку, сучасні умови ринку потребують від суб'єктів господарювання постійного підвищення ефективності виробництва, зниження собівартості наданих послуг і отримання відповідного рівня прибутку. Незважаючи на зміну власника, енергопостачальні підприємства підпадають під дію законодавства, що регламентує діяльність енергопостачальних компаній з питань визначення дозволеного розміру витрат, прибутку та забезпечення відповідної якості наданих послуг. Отже, головною перешкодою на шляху до приватизації державних підприємств стратегічними іноземними інвесторами є недосконала законодавча база, в яку необхідно внести зміни з метою забезпечення єдиних норм і правил для всіх енергопостачальних компаній, розробки тарифної методики, яка б, з одного боку, передбачала прозорий розрахунок необхідних витрат на здійснення ліцензованих видів діяльності та забезпечувала відповідний рівень прибутку, а з іншого – зобов'язувала компанії дотримуватись відповідних вимог до високої якості наданих послуг.

Розглядаючи питання доцільності процесів приватизації в Україні, слід зазначити, що найбільша практика «тіньової приватизації», рейдерських захоплень компаній, мінімізації прибутків, «вимивання» коштів із компанії тощо спостерігається в діяльності державних енергопостачальних компаній і в тих компаніях, де держава має блокуючі пакети акцій. Підтвердженням цього є виступ экс-Президента України Л. Д. Кучми на Всеукраїнській нараді з проблем боротьби з організованою злочинністю і корупцією: «...Економічна злочинність найбільше вразила енергетику. На неї припадає кожен десятий злочин у сфері економіки» [70 с. 4].

Свідченням цього є також статистичні дані за групами енергопостачальних компаній. Середній розмір збитків державних компаній за останні 5 років становив 158,6 млн грн, у компаніях із державною часткою 25 % + 1 акція – збиток на рівні 57 млн грн, а в приватних компаніях з іноземними та вітчизняними інвестиціями – прибуток на рівні 129,3 млн грн та 174,7 млн грн відповідно (див. табл. 2.1). Керівники енергопостачальних компаній, що мають стовідсоткові вітчизняні або іноземні інвестиції, не зацікавлені у приховуванні прибутків, а отже мають більше стимулів до ефективної роботи підприємств, що сприяє зростання загального добробуту: для споживачів – покращення якості обслуговування, для акціонерів – зростання прибутків, а для держави – збільшення надходжень до бюджету у вигляді податкових відрахувань.

Проведення організаційних заходів, також має передбачати вирішення економічних питань: забезпечення рівних умов господарювання для всіх енергопостачальних компаній України, зацікавлення компаній у зниженні собівартості наданих послуг і врахування при розрахунку тарифів на електроенергію економічно обґрунтованої норми прибутку.

Вирішення зазначених питань можливе за рахунок упровадження в Україні одного з двох методів стимулюючого регулювання. Як зазначалося (див. табл. 1.5), на сьогодні у світі існують два різновиди стимулюючого регулювання: граничної ціни і граничного рівня доходу, що фіксуються на визначений проміжок часу. Застосування методу регулювання за граничною ціною в Україні на даний момент неможливе, зважаючи на нестабільність і постійне зростання цін. Ця величина не є сталою, і постійно змінюється в досить широкому діапазоні, що впливатиме на рівень доходу компанії, незалежно від ефективності її діяльності.

Для стимулювання компаній до зниження витрат пропонуємо запровадити стимулююче регулювання за допомогою методу встановлення граничного доходу (Revenue Cap), який є найпоширенішим у країнах ЄС. Для цього пропонується здійснити фіксування дозволеного рівня доходу (витрат) компаній на регуляторний період з 2008 до 2012 рр. Якщо компанія скоротила свої витрати за рахунок підвищення ефективності, зекономлені кошти залишаються в розпорядженні компанії як додатковий прибуток. Зважаючи на світовий досвід, до встановленого граничного рівня доходу пропонується застосовувати фактор ефективності, який встановлюватиме компаніям завдання з підвищення ефективності (скорочення витрат і дотримання цілої низки показників якості надання послуг). Оптимально він має складатися з галузевої та індивідуальної складових:

$$\Phi E = \Phi E_{\Gamma} + \Phi E_{\text{Инд}}, \quad (3.1)$$

де ΦE_{Γ} – галузевий фактор ефективності;
 $\Phi E_{\text{Инд}}$ – індивідуальний фактор ефективності.

Галузевий фактор ефективності має бути однаковим для всіх компаній. Він характеризує тенденцію росту ефективності енергопостачальних компаній і пов'язаний із спільними для всіх компаній чинниками – технологічними вдосконаленнями, зростанням певних елементів витрат (рівня заробітної плати тощо). Його значення може бути як додатним, так і від'ємним. На сьогодні для України цей фактор є негативним. Це пов'язано з тим, що в цілому по галузі електроенергетики витрати компаній покриваються не повністю, і поки не буде досягнуто повного покриття витрат, спостерігатиметься тенденція до зростання тарифів.

Індивідуальний фактор ефективності характеризує потенціал підвищення ефективності окремої компанії. Розраховується на основі коефіцієнтів ефективності витрат компаній.

Тарифна методика, що базується на стимулюючому регулюванні, має передбачати:

1. Встановлення норми прибутку на інвестований капітал при перегляді тарифів для суб'єктів природних монополій.
2. Визначення системи показників ефективності функціонування підприємств електроенергетики, які повинні враховуватися при встановленні тарифів.

Для впровадження в електроенергетиці України стимулюючого регулювання за методом встановлення граничного рівня

доходу, необхідно також сформувавши підходи до встановлення обґрунтованого рівня витрат при визначенні граничного доходу. Ця проблема актуальна, оскільки склалася така ситуація, що операційні витрати енергопостачальних компаній не розглядалися самостійно без урахування прибуткової частини і, відповідно, загального розміру структури витрат. На сьогодні частка операційних витрат у структурі тарифу обленерго в різних компаніях може становити від 50 до 97 %, при тому, що загальна величина структури витрат досить збалансована. Запровадивши стандартизований підхід до визначення прибуткової частини, цей баланс буде порушено, тому виникне потреба у коригуванні операційної частини. Для цього треба змінити принцип контролю за наповненням кожної статті витрат енергопостачальної компанії і дозволити керівництву компанії самостійно визначати розмір і структуру своїх витрат, а не в обсягах, визначених НКРЕ.

Питання визначення системи показників ефективності функціонування підприємств електроенергетики, які мають враховуватися при встановленні тарифів, потребує подальшого дослідження, оскільки результати такої оцінки значною мірою впливатимуть на рівень доходу компанії. Серед показників, які ми пропонуємо як індикатори для оцінки ефективності роботи компанії (а, відповідно, й обґрунтованості фактичних витрат), такі:

- рівень якості наданих послуг з передачі й постачання електричної енергії, що розглянуто в підрозділі 1.3;
- собівартість одиниці наданих послуг (1кВт.год. переданої електроенергії);
- корисний відпуск електроенергії на одного працівника;
- виручка на одного працівника.

Змінивши підходи до формування прибуткової частини та використання нині затвердженого рівня операційних витрат, отримаємо граничний рівень доходу, що не відповідає його обґрунтованому рівню. Крім того, витрати ніколи не нормувалися, а формувалися на основі досягнутого, тому можливі серйозні перекося та недотримання єдиних стандартів при їх формуванні.

При застосуванні методу регулювання на основі затвердження граничних рівнів доходу, структура витрат за статтями не має такого вирішального значення як у випадку системи формування тарифів «витрати-плюс». Тому перспективними дослідженнями в даному напрямі є проведення роботи щодо нормування

витрат на обслуговування однієї умовної одиниці електричної мережі. На підставі отриманої норми витрат на одну умовну одиницю можна визначити загальний обсяг операційних витрат по кожній компанії за єдиним і справедливим принципом, складність обслуговування і розгалуженість мереж буде враховано в оцінці за допомогою умовних одиниць. Таким чином, ми відійдемо від прив'язки витрат до обсягів передачі, а фактично застосуємо принцип, що використовується в розвинених країнах, тобто витрати на обслуговування мереж для забезпечення приєднання споживача та використання ним відповідної приєднаної потужності. Звичайно, результати таких розрахунків будуть відрізнятися від нинішньої ситуації. Тому необхідно буде запровадити перехідний період, і перш ніж застосовувати при коригуванні граничного рівня доходу фактор ефективності, визначений на підставі оцінки ефективності роботи компанії, слід застосовувати його як інструмент для наведення наявних витрат енергопостачальних компаній до витрат, розрахованих за принципами нормування.

Діюча в Україні тарифна методика вже морально застаріла, і не дає можливості галузі розвиватися далі, залучати зовнішні інвестиції, а також не забезпечує отримання адекватних цінових сигналів для енергопостачальних компаній і споживачів. Тому вирішення організаційних й економічних питань формування доходу, витрат, прибутку та розрахунку тарифів є нині пріоритетним завданням.

Отже, головними напрямками раціоналізації організаційно-економічного механізму управління прибутком енергопостачальних компаній є необхідність послідовного виконання таких заходів:

1. Приватизація державних енергопостачальних компаній і продаж пакетів акцій компаній, відносно яких компанія не має можливості впливати на рівень прибутку.

2. Розробка тарифної методики, яка б, з одного боку, передбачала прозорий розрахунок необхідних витрат на здійснення ліцензованих видів діяльності та забезпечувала відповідний рівень прибутку, а з іншого – зобов'язувала компанії дотримуватись відповідних вимог щодо високої якості наданих послуг.

3. Розробка способів і заходів для забезпечення притоку інвестицій у галузь, урахування необхідної норми прибутку на інвестований капітал і повернення самих інвестицій при розрахунку тарифів енергопостачальних компаній.

3.2. Методичний підхід до управління прибутком енергопостачальних компаній у зв'язку з енергетичною безпекою країни

Паливно-енергетичний комплекс України є найважливішою складовою економіки держави. Зараз не існує такого суб'єкта економіки, який би не користувався його послугами, тому стан даної галузі має великий вплив на стан економіки в цілому. Стабільність у електроенергетичній галузі є передумовою нормального функціонування інших галузей.

Сучасний індустріальний профіль більшості країн світу, навіть за умови їхнього високотехнологічного розвитку, значною мірою формується під впливом фундаментальних секторів економіки, які в її галузевій структурі є найбільш енергомісткими. Власне, це й зумовлює збереження стійкої макроекономічної залежності між обсягами виробництва та споживанням енергоресурсів, а сталість, цінову прийнятність і повноту енергозабезпечення, а головне, – ефективність енергоспоживання, перетворює на визначальні фактори національної конкурентоспроможності. Отже, очевидною стає необхідність забезпечення сильної енергетичної складової частини під час формування конкурентної позиції держави в міжнародному фінансово-економічному просторі, а, отже, необхідність становлення і розвитку конкурентних національних ринків енергоресурсів [47, с. 15].

Відповідно до Постанови Президії Національної академії наук України «Про заходи щодо реалізації пропозицій учасників наукової сесії Загальних зборів НАН України «Проблеми розвитку енергетики України», «перед Україною стоїть безпрецедентне за своїми масштабами і складністю завдання – переведення енергетики на якісно нову модель розвитку, яка передбачає, передусім, зміну структури нашого паливно-енергетичного балансу, розробку та впровадження енергозберігаючих технологій у промисловості та реалізацію тих можливостей із диверсифікації джерел постачання, які є для нас реальними» [151].

Протягом останніх років проблема забезпечення енергетичної безпеки України посідає одне з ключових місць у стратегії розвитку нашої держави. Об'єднана енергетична система України, на відміну від американської або російської, побудована таким чином, що навіть у разі виходу з ладу окремих блоків генеруючих потужностей чи ліній електропередач протягом короткого проміжку часу може бути забезпечене надійне поста-

чання електроенергії об'єктам екологічної безпеки, потужним промисловим підприємствам, лікарням, школам тощо. Це є значним досягненням енергетичної галузі, проте стан електромереж, за допомогою яких електроенергія постачається кінцевим споживачам, навпаки, загрожує всій енергетичній безпеці України. На думку В. О. Парнюка, високий ступінь зношування основних фондів у виробництві електроенергії, газу та води підвищує ризики можливих техногенних катастроф найближчими роками та перебої у їх постачанні [100, с. 93].

За підрахунками Всеукраїнської енергетичної асоціації, українські генеруючі й енергопостачальні компанії вже давно вичерпали свій ресурс, що визнає навіть уряд згідно з власною «Енергетичною стратегією на період до 2030 року», схваленої розпорядженням КМУ від 15 березня 2006 р. № 145-р [149]. Ресурсів галузі в тому стані, в якому вони є на сьогодні, має вистачити на сім років, але це оптимістичний прогноз, оскільки рівень зносу електричних мереж становить понад 70 %, а рівень зносу обладнання генеруючих компаній – приблизно 90 % [37, с. 42].

Коштів, які енергопостачальні компанії витрачають на оновлення електромереж недостатньо. Відповідно до погоджених Мінпаливенерго п'ятирічних інвестиційних планів, згідно з діючими на сьогодні цінами, кожна енергопостачальна компанія потребує від 400 до 800 млн грн інвестицій для підтримки в належному стані, для модернізації та розвитку електричних мереж. Більша частка цих коштів має бути спрямована на модернізацію і розвиток мережі 10-0,4 кВ. Проте для реалізації намічених планів бракує наявних джерел фінансування затверджених НКРЕ обсягів інвестиційних програм. Досить гострою є проблема створення додаткових джерел для вкладення коштів у модернізацію та розвиток мереж енергопостачальних компаній.

На думку Р. А. Буйного, більшість обладнання вже вичерпало свій ресурс і підлягає заміні або реконструкції. Питома вага відключень, які припадають на застаріле обладнання, на сьогодні становить близько 90 %. [24, с. 52].

Енергетики-професіонали однаково оцінюють сучасний стан електроенергетики України. Якщо проаналізувати підсумки ринкових перетворень за 1992–2006 рр., висновок один: за основними інтегральними техніко-економічними показниками стан енергетики країни приблизно відповідає рівню 60-х рр. XX ст. [163, с. 68].

На думку Г. В. Лисиченка, така скептична позиція зумовлена об'єктивними чинниками: частими змінами керівництва енергетичної галузі та відповідним порушенням принципу спадкоємності в питаннях реалізації стратегічних завдань розвитку енергетики, систематичний брак коштів на вирішення навіть першочергових поточних завдань – усе це створює передумови для виникнення кризових ситуацій в галузі. Це не дає змоги у перспективі гарантувати надійне енергозабезпечення країни, яке б стало запорукою її енергетичної безпеки [75, с. 70].

У 2007 р. на переобладнання, модернізацію мереж було виділено лише 30 % коштів від потрібної суми, цього вистачило тільки для того, щоб здолати старіння основних фондів, не кажучи про те, щоб упроваджувати у виробництво сучасні технології та методи, які вже протягом тривалого часу використовуються у країнах Західної Європи.

Головною причиною нестачі коштів для оновлення мереж є включення до структури витрат енергопостачальної компанії амортизації, розрахованої відповідно до податкового законодавства, головними недоліками якої є:

- низька достовірність оцінки вартості основного капіталу;
- надмірне укрупнення груп обліку основних засобів для нарахування амортизації;
- невідповідність норм амортизації фактичному терміну експлуатації обладнання як за тривалістю, так і за видовою структурою основних засобів;
- використання залишкової вартості як бази для нарахування амортизації;
- застосування для нарахування амортизації методу зменшення залишкової вартості, який у межах терміну експлуатації основних засобів призводить до недоамортизації.

На думку В. О. Парнюка, головна причина зростання ступеня зношування основних фондів полягає у неефективній амортизаційній політиці, яка не створює мотивації до швидкого оновлення основних фондів на утворення необхідних для відтворення основних засобів фінансових ресурсів [100, с. 94].

Після проведення реформи амортизаційної системи у межах бухгалтерського та податкового обліку виникли істотні розбіжності у методах нарахування амортизації. Якщо для цілей оподаткування амортизація нараховується на залишкову вартість основних фондів, то, відповідно до Положення бухгалтерського

обліку 7 «Основні засоби», економічна амортизація може нараховуватись із застосуванням п'яти методів:

- 1) прямолінійного;
- 2) зменшення залишкової вартості;
- 3) прискореного зменшення залишкової вартості;
- 4) кумулятивного;
- 5) виробничого.

Інша відмінність податкового та бухгалтерського обліку щодо нарахування амортизації полягає у розподілі основних фондів на групи. Поділ основних фондів на групи за податковим і бухгалтерським обліком не збігається. Необхідно зауважити, що українське податкове законодавство не враховує строк корисної експлуатації об'єкта. Цю думку підтримують більшість науковців України [15, 23, 33, 61, 95, 97, 183, 185–186, 192].

При розрахунку витрат енергопостачальної компанії враховується податкова амортизація, яка є значно меншою за бухгалтерську амортизацію. В той же час в економічній літературі фінансовий результат компанії розглядається з погляду бухгалтерського обліку, а отже, і при розрахунку прибутку враховується бухгалтерська амортизація. Зважаючи на це, фактичний прибуток енергопостачальної компанії завжди буде меншим за прогнозний рівень, який закладається при розрахунку тарифів на величину різниці амортизації згідно з бухгалтерським і податковим обліком.

Зважаючи на незначний рівень прибуткової частини в структурі витрат енергопостачальних компаній, і значну різницю амортизації між податковим і бухгалтерським обліком, в електроенергетичній галузі України виникає ситуація, коли НКРЕ свідомо при розрахунку тарифів окремих енергопостачальних компаній передбачає їхню збиткову діяльність. Отже, вирішення проблеми врахування в тарифі підприємств-природних монополістів економічно обґрунтованої величини амортизаційних відрахувань дозволить не тільки покращити стан електричних мереж, подолати процес старіння основних фондів, підвищити стабільність роботи базової галузі, а й досягти необхідного співвідношення між прогнозованою нормою прибутку, яка закладається при розрахунку тарифів, і фактичною сумою прибутку, що отримує підприємство завдяки ефективному веденню господарської діяльності.

Дослідженню теоретико-прикладних проблем впливу оподаткування на процеси оновлення основних фондів присвятили свої

праці українські вчені: О. В. Бондар, С. Ф. Голов, Д. М. Серебрянський, С. В. Онишко, М. Г. Чумаченко та ін.

Нині амортизація, закладена в структуру тарифу енергопостачального підприємства, стовідсотково є джерелом фінансування інвестиційної програми. Як правило, податкова амортизація є меншою за економічну, тому НКРЕ було прийнято рішення щодо фінансування частини інвестиційної програми енергопостачальних компаній за рахунок включення до прибуткової частини тарифу прибутку на виробничі інвестиції. Відповідно, на суму прибутку на виробничі інвестиції закладено податок на прибуток.

Фактично, стаття кошторису «прибуток на виробничі інвестиції» як джерело фінансування інвестиційної програми є додатковою складовою амортизаційних відрахувань енергопостачальної компанії, яку вона в обов'язковому порядку має спрямувати на купівлю, модернізацію та оновлення електричних мереж. Виконання інвестиційної програми при цьому жорстко контролюється з боку Національної комісії регулювання електроенергетики України.

Зважаючи на те, що протягом останніх п'яти років відбувається старіння основних фондів, коштів, які затверджує НКРЕ у структурі витрат енергопостачальних компаній, недостатньо для подолання старіння активів. Крім того, на думку західних фахівців, фінансування інвестиційної програми за рахунок прибуткової частини тарифу є подвійним фінансуванням споживачами вартості введення основних фондів. Відповідно до діючої на сьогодні процедури урахування інвестиційної програми в кошторисі витрат компанії, спочатку споживачі електроенергії в повному обсязі фінансують вартість введення в експлуатацію нових об'єктів, а потім протягом строку корисної експлуатації фондів сплачують амортизацію, нараховану на ці об'єкти.

На нашу думку, позиція західних консультантів щодо подвійного включення вартості введення основних фондів до тарифів на електроенергію для споживачів України є абсолютно правильною з погляду класичної економічної теорії. Але, вразовуючи те, що податкова амортизація в Україні не відповідає своїй економічній природі в частині створення джерела для оновлення основних фондів і є значно нижчою за економічну на підприємствах електроенергетичної галузі економіки, часткове фінансування основних фондів за рахунок прибуткової частини тарифу є формою збільшення загальної суми амортизації до мінімально необхідного рівня.

Згідно із класичною економічною думкою, за рахунок прибуткової частини має сплачуватись норма прибутку на інвестований капітал, а повернення інвестицій відбувається за рахунок амортизаційних відрахувань у майбутніх періодах: «Якщо для фінансування залучаються позикові кошти, то після введення об'єкта в експлуатацію вони повертаються кредиту за рахунок одержуваного прибутку, внаслідок чого розмір прибутку зменшується. Нараховані амортизаційні відрахування, відповідно до частки позикових коштів в інвестиціях, за своєю суттю є частинами прибутку, що направляються на виплату боргу. Тому в розрахунках ефективності інвестицій потрібно виходити з прибутку, який є сумою прибутку за звітним, та амортизації, що відповідає частині позикових коштів у загальних інвестиціях» [21, с. 15].

Інвестування в електроенергетику в класичному розумінні поняття «інвестування» взагалі не здійснюється, тому що всі витрати компаній контролюються з боку регуляторного органу, а діючим законодавством взагалі не передбачено процес повернення коштів і норми прибутку на інвестований капітал інвестора.

Згідно з фундаментальними положеннями економічної теорії, співвідношення між валовими інвестиціями (ВІ) та амортизаційними відрахуваннями (АВ) завжди були одним із головних індикаторів стану національної економіки. Відомо, якщо $ВІ > АВ$, економіка перебуває на підйомі; $ВІ = АВ$ – економіка на етапі стагнації; $ВІ < АВ$ – відчувається нестача валових інвестицій, щоб відшкодувати спожитий капітал поточного року, – економіка на стадії спаду. Саме інвестиції забезпечують виробничий процес у майбутньому, а тому вони є основною умовою стабільного економічного розвитку [95, с. 13].

Упровадження регуляторної амортизації на даному етапі розвитку нашої держави дозволяє вирішити всі вищевикладені питання. Перелічимо головні аспекти впровадження регуляторної амортизації:

- амортизація нових активів повинна здійснюватись відповідно до груп і норм відрахувань, які має затвердити для цілей регулювання Національна комісія регулювання електроенергетики;

- існуючі активи амортизуються протягом залишкового періоду експлуатації, при цьому амортизація розраховується за залишковою вартістю переоцінених активів;

- НКРЕ самостійно обирає метод переоцінки основних засобів і застосовує його для всіх енергопостачальних компаній з метою дотримання єдиних норм і правил;
- амортизація здійснюється прямолінійним методом;
- на різницю між регуляторною і податковою амортизацією у структурі витрат енергокомпаній має закладатись відповідна сума податку на прибуток.

У зв'язку з цим розглянемо умовний варіант розрахунку регуляторної амортизації. Припустимо, що залишкова вартість переоцінених основних засобів становить 450 млн грн, а умовний середній залишковий період їхньої експлуатації – 15 років. Протягом п'яти років компанія планує залучати інвестиції і вкладати їх у обладнання з умовним терміном корисного використання 20 років. Ставка податку на прибуток становить 25 %. Розрахуємо регуляторну амортизацію і необхідну додаткову суму податку на прибуток (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

**Розрахунок регуляторної амортизації і необхідної
додаткової суми податку на прибуток, млн грн**

Показник	Роки					
	0	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	6	7
Залишкова вартість основних засобів на початок періоду	-	450,00	467,50	473,00	481,25	490,10
Залучені інвестиції	-	50,00	40,00	45,00	48,00	50,00
Інвестування за рахунок споживачів	-	-	-	-	-	-
Ліквідація активів	-	-	-	-	-	-
Регуляторна амортизація	-	32,50	34,50	36,75	39,15	41,65
Залишкова вартість основних засобів на кінець періоду	450,00	467,50	473,00	481,25	490,10	498,45
Розрахунок регуляторної амортизації						
Існуючі основні засоби (15 років)	-	30,00	30,00	30,00	30,00	30,00
Основні засоби, придбані за рахунок інвестицій на першому році (20 років)	-	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50

Продовж. табл. 3.2

1	2	3	4	5	6	7
Основні засоби, придбані за рахунок інвестицій на другому році (20 років)	-	-	2,00	2,00	2,00	2,00
Основні засоби, придбані за рахунок інвестицій на третьому році (20 років)	-	-	-	2,25	2,25	2,25
Основні засоби, придбані за рахунок інвестицій на четвертому році (20 років)	-	-	-	-	2,40	2,40
Основні засоби, придбані за рахунок інвестицій на п'ятому році (20 років)	-	-	-	-	-	2,50
Регуляторна амортизація	-	32,50	34,50	36,75	39,15	41,65
Податкова амортизація	16,80	22,80	26,88	31,07	35,12	38,92
Додатковий податок на прибуток	0	2,43	1,91	1,42	1,01	0,68

З табл. 3.2 видно, що розрахунок регуляторної амортизації передбачає проведення переоцінки основних фондів і визначення їхньої реальної вартості.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити такі висновки.

По-перше, швидкі темпи зношування основних фондів полягають у неефективній амортизаційній політиці, яка не створює мотивації до швидкого оновлення основних фондів у електроенергетичній галузі.

По-друге, при розрахунку планового прибутку у структурі витрат енергопостачального підприємства враховується податкова амортизація, а при розрахунку фінансового результату, відповідно до форми № 2 фінансової звітності «Звіт про фінансові результати», використовується економічна амортизація. Отже, рівень фактичної рентабельності по обленерго буде завжди нижчим за плановий, а по окремих компаніях фактично закладається збиткова діяльність.

По-третє, в електроенергетичній галузі економіки України відчувається гострий дефіцит інвестицій, що пов'язано з особливостями методики розрахунку структури витрат і тарифів енер-

гопостачальних компаній, а також відсутністю на законодавчому рівні механізмів повернення вкладених коштів і необхідної норми прибутку інвестора.

По-четверте, головною вимогою стратегічних західних інвесторів є приведення законодавства щодо розрахунку амортизації для підприємств паливно-енергетичного сектора до економічно обґрунтованого рівня й усунення механізмів подвійного включення вартості введення основних фондів до ціни електроенергії для кінцевих споживачів.

Усі вищевикладені питання дозволяє вирішити впровадження регуляторної амортизації для енергопостачальних компаній України. Вона дає можливість забезпечити, з одного боку, надійні важелі регулювання цього важливого аспекту інвестиційної діяльності, а з іншого – можливість формування надійного внутрішнього джерела інвестицій, з огляду на особливості розвитку підприємств і обраної ними стратегії.

Затвердження Національною комісією регулювання електроенергетики Порядку розрахунку регуляторної амортизації для подальшого врахування даної величини у структурі витрат компанії не потребує внесення змін до податкового законодавства та дозволяє вирішити цілу низку проблемних питань галузі:

- подолання процесу старіння основних фондів;
- забезпечення стабільної роботи об'єднаної енергосистеми України;
- усунення існуючих механізмів подвійного включення вартості введення основних фондів до ціни електроенергії для кінцевих споживачів;
- забезпечення економічно обґрунтованого співвідношення фактичного та прогнозного рівня прибутку енергопостачальної компанії;
- забезпечення притоку інвестицій у галузь.

З цією метою пропонується: 1) розробити і затвердити НКРЕ єдиний класифікатор груп основних засобів із визначенням нормативних термінів їхньої експлуатації для розрахунку регуляторної амортизації; 2) провести переоцінку основних фондів компаній для визначення їх справедливої вартості, яка буде передбачатиме дотримання єдиних норм і правил для всіх енергопостачальних компаній України; 3) затвердити на державному рівні єдину для всіх енергокомпаній норму прибутковості на залучені інвестиції.

У ринковій економіці підприємства всіх галузей розглядаються в першу чергу, як об'єкти інвестування, для підприємств адекватність прибутку оцінюється універсальним показником – нормою прибутку на інвестований капітал (вкладені інвестиції). Норма прибутку – це об'єктивний показник, що розраховується для всіх підприємств як регульованого, так і конкурентного секторів економіки, і є основним показником, на який орієнтуються інвестори при виборі об'єктів інвестування. В галузях природних монополій країн Західної Європи одне з основних завдань регуляторів полягає в забезпеченні енергопостачальним компаніям справедливої норми прибутку, яка, враховуючи всі ризики, не гірша, ніж у середньому в інших галузях економіки країни. Проте, для забезпечення захисту прав споживачів вона не повинна перевищувати рівень, достатній для залучення необхідного обсягу інвестицій.

Для визначення розміру прибутку норма прибутку має бути помножена на регуляторну базу активів (РБА). Ми вважаємо, що в Україні необхідно впровадити методику розрахунку норми прибутку на інвестований капітал відповідно до стандартних підходів, що використовуються органами регулювання природних монополій у країнах із ринковою економікою. Ця методика визначає справедливую норму прибутковості на інвестований капітал, яка, з одного боку, відображає очікування інвесторів стосовно ризиків країни, регуляторних і операційних ризиків енергопостачальних компаній, з іншого – враховує інтереси споживачів. Але при цьому виникає низка проблем як із розрахунком бази нарахування прибутку, так і з визначенням норми прибутку.

Норма прибутку на капітал (інвестиції), або норма дохідності капіталу показує вартість інвестицій, за рахунок яких розвивається компанія. Норма прибутку має бути достатньою для того, щоб компанія, з одного боку, могла забезпечити можливість залучення зовнішніх інвестицій, а з іншого – не отримувала надприбутки за рахунок споживачів.

Компанії можуть розвиватись за рахунок власних інвестицій та/або залучених коштів. Норма прибутку НП оцінюється як середньозважена вартість власного і залученого капіталу:

$$НП = НП_з \cdot \varphi_з + НП_в \cdot \varphi_в, \quad (3.2)$$

де $НП_з$ – вартість залученого капіталу, %;

$НП_в$ – вартість власного капіталу, %;

U_z – частка залученого капіталу, в. о.;

U_B – частка власного капіталу, в. о.

Вартість залученого капіталу – це процентна ставка на новий залучений (борговий) капітал. З метою стимулювання компаній до формування оптимальної структури капіталу органи регулювання часто визначають фіксоване співвідношення власного та залученого капіталу, яке використовується при розрахунку норми прибутку. Ми пропонуємо для всіх енергопостачальних компаній України використати однакове відношення власного до залученого капіталу 60 : 40 %. Зважаючи на те, що обсяг зовнішніх інвестицій на сьогодні в енергопостачальні компанії фактично дорівнює нулю, це буде стимулювати компанії до залучення інвестицій у галузь.

У світовій практиці найчастіше норма прибутку на власний капітал визначається на підставі оцінки рівня прибутку на власний капітал компанії на основі порівняння ризикованості акцій компанії з ризикованістю ринкового портфеля акцій. Зважаючи на те, що фондовий ринок України не розвинутий, цей спосіб не дає можливості здійснювати адекватну оцінку.

Регуляторна база активів визначається як справедлива вартість активів, які використовуються в регульованій діяльності, і може бути оцінена кількома способами:

1. Ринкова вартість компанії – найбільш об’єктивний метод, але за умови існування високорозвиненого ринку цінних паперів.

2. Відновлювальна вартість активів – нинішня вартість відновлення активів компанії.

3. Вартість заміни активів – вартість придбання нових (сучасних) активів, які дозволяють виконувати всі поставлені перед компанією завдання.

4. Балансова вартість компанії.

Справедлива вартість активів має враховувати вартість їхнього придбання, знос і ризики, пов’язані з діяльністю даного підприємства. Оптимальним методом визначення справедливої вартості активів є їхня ціна продажу або вартість пакета акцій на конкурентному ринку. Але справедливу (ринкову) вартість активів об’єктивно визначити не можна через відсутність відповідного ринку.

Інші два варіанти, за розрахунками, дають дуже великі значення бази нарахування, оскільки активи обленерго на сьогодні

дуже зношені. Це не дає змоги застосувати чутливу норму прибутку, що відображала б реальну вартість капіталу.

Найуніверсальнішим підходом є оцінка вартості компанії за даними фінансової звітності. Цей метод є найпростішим для розрахунку і для його реалізації існують надійні алгоритми. Проте він має серйозний недолік – у фінансовій звітності неточно відображено реальну економічну вартість активів компаній – деякі компанії зробили переоцінку вартості основаних засобів, інші – ні.

На нашу думку, при розрахунку РБА, на сьогодні потрібно застосовувати податкову вартість основних засобів, які використовуються в регульованій діяльності. Враховуючи зазначені вище причини, це цілком логічно.

Для розрахунку регуляторної бази активів пропонуємо застосувати середньорічну балансову (за податковим обліком) вартість основних засобів, що використовуються в регульованій діяльності з передачі та постачання. Наголосимо, що при розрахунку РБА додатково необхідно врахувати обігові кошти, незавершене будівництво та запаси.

$$РБА = ОЗ + ОК + НБ + З, \quad (3.3)$$

де *ОЗ* – вартість оборотних засобів відповідно до податкового обліку;

ОК – обігові кошти;

НБ – вартість незавершеного будівництва;

З – запаси.

До бази нарахування включають середню балансову вартість основних засобів, яка розраховується за даними додатка К1/1 до декларації з податку на прибуток.

Потреба в обігових коштах розраховується як обсяг операційних витрат разом із витратами на закупівлю електроенергії на ОРЕ за період обігу 1 місяць (30 днів) і розраховується за даними форми 2 «Звіт про фінансові результати».

Середньорічна вартість незавершеного будівництва розраховується як середнє значення на початок і кінець періоду.

Запаси складаються з двох частин, що пов'язані:

- з капітальними витратами;
- з поточними витратами.

Запаси, що пов'язані з капітальними витратами, визначаються на рівні 5 % від обсягу капітальних витрат. Капітальні витрати розраховуються за формою 1 «Баланс» та додатком К1/1 до податкової Декларації з податку на прибуток як сума різниці між незавершеним будівництвом на кінець періоду та початок періоду й різниці між балансовою вартістю основних фондів на кінець періоду та на початок періоду, збільшеної на річну амортизацію.

Запаси, що пов'язані з поточними витратами, оцінюються за даними форми № 6 НКРЕ «Звіт про фінансові результати та виконання кошторису витрат з ліцензованих видів діяльності» за статтею «витрати на ремонт» протягом періоду обігу 1 квартал (90 днів) [137].

Необхідно також зазначити, що головною перевагою даного способу розрахунку регуляторної бази активів є можливість її введення, починаючи з найближчого календарного періоду, і наявність у компаніях усіх даних, необхідних для розрахунку. Проте це є тимчасовим способом розрахунку РБА, зважаючи на його недоліки:

- наявність у складі РБА вартості купівлі в ОРЕ електроенергії за тридцять днів по деяких компаніях практично знівелює саму вартість активів компанії за податковим обліком. Це будуть співставні величини;

- податкова вартість активів не відображає їхньої реальної вартості. Альтернативним способом є включення податкової вартості активів до РБА з підвищуючим коефіцієнтом, однаковим для всіх компаній. Це дасть змогу виділити цю складову в базі нарахування як найважливішу, при цьому адекватність розрахунку таких величин збережеться за рахунок застосування однакових величин;

- в розрахунках однієї величини використовуються дані як за бухгалтерським, так і за податковим обліком, а це не досить коректно.

Головною перешкодою на шляху до запровадження регуляторної амортизації та забезпечення на рівні держави необхідної норми прибутку для власника активів і інвестора, є значне зростання роздрібних тарифів на електроенергію.

Вирішити це питання можна за рахунок усунення механізму перехресного субсидування, внаслідок якого ціна на електричну

енергію для промислових підприємств встановлюється такою, щоб отримати додатковий виторг, який використовується для субсидування продажу електричної енергії населенню за тарифами, нижчими за економічно обґрунтований рівень. Отже, для проведення відповідних реформ необхідними є непопулярні політичні рішення щодо підвищення тарифів на електроенергію для населення.

У 2007 році тарифи на електричну енергію для побутових споживачів в Україні були одними з найнижчих серед країн-членів регіональної асоціації органів регулювання енергетики. На рис. 3.4 проілюстровано, що порівняно з Україною серед 26 представлених країн ціни на електроенергію для населення дешевше тільки в Киргизстані й Об'єднаних Арабських Еміратах.

Станом на грудень 2007 р., рівень відшкодування побутовими споживачами обґрунтованих витрат у середньому по українським обленерго становив 45,7 % [12, с. 154]. Решту від вартості спожитої електричної енергії населенням оплачують промислові споживачі. Тобто, кожна родина в Україні, сплачуючи за електроенергію менше 50 % від її реальної вартості, оплачує решту через усі товари й послуги, в вартості яких уже закладено завищені витрати на електроенергію. Отже, спостерігається мультиплікативний ефект, який знову ж таки призводить до зростання цін на електроенергію для всіх підприємств України.

За рахунок утримання тарифів на електроенергію для населення на рівні, нижчому за обґрунтовані витрати, відбувається гальмування ринкових перетворень в Україні, що відповідним чином впливає на добробут населення.

Необхідно також зазначити, що в ціні на електроенергію для кінцевого споживача враховано «цільову надбавку». Цільова надбавка є державною надбавкою до оптової ціни, яка використовується для різних державних цілей: від цілей Оптового ринку електроенергії – кредитування генерації, до загальнодержавних цілей – закупівлі зерна і поповнення Держбюджету. Таким чином, у 2007 р., кожен споживач електричної енергії, сплачуючи за 1 МВтгод. електричної енергії, крім усіх податків і зборів, сплачував на користь держави у середньому 17 грн, за кожен МВтгод купованої електричної енергії або 5,5 % від загального роздрібного тарифу [5, с. 34].

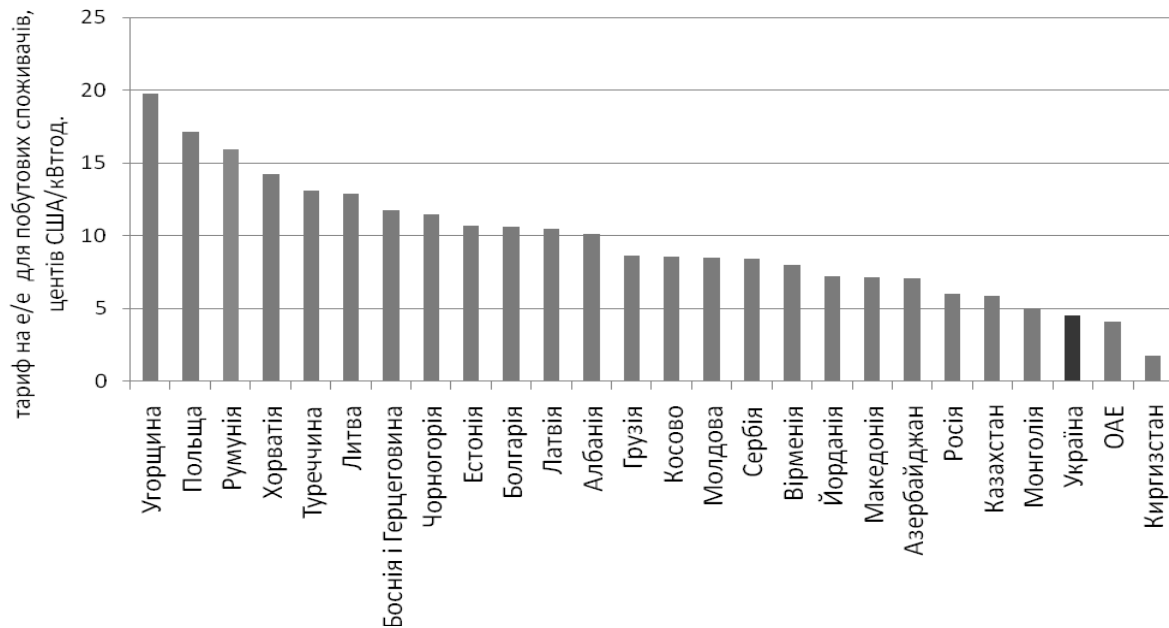

Рис. 3.4. Середні рівні тарифів на електроенергію для побутових споживачів у країнах-членах РАОРЕ станом на 2007 р., центів США/кВтгод [214]

Отже, для врахування регуляторної амортизації та забезпечення відповідного співвідношення між прогнозним і фактичним рівнем прибутку при розрахунку тарифів за умови збереження існуючих цін для промислових споживачів необхідно вжити такі заходи:

1. Підвищення тарифів для побутових споживачів. Одночасно з цим непопулярним заходом необхідно проводити широку інформаційну агітацію і роз'яснення населенню про принципи тарифоутворення, в результаті яких кожна родина, сплачуючи за електроенергію за дешевими тарифами, переплачує її ще більшу вартість у цінах кожного товару та послуги.

2. Усунення цільової надбавки при розрахунку оптової ціни, яка використовується на різні цілі, в тому числі і на поповнення державного бюджету.

3. Використання вивільнених коштів від збільшення тарифів для побутових споживачів і усунення цільової надбавки дає можливість спрямовувати їх на впровадження механізмів регуляторної амортизації.

Реалізація зазначених заходів дозволить не тільки підвищити енергобезпеку нашої країни, а й забезпечить приток інвестицій в електроенергетичну галузь України.

Результати даного дослідження мають знайти відображення в подальших працях науковців і стати поштовхом до розробки та впровадження механізмів і критеріїв застосування регуляторної амортизації в інших природних монополіях, таких як виробництво теплової та електричної електроенергії, водопостачання та водовідведення, де рівень зносу основних фондів на сьогодні найвищий в Україні.

3.3. Емпірична модель і автоматизація управління прибутком енергопостачальних компаній в умовах сучасної тарифної методики України

Аналізуючи законодавство України, що регламентує процес ціноутворення в електроенергетичній галузі, необхідно зазначити, що жодним нормативним актом не визначено методику й основні критерії щодо встановлення тарифів на електроенергію, відсутня загальна концепція напряму ціноутворення на шляху до лібералізованого ринку, інтеграції до енергетичних ринків ЄС і переходу до формування ефективної системи тарифоутво-

рення, забезпечення необхідної норми прибутку як власникам енергопостачальних компаній, так і стратегічним інвесторам.

Отже, в діючих умовах господарювання головним завданням фінансових менеджерів енергопостачальних компаній є розробка емпіричної моделі управління прибутком, яка враховує загальні тенденції розвитку тарифної методики електроенергетики та виключні особливості роботи кожного підприємства.

Результативність моделі управління прибутком енергопостачальної компанії в умовах роботи на природно-монопольному ринку залежить від адекватності інформаційно-методологічного забезпечення такої емпіричної моделі, що необхідно розуміти як сукупність об'єктивної інформації про всі недоотримані (надлишково отримані) кошти через існуючу тарифну методику, а також штучного заниження доходів компанії, первинного зведення, узагальнення та обробки з метою забезпечення потреб планування і контролю процесу формування прибутку. Зазначеної результативності моделі можливо досягнути шляхом, вирішивши такі завдання:

1. Систематизація і класифікація факторів, які впливають на рівень прибутку компаній в умовах існуючої тарифної методики.

2. Усунення виявлених недоліків й удосконалення діючої тарифної методики.

3. Обґрунтування альтернативних варіантів управлінських рішень при планування показників, які беруть участь у розрахунку роздрібних тарифів.

4. Контроль доходів і витрат від господарської діяльності як складових процесу формування прибутку від надання послуг з передачі та постачання електричної енергії.

5. Автоматизація процесу управління прибутком в умовах сучасної тарифної методики за рахунок розробки програмного продукту «Автоматизоване робоче місце «Тарифоутворення» (далі АРМ «Тариф»).

У ході ґрунтовного аналізу й систематизації всіх факторів, які розглянуті в розділі 2.3 дослідження, було виявлено недоліки існуючого методичного підходу, який регламентує процес формування доходів і витрат і розрахунок тарифів енергопостачальних компаній України. Серед факторів, які впливають на рівень прибутку енергопостачальних компаній, виокремлено ті, що вимагають удосконалення в найближчому періоді:

- коригування оптової ринкової ціни на електроенергію;
- коригування нормативних технологічних витрат електроенергії;

- коригування єдиних тарифів на електроенергію;
- зміна обсягів корисного відпуску порівняно з тими, які закладено при розрахунку тарифів;
- коригування дотацій (населення, населені пункти і міський транспорт).

З метою забезпечення рівних умов господарювання для всіх енергопостачальних компаній, відповідно до статті 5 Закону України «Про електроенергетику» [110], нами розроблено пропозиції щодо врегулювання виявленого недоліку методики коригування оптової ринкової ціни на електроенергію шляхом внесення змін до постанови НКРЕ № 47 від 22.01.2001 р. «Про затвердження Порядку формування роздрібного тарифу на електроенергію для споживачів (крім населення і населених пунктів) ліцензіатами з постачання електроенергії за регульованим тарифом» [134] (додаток Т).

Внесення змін передбачає застосування коефіцієнтів до прогнозованої оптової ринкової ціни з метою максимального її наближення до фактичного рівня в розрахунковому місяці. Перевагами обраного способу вдосконалення методики коригування оптової ринкової ціни можна виділити такі аспекти:

- потребує мінімальних змін до нормативних документів;
- передбачає доступність і простоту перевірки;
- виконує головну функцію щодо повернення коштів, недоотриманих (надлишково отриманих) енергопостачальними компаніями в результаті виявленого недоліку методики;
- забезпечує збереження діючих тарифів для всіх категорій споживачів;
- забезпечує рівні умови господарювання для всіх енергопостачальних компаній України.

Розроблені пропозиції дозволять протягом двох місяців, при незмінному рівні кінцевих тарифів для споживачів, повернути недоотримані кошти двадцяти двом енергопостачальним компаніям на суму 97,7 млн грн і вилучити надлишково отримані кошти у шести енергопостачальних компаній України на суму 66,5 млн грн, а також у майбутньому дозволять мінімізувати вплив різниці між прогнозованою і фактичною оптовими цінами в ОРЕ і на законодавчому рівні забезпечити рівні умови господарювання в електроенергетичному секторі економіки України.

Пропозиції щодо усунення недоліку методики коригування нормативних технологічних витрат електроенергії передбачають

внесення змін до постанови НКРЕ № 654 від 2005 року [121] і враховують такі аспекти (додаток У):

1. Забезпечують спрощення й удосконалення розрахунку коригування НЗТВЕ, не допускають отримання збитків енергопостачальними компаніями у майбутньому через виявлені недоліки методики.

2. Забезпечують належний рівень відшкодувань нормативів витрат електроенергії компаніям унаслідок ефективного ведення господарської діяльності та виконання відповідних нормативних актів НКРЕ.

3. Відповідають сучасним умовам господарювання.

4. Мають функцію економічного стимулювання компаній до зниження понаднормативних втрат, покращення господарської діяльності, збільшення фінансових результатів, і, як результат, збільшення надходжень до бюджету.

Запропоновані зміни до Положення про порядок подання, визначення та затвердження економічних коефіцієнтів нормативних технологічних витрат електроенергії були затверджені Постановою НКРЕ № 1754 від 21.12.2006 р. [107] і набули чинності з 1 січня 2007 р. З цього періоду споживачі відшкодовують енергопостачальним компаніям вартість нормативних витрат електроенергії в повному обсязі. Вся економія за нормативними витратами електричної енергії внаслідок ефективного ведення господарської діяльності відображається як додатковий дохід компанії у звітному періоді. Збитки від понаднормативних втрат повністю відображаються на фінансовому результаті енергопостачальної компанії.

Головною метою удосконалення порядку розрахунку єдиних тарифів на електроенергію є усунення виявлених недоліків порядку розрахунку єдиних тарифів і забезпечення економічно обґрунтованого розрахунку єдиних тарифів у майбутньому.

Усунення виявлених недоліків порядку розрахунку тарифів потребує внесення змін до Постанови НКРЕ № 707 [133] в частині удосконалення механізму розрахунку єдиних тарифів, що передбачає врахування від'ємного або позитивного небалансу коштів в ОРЕ, який склався у попередньому розрахунковому місяці. В результаті зазначених змін енергопостачальні компанії отримують можливість відшкодовувати в майбутніх періодах збитки, отримані за рахунок впровадження єдиних тарифів, або повертати споживачам частину своїх надприбутків за рахунок

співвідношення прогнозних і фактичних величин, які приймають участь при розрахунку єдиних тарифів (додаток Ф).

Запропоновані зміни до Порядку розрахунку єдиних роздрібних тарифів на електричну енергію, що відпускається для кожного класу споживачів, крім населення, населених пунктів та зовнішнього освітлення, на території України були затверджені постановою НКРЕ № 1189 від 14 вересня 2006 р. і набули чинності з 1 жовтня 2006 р. Вплив єдиних тарифів на економіку енергопостачального підприємства після внесення змін до Порядку розрахунку єдиних тарифів за умови дії ефективного контролю з боку компанії майже нівелюється. Тим більше, що компанії, які постійно здійснюють контроль за розрахунками єдиних тарифів, мають можливість ефективно впливати на фінансовий стан компанії, визначаючи прогнозні обсяги корисного відпуску електроенергії споживачам.

Подальшого вдосконалення потребує також Процедура встановлення або перегляду тарифів для ліцензіатів з передачі електричної енергії місцевими (локальними) електромережами та з постачання електроенергії за регульованим тарифом, затверджена постановою НКРЕ № 801 від 01.08.2001 р. [135]. Необхідно також зазначити, що співвідношення прогнозних і фактичних обсягів корисного відпуску електричної енергії впливає на відхилення дозволеного рівня доходу енергопостачальної компанії від надання послуг з передачі та постачання електричної енергії. Усунення зазначеного недоліку можливе за рахунок упровадження стимулюючого регулювання за методом встановлення границі доходу (Revenue Cap), що запропоновано в підрозділі 3.1.

Для недопущення отримання збитків енергопостачальними компаніями, в результаті постачання електроенергії населенню за тарифами, нижчими економічно обґрунтованого рівня, необхідно також внести зміни до Порядку надання енергопостачальним компаніям компенсації втрат від здійснення постачання електроенергії побутовим споживачам, затвердженого постановою НКРЕ № 184 від 26.02.2001 р. [119]. Порядок розроблено відповідно до умов господарювання 2000–2001 рр., а саме: за незмінної величини розміру тарифів на електроенергію для побутових споживачів. За період 2001–2007 рр. тарифи для населення підвищували двічі: з 1 травня 2006 р. на 25 % і з 1 вересня 2006 р. на 25 %. [140, 141]. За рахунок виявленого недоліку Порядку щодо некоректного визначення розміру компенсації втрат унаслідок постачання електричної енергії населенню,

збитки енергопостачальних компаній за 2006 р., за нашими підрахунками, становлять від 250 тис. грн до 2,5 млн грн.

Головною причиною некоректного визначення розміру компенсації втрат є розбіжність розрахункового періоду, за який визначається обсяг спожитої електроенергії, з календарним місяцем. На сьогодні жодна енергопостачальна компанія України не має можливості в останній день місяця в 00 годин 00 хвилин зняти покази приладів обліку у сотні тисяч побутових абонентів, тому корисний відпуск електроенергії по групі «населення» визначається, зважаючи на графік зняття показів приладів обліку або за плановими платежами.

Наприклад, у ході зняття показів приладів обліку 20 вересня 2006 р. споживачу виставляється рахунок за 20 днів вересня за тарифами вересня (20,3 коп./КВтгод.) і за 10 днів серпня за тарифами серпня (тариф 16,3 коп./КВтгод.). Обсяг спожитої електричної енергії з 21 серпня по 20 вересня відображається в формі звітності 4-НКРЕ «Звітні та розрахункові дані про відпуск електричної енергії споживачам за групами та класами напруги» [137] за вересень 2006 р. і в подальшому використовується при розрахунку фактичних збитків енергопостачальної компанії (доціль) за вересень.

У табл. 3.3 представлений розрахунок коштів, які недоотримує енергопостачальна компанія через виявлений недолік Порядку надання енергопостачальним компаніям компенсації втрат від здійснення постачання електроенергії побутовим споживачам, затвердженого постановою НКРЕ № 184 від 26.02.2001 р. [119], в розрахунку на одного споживача енергопостачальної компанії.

Отже, при збільшенні НКРЕ тарифів для населення, енергопостачальні компанії завжди недоотримують частину компенсації втрат, що відображається прямими збитками на фінансовому результаті.

Середня кількість побутових споживачів при розрахунку на одну енергопостачальну компанію України становить 500 тисяч абонентів. Отже, умовний збиток за рахунок виявленого недоліку методики для середньої енергопостачальної компанії становитиме 660 тис. грн.

Зазначене питання можна врегулювати внісши зміни до Порядку надання енергопостачальним компаніям компенсації втрат від здійснення постачання електроенергії побутовим споживачам із метою забезпечення економічно обґрунтованої суми компенсації від постачання електричної енергії населенню відповідно до табл. 3.3

Таблиця 3.3

Розрахунок коштів, які недоотримує енергопостачальна компанія за рахунок виявленого недоліку порядку надання компенсації втрат від здійснення постачання електроенергії побутовим споживачам [119]

Показник	Значення
Період зняття показів приладу обліку	21.08.2006 р. – 20.09.2006 р.
Обсяг спожитої електроенергії споживачем, кВтгод.	124
Розрахунок дотацій згідно з діючим Порядком	$(0,352 - 0,203) \cdot 124 = 18,48$
Розрахунок економічно обгрунтованої суми компенсації від постачання електричної енергії населенню	
Кількість днів споживання у серпні	11
вересні	20
Середньодобове споживання, кВтгод	4
Розрахунок економічно обгрунтованої суми компенсації, грн	$(0,342 - 0,163) \cdot (4 \cdot 11) + (0,352 - 0,203) \cdot (4 \cdot 20) = 19,8$
Кошти які недоотримує енергопостачальна компанія за рахунок виявленого недоліку порядку, грн	- 1,32

Національний комісії регулювання електроенергетики необхідно також передбачити повернення збитків енергопостачальним компаніям за постачання електричної енергії підприємствам міського електротранспорту. Головною причиною виникнення даних збитків стало прийняття Закону України «Про міський електричний транспорт». Згідно зі статтею 18 даного Закону, для міського електрифікованого транспорту в період з 1 серпня 2004 р. до 31 липня 2007 р. мав застосовуватись тариф на електричну енергію, встановлений на рівні, як для населення [142]. Необхідно також зазначити, що цим нормативним документом не був передбачено механізм компенсації збитків енергопостачальним компаніям. Нормативний документ НКРЕ, який регламентує компаніям відшкодування даних збитків, набрав чинності з серпня 2007 р. Отже, збитки енергопостачальних компаній України у розмірі 346,3 млн грн. за період серпень 2004 – липень 2007 р. так і не було повернуто (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Збитки енергопостачальних компаній від здійснення постачання електроенергії міському електричному транспорту за тарифами, встановленими на рівні, як для населення за період серпень 2004 – липень 2007 р., тис грн

Компанія \ Період	За 5 місяців 2004 року	За 12 місяців 2005 року	За 12 місяців 2006 року	За 7 місяців 2007 року	Всього за 2004-2007 рр.
1	2	3	4	5	6
АК «Харківобленерго»	8 638	25 725	29 550	17 327	81 239
АК «Київенерго»	2 294	7 936	28 618	17 512	56 360
ВАТ «Донецькобленерго»	3 401	9 930	11 084	8 212	32 627
ВАТ «ЕК «Дніпрообленерго»	2 658	8 591	10 177	5 014	26 440
ВАТ «ЕК «Одесаобленерго»	1 869	5 227	5 199	2 867	15 161
ВАТ «Крименерго»	1 547	4 386	5 182	3 153	14 268
ВАТ «АК Вінницяобленерго»	1 554	3 797	4 574	2 502	12 428
ВАТ «ЕК «Житомиробленерго»	1 392	3 520	4 581	2 307	11 800
ВАТ «Львівобленерго»	1 250	3 424	3 170	1 700	9 544
ВАТ «Запоріжжяобленерго»	728	2 774	3 636	2 156	9 293
ВАТ «ЕК «Севастопольенерго»	1 081	2 802	3 293	1 828	9 003
ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання»	563	2 130	3 235	2 156	8 083
ВАТ «ЕК «Чернігівобленерго»	806	2 381	2 723	1 592	7 501
ВАТ ЕК «Хмельницькобленерго»	918	2 219	2 714	1 614	7 464
ВАТ «Полтаваобленерго»	698	1 932	2 505	1 618	6 753
ВАТ ЕК «Миколаївобленерго»	695	1 695	1 812	1 101	5 302
ВАТ «ЕК «Херсонобленерго»	427	1 557	1 701	985	4 670
ВАТ «ЕК «Чернівціобленерго»	619	1 607	1 472	809	4 508

Продовж. табл. 3.4

1	2	3	4	5	6
ВАТ «Волиньобленерго»	338	1 070	1 435	781	3 623
ВАТ «Сумиобленерго»	316	1 051	1 453	755	3 574
ВАТ «Черкасиобленерго»	406	1 021	1 310	678	3 414
ВАТ «Тернопільобленерго»	397	1 076	1 208	731	3 412
ЗАТ «Ей-І-Ес Рівнеенерго»	324	949	1 234	593	3 100
ВАТ «Кіровоградобленерго»	288	870	930	426	2 514
ВАТ «Прикарпаттяобленерго»	200	547	637	396	1 780
ЗАТ «А.Е.С. Київобленерго»	152	463	566	279	1 460
ТОВ «Сервіс-Інвест»	58	322	416	207	1 003
ВАТ «ЕК «Закарпаттяобленерго»	–	–	–	–	–
Всього	33 617	99 002	134 415	79 299	346 324

Згідно з викладеним, одним із першочергових завдань НКРЕ є надання компенсації збитків енергопостачальним компаніям унаслідок постачання електроенергії підприємствам електричного транспорту за тарифами, які є нижчими за економічно обґрунтований рівень. На нашу думку, механізмом повернення зазначених збитків є їх реструктуризація на 5 років і повернення за рахунок включення в тариф на передачу та постачання електричної енергії. З табл. 3.4 видно, що найбільших збитків за рахунок цього фактора зазнали енергопостачальні компанії, на території діяльності яких знаходяться міста зі значною чисельністю населення, а отже, і значних витрат на електротранспорт. Необхідно також зазначити, що нами проведено дослідження проекту регуляторного акту – Порядку надання ліцензіатам з постачання електричної енергії за регульованим тарифом компенсації втрат від здійснення постачання електричної енергії міському електричному транспорту за тарифами, встановленими на рівні, як для населення, оприлюдненого на офіційному сайті НКРЕ 27.06.2007 р. Відповідно до проведеного аналізу, зазначений Порядок не забезпечує в повному обсязі економічно обґрунтоване відшкодування збитків енергопостачальним компаніям внаслідок постачання е/е міському електротранспорту з таких причин:

1. Порядком не передбачений механізм відшкодування втрат у перші два місяці з моменту набуття чинності нормативного акту.

2. Енергопостачальні компанії будуть постійно недотримувати компенсацію (отримувати з затримкою у два місяці). В середньому по Україні цей показник становитиме від 30 до 10 000 тис. грн. (без ПДВ).

3. В умовах постійно зростаючої оптової ринкової ціни, а відповідно і розрахункового тарифу для населення, втрачається економічний зміст надання компенсації у розрахунковому періоді, розмір якої був визначений у базовому періоді і є нижчим за суму, необхідну для покриття збитків.

Для врегулювання вищезазначених питань нами був запропонований механізм компенсації втрат від постачання електроенергії міському електротранспорту аналогічний діючому механізму компенсації втрат від постачання е/е населенню і населеним пунктам [119], а саме застосовувати прогнозні величини з подальшим їх коригуванням на фактичні дані.

Врахування НКРЕ запропонованого механізму компенсації втрат при затвердженні Порядку надання ліцензіатам з постачання електричної енергії за регульованим тарифом компенсації втрат від здійснення постачання електричної енергії міському електричному транспорту за тарифами, встановленими на рівні, як для населення [129], дозволило уникнути збитків енергопостачальним компаніям у 2007 р. усього на суму понад 46,8 млн грн (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Обсяг дотацій для компенсації втрат від здійснення постачання електричної енергії міському електричному транспорту за тарифами, встановленими на рівні, як для населення [196–198], тис. грн

Компанія \ Період	Жовтень 2007 р.	Листопад 2007 р.	Грудень 2007 р.	Всього
	1	2	3	4
АК «Київенерго»	3 196	3 489	3 896	10 582
АК «Харківобленерго»	2 978	3 230	3 583	9 790
ВАТ «Донецькобленерго»	1 282	1 633	2 078	4 992
ВАТ «ЕК «Дніпрообленерго»	983	1 081	1 135	3 198
ВАТ «ЕК «Одесаобленерго»	652	696	752	2 100
ВАТ «Крименерго»	559	577	645	1 782

Продовж. табл. 3.5

1	2	3	4	5
ВАТ «АК Вінницяобленерго»	402	475	687	1 563
ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання»	371	522	475	1 368
ВАТ «ЕК «Житомиробленерго»	356	442	431	1 229
ВАТ «Запоріжжяобленерго»	360	364	487	1 211
ВАТ «Львівобленерго»	315	390	399	1 104
ВАТ «Полтаваобленерго»	217	293	295	805
ВАТ «ЕК «Чернівціобленерго»	201	303	286	789
ВАТ «ЕК «Чернігівобленерго»	296	205	288	789
ВАТ «ЕК «Севастопольенерго»	321	169	266	756
ВАТ «ЕК «Миколаївобленерго»	200	202	247	649
ВАТ «ЕК «Хмельницькобленерго»	228	155	207	590
ВАТ «ЕК «Херсонобленерго»	171	154	177	501
ВАТ «Волиньобленерго»	152	172	177	500
ВАТ «Черкасиобленерго»	131	163	206	500
ВАТ «Сумиобленерго»	124	159	200	483
ВАТ «Тернопільобленерго»	129	140	156	424
ЗАТ «Ей-І-Ес Рівнеенерго»	102	99	168	370
ВАТ «Кіровоградобленерго»	29	129	90	248
ВАТ «Прикарпаттяобленерго»	69	62	76	206
ЗАТ «А.Е.С. Київобленерго»	55	65	65	186
ТОВ «Сервіс-Інвест»	62	29	54	146
ВАТ «ЕК «Закарпаттяобленерго»	0	0	0	0
Усього	13 938	15 395	17 526	46 860

З табл. 3.5 видно, що найбільших збитків за рахунок виявленого недоліку Порядку вдалося уникнути АК «Київенерго» – понад 10,5 млн грн АК «Харківобленерго» – 9,8 млн грн та ВАТ «Донецькобленерго» – 5 млн грн.

Обґрунтування альтернативних варіантів управлінських рішень при плануванні показників, які беруть участь у розрахунку роздрібних тарифів, полягає у критеріальному виборі, який базується на тому, що при прийнятті будь-якого рішення вибирається деякий критерій, а потім порівнюються можливі варіанти за цим критерієм.

Критерії прогнозування показників, величина яких впливає на фінансовий стан енергопостачальних компаній, можуть використовуватись як потужний інструмент у емпіричній моделі управління прибутком підприємства.

Відповідно до класифікації факторів за можливістю впливу менеджерів на фінансовий стан компанії (див. рис. 2.12.), в діючій тарифній методиці НКРЕ налічується дев'ять показників, які впливають на прибуток і залежать від фінансових менеджерів енергопостачальних компаній.

Прогнозування показників, що беруть участь у розрахунку єдиних тарифів, полягає у виборі критеріїв залежно від особливостей господарювання компанії, а саме: розподілі всіх енергопостачальних компаній на компанії-донори та компанії-реципієнти. Для максимізації додатково отриманих коштів у звітному періоді компанії-донори зацікавлені у зменшенні прогнозних обсягів корисного відпуску електроенергії споживачам і збільшенні прогнозних обсягів купівлі електроенергії в ДП «Енергоринок». Компанії-реципієнти, навпаки, зацікавлені у збільшенні прогнозних обсягів корисного відпуску електроенергії споживачам і зменшенні прогнозних обсягів купівлі електроенергії в ДП «Енергоринок». Головною особливістю прогнозування зазначених показників є обов'язкове врахування залежності цих величин між собою, а також необхідність урахування коригування попередніх періодів.

Середній розмір дотацій, які надавались енергопостачальній компанії в 2007 р., за прогнозними даними з подальшим коригуванням через 2 місяці після звітного, становили 16,6 млн грн у тому числі:

- населенню та населеним пунктам – 13,31 млн грн;
- споживачам, які розраховуються за тарифами, диференційованими за періодами часу, – 1,95 млн грн;
- міському електричному транспорту за тарифами, встановленими на рівні, як для населення, – 0,4 млн грн;
- вугільним підприємствам – 0,93 млн грн.

Отже, у разі завищення прогнозних обсягів корисного відпуску електроенергії зазначеним категоріям споживачів на 6 % при розрахунку дотацій середня енергопостачальна компанія у звітному місяці матиме можливість отримати додаткові кошти на суму 1 млн грн. Зазначену суму, відповідно до діючої методики розрахунку тарифів, буде вилучено при розрахунку тарифів через два місяці, але протягом зазначеного періоду компанія матиме вільні кошти, які можна використовувати на будь-які цілі – від погашення термінової заборгованості, використання на

термінові ремонти і до зберігання грошей протягом двох місяців на банківському депозиті. Штрафних санкцій за перевищення прогнозних обсягів корисного відпуску електроенергії для розрахунку дотацій у діючому законодавстві не передбачено, оскільки через два місяці зазначена різниця вилучається. Проте НКРЕ може вибірково перевіряти енергопостачальні компанії та самостійно обмежувати суму дотацій.

Необхідно також зазначити, що кошти, які отримано енергопостачальною компанією в жовтні – грудні звітного року, буде повернуто відповідно до діючої методики протягом січня – березня наступного року. Отже, у разі завищення корисного відпуску для розрахунку дотацій протягом трьох останніх місяців року середня енергопостачальна компанія може отримати додатковий прибуток у звітному році до 3 млн грн, а, при заниженні – відповідний збиток.

Прогнозування показників при штучному коригуванні фінансовими менеджерами величин, що впливають на розмір прибутку, полягає у виборі критеріїв залежно від концепції управління прибутком енергопостачальних компаній.

Прогнозування додаткових надходжень (збитків) від перевищення (економії) нормативного значення технологічних витрат електроенергії полягає у плануванні та координації фінансових, технічних і енергозбутових напрямів роботи компанії залежно від концепції управління прибутком енергопостачальних компаній.

Прогнозування показників, які залежать від недоліків тарифної методики, також полягає у виборі критеріїв залежно від особливостей господарювання компанії, – розподілі всіх енергопостачальних компаній залежно від структури споживання.

Для максимізації додатково отриманих коштів у звітному періоді компанії зі значною часткою споживання населенням зацікавлені у зменшенні прогнозних обсягів купівлі електроенергії в ДП «Енергоринок», і навпаки, компанії зі значною часткою споживання промисловістю зацікавлені у завищенні зазначених величин.

Надання методичних рекомендацій щодо обґрунтування альтернативних варіантів управлінських рішень при прогнозуванні показників, які залежать від недоліків тарифної методики, дозволило окремим енергопостачальним компаніям у 2007 р. додатково отримати 1,923 млн грн (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

**Додатково отримані (недоотримані) кошти
енергопостачальними компаніями в 2007 році за
рахунок недоліку тарифної методики, тис. грн**

Компанія Період	ВАТ «Львів- обленерго»	ВАТ «Прикарпаття- обленерго»	ВАТ «Суми- обленерго»	ВАТ «Тернопіль- обленерго»	ВАТ «ЕК «Чернівці- обленерго»	Всього
Січень	-122	-41	-140	-76	-54	-433
Лютий	-12	-67	-18	-15	11	-100
Березень	80	-77	-44	-23	-40	-104
Квітень	-1	-16	68	41	-5	88
Травень	21	-9	113	86	42	253
Червень	42	42	133	85	99	400
Липень	14	40	136	5	64	258
Серпень	66	126	46	12	35	285
Вересень	111	216	99	45	42	513
Жовтень	63	20	-34	67	53	169
Листопад	48	1	-12	20	40	98
Грудень	127	66	183	49	70	495
Всього, в т.ч.	437	300	531	297	357	1 923
Січень – березень	-54	-185	-201	-114	-83	-637
Квітень – грудень	491	485	732	411	440	2 560

З таблиці 3.6 видно, що одразу після надання методичних рекомендацій у березні 2007 р., зазначені енергопостачальні компанії розпочали ефективну роботу в цьому напрямку. За квітень – грудень 2007 р. розмір додатково отриманих коштів цими компаніями становив більше, ніж 2,5 млн грн, порівняно зі збитками на суму 637 тис. грн які отримали компанії за січень – березень 2007 р.

Як показує практика, ґрунтовний аналіз тарифної методики, процесів формування доходів і витрат енергопостачальної компанії від надання послуг з передачі та постачання електричної енергії дозволяють досвідченому менеджеру підприємства використовувати виявлені недоліки для підвищення прибутковості енергопостачальних компаній. З одного боку, чинне законодавство передбачає можливість звертатися в НКРЕ з метою вдоско-

налення методичного підходу для усунення факторів, що негативно впливають на фінансовий стан компанії, а з іншого боку, використовувати свої знання для максимізації чи мінімізації прибутку залежно від існуючої концепції управління прибутком.

Зважаючи на значний обсяг факторів, які впливають на прибуток енергопостачальної компанії за місяць, і фінансовий рік, а також різні методики розрахунку кожного показника відповідно до нормативних документів НКРЕ, нами розроблено програмний продукт «Автоматизоване робоче місце «Тарифоутворення» (АРМ «Тариф»).

«АРМ – це умовна назва організаційно-технологічних, економіко-методичних, технічних і програмних засобів для вирішення завдань (реалізації функцій) непрограмуемого фахівця у реальному часі з застосуванням інформаційного, функціонального, методологічного, алгоритмічного, математичного, лінгвістичного, методичного, правового і кадрового забезпечення. Таким чином можна сказати, що АРМ – це ідеологія автоматизації функцій будь-якого фахівця з використанням персональних засобів обробки інформації» [180, с. 246].

Автоматизація процесу управління прибутком в умовах сучасної тарифної методики за допомогою розробки програмного продукту АРМ «Тариф» базується на ідеях розподіленої і інтегрованої обробки інформації, створення локальних (персональних) і глобальних баз даних, інтегрованої функціональності та спеціалізації емпіричної моделі, яка обґрунтовує альтернативність варіантів управлінських рішень (рис. 3.5).

За допомогою АРМ «Тариф» керівники енергопостачальних компаній також можуть вчасно й оперативно отримувати зведену інформацію за такими напрямками:

- розмір недоотриманих (надлишково отриманих) коштів у звітному місяці, які мають джерело повернення;
- розмір повернутих (вилучених) коштів із попередніх розрахункових періодів;
- розмір недоотриманих (надлишково отриманих) коштів у звітному місяці, які не мають джерел повернення;
- розмір недоотриманих (надлишково отриманих) коштів у розрізі фінансового року.

Інструкція заповнення вихідних таблиць, які передбачено програмним продуктом АРМ «Тариф», представлено в додатку Х. Результати роботи програмного продукту АРМ «Тариф» на базі даних ВАТ «Прикарпаттяобленерго», представлено в табл. 3.7 і 3.8.

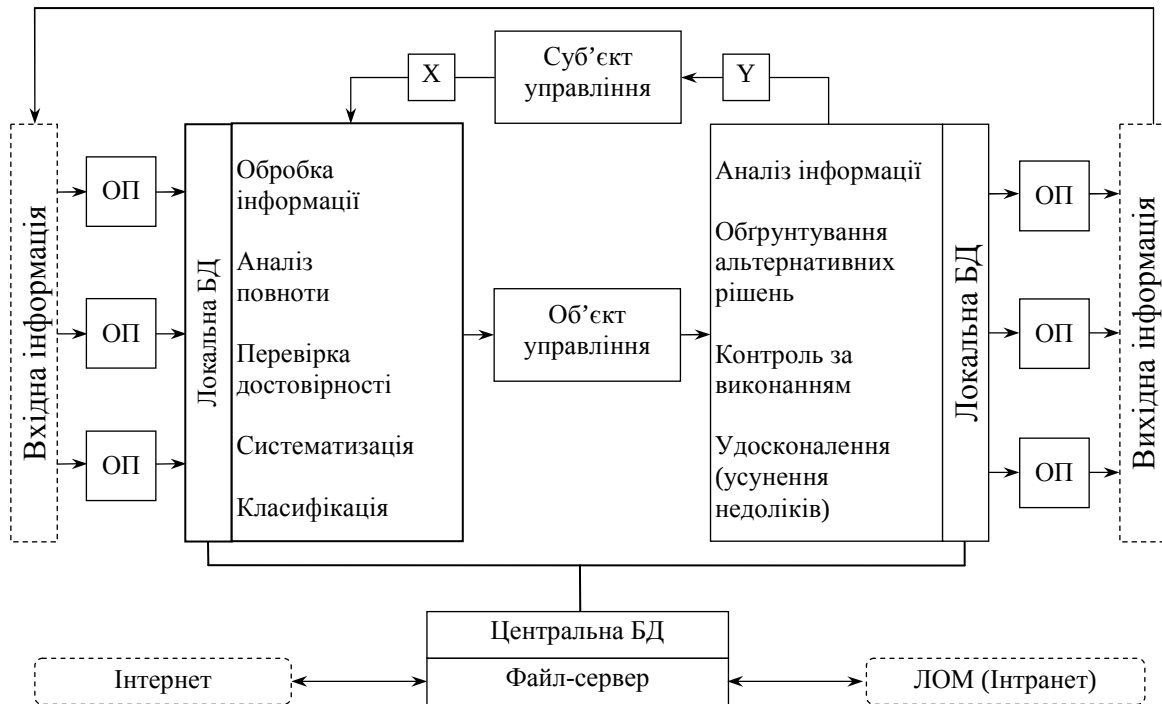

Рис. 3.5. АРМ «Тариф»: Х – керуючі дії; Y – зворотний зв’язок;
ОП – обчислювальний пристрій; БД – база даних;
ЛОМ – локальна обчислювальна мережа

Таблиця 3.7

**Вплив факторів, які мають джерело повернення
(вилучення), на прибуток енергопостачальної
компанії в 2007 році, тис. грн**

№ з/п	Показник	Надлишково отримано (недоотри- мано) у звітному році	Повернуто (вилучено) у звітному році	Вплив на фінансовий результат
1	Коригування за єдиними тарифами	317	-	317
2	Коригування прогнозованої оптової ціни	128	1 518	1 646
3	Коригування НЗТВЕ	-269	1 045	776
4	Коригування дотацій (населення)	-4 069	-283	-4 352
5	Коригування дотацій (диф. тарифи юридичних споживачів)	653	0	653
6	Дотації (диф. тарифи побут. споживачів)	-30	0	-30
7	Дотації (зовнішнє освітлення)	-730	403	-328
8	Коригування дотацій (міський електро-транспорт)	-19	0	-19
9	Коригування дотацій (вугледобувні підприємства)	0	0	0
10	Помилки, штучне зменшення (-), збільшення (+) суми коригування, дотацій у звітному місяці	8 076	0	8 076
Всього		4 056	2 682	6 738

ВАТ «Прикарпаттяобленерго» ефективно здійснює свою господарську діяльність за цілим переліком показників і, починаючи з 2007 року, використовує АРМ «Тариф» для автоматизації процесу управління прибутком енергопостачальної компанії в діючих умовах тарифоутворення.

Таблиця 3.8

**Вплив факторів, які не мають джерел повернення
(вилучення), на прибуток енергопостачальної
компанії в 2007 р., тис. грн**

№ з/п	Показник	Всього
1	Недолік методики коригування «Дельта С»	300
2	Вартість економії (понаднормативу у звітному періоді)	10 503
3	Зміна обсягів корисного відпуску	5 247
Всього		16 050

З таблиці 3.7 видно, що підприємство в 2007 р. за рахунок факторів, які мають джерело вилучення, додатково отримало 4,056 млн грн. Сума коштів, які повернуто компанії в звітному році (недоотримані в жовтні – грудні 2006 р.), становить 2,682 млн грн. Загальний вплив на фінансовий результат компанії 2007 р. становив 6,738 млн грн.

За даними табл. 3.8 можна зробити висновок про ефективну роботу компанії у таких напрямках:

- прогнозування обсягів купівлі в ОРЕ з метою максимізації надходження додаткових коштів за рахунок виявленого недоліку методики коригування «Дельта С» – 300 тис. грн;
- вартість економії нормативних витрат електроенергії – 10 503 тис. грн;
- додаткові надходження від фактичної зміни обсягів корисного відпуску в порівнянні з тими, які закладено при розрахунку тарифів – 5 247 тис. грн.

Загальний вплив факторів, які не мають джерел повернення (вилучення), на фінансовий результат діяльності компанії 2007 р. становить 16,050 млн грн.

Враховуючи всі фактори, розглянуті в табл. 3.7 і 3.8, загальний вплив на фінансовий результат енергопостачального підприємства 2007 р. становить 22,8 млн грн додатково отриманих грошових коштів. Найвагомішим фактором, який вплинув на фінансовий стан компанії, є зміна обсягів корисного відпуску

порівняно з тими, які закладено при розрахунку тарифів, і вартість економії нормативних витрат електроенергії.

Розроблена емпірична модель управління прибутком в умовах існуючої тарифної методики України є потужним інструментом для досягнення компанією поставлених цілей з метою забезпечення підприємства необхідними фінансовими ресурсами для ефективного ведення господарської діяльності.

Автоматизація процесу управління прибутком в умовах сучасної тарифної методики шляхом розробки програмного продукту АРМ «Тариф» базується на ідеях розподіленої і інтегрованої обробки інформації, створення локальних (персональних) і глобальних баз даних, інтегрованих функціональності і спеціалізації емпіричної моделі, яка обґрунтовує альтернативність варіантів управлінських рішень.

Таким чином, нами:

1. Раціоналізовано організаційно-економічний механізм управління прибутком енергопостачальних компаній за рахунок проведення приватизаційних процесів у галузі й одночасного впровадження стимулюючого регулювання за допомогою методу встановлення граничного доходу, який є найпоширенішим у країнах ЄС. Пропонуємо для встановлення граничного рівня доходу застосовувати фактор ефективності, який, з одного боку, визначатиме компаніям завдання щодо підвищення ефективності (скорочення витрат і дотримання цілої низки показників якості надання послуг), а з іншого – дозволить отримувати максимально можливий прибуток за рахунок ефективної діяльності.

Невідповідність розміру прибутку енергопостачальної компанії як головного показника ефективності діяльності підприємства іншим технічним і економічним показникам ефективності ведення господарської діяльності є результатом незавершеності інвестиційних процесів, які відбувались в Україні в 1998–2001 рр. Незавершеність процесів приватизації призвела до того, що найбільш ефективні компанії, за результатами дослідження, представлено в розділі 2, компанії зацікавлені у приховуванні прибутку через власні корпоративні конфлікти та позицію невтручання держави, яка є власником пакета акцій 25 % + 1 акція.

Наявність існування в одній галузі підприємств різної форми власності протягом останніх десяти років довело неспромож-

ність держави ефективно управляти енергопостачальними підприємствами незалежно від частки акцій у статутному капіталі. На нашу думку, держава має зосередитись на стратегічному регулюванні галузі, створенні сприятливих умов для підвищення ефективності енергопостачальних компаній, контролі за діяльністю підприємств-природних монополістів і дотриманням показників якості наданих послуг з передачі та постачання електричної енергії. Проведення приватизації державних пакетів акцій дозволить не тільки вирішити корпоративні конфлікти в окремих компаніях, а й узгодити співвідношення показників: ефективність діяльності та розмір прибутку, що сприятиме збільшенню надходжень до бюджету, як від приватизації державного майна, так і за рахунок збільшення надходжень у вигляді податку з прибутку.

2. Обґрунтовано методичний підхід до управління прибутком енергопостачальних компаній у зв'язку з енергетичною безпекою країни. Протягом останніх десяти років в електроенергетичній галузі відбувається процес старіння фондів. У 2007 р. достатність коштів на переобладнання, модернізацію мереж становила майже 30 % від сум, необхідних тільки для того, щоб подолати старіння основних фондів, а в середньому кожна енергопостачальна компанія на сьогодні потребує від 400 до 800 млн грн інвестицій для підтримки в належному стані, модернізації та розвитку електричних мереж. Брак коштів в енергопостачальних компаніях і відсутність механізмів залучення інвестицій на вирішення навіть першочергових ремонтів у цілому створює передумови до виникнення кризових ситуацій у галузі. Це не дає змогу в перспективі гарантувати надійне енергозабезпечення країни, яке б стало запорукою її енергетичної безпеки.

Податкової амортизації, що враховується енергопостачальним компаніям у структурі витрат і спрямовується на оновлення мереж, на сьогодні не вистачає для оновлення основних фондів. Водночас при розрахунку чистого прибутку підприємства використовується бухгалтерська амортизація, що є більшою за податкову. Зважаючи на це, фактичний прибуток енергопостачальної компанії завжди є меншим за прогнозний рівень, який закладається при розрахунку тарифів, на величину різниці амортизації згідно з бухгалтерським і податковим обліком. На даному

етапі розвитку нашої держави, зазначені питання дозволяє вирішити впровадження регуляторної амортизації.

3. Розроблено емпіричну модель управління прибутком в умовах існуючої тарифної методики та запропоновано способи її автоматизації. Розроблена емпірична модель управління прибутком в умовах існуючої тарифної методики України є потужним інструментом для досягнення компанією поставлених цілей з метою забезпечення підприємства необхідними фінансовими ресурсами для ефективного ведення господарської діяльності. Запропоновано способи удосконалення методики розрахунку коригувань, що впливають на рівень прибутку: оптової ринкової ціни на електроенергію, нормативних технологічних витрат електроенергії, єдиних тарифів, коригування дотацій і зміни обсягів корисного відпуску порівняно з тими, які закладено при розрахунку тарифів.

Автоматизація процесу управління прибутком в умовах сучасної тарифної методики за рахунок розробки програмного продукту АРМ «Тариф» базується на ідеях розподіленої і інтегрованої обробки інформації, створенні локальних (персональних) і глобальних баз даних, інтегрованої функціональності та спеціалізації емпіричної моделі, яка обґрунтовує альтернативність варіантів управлінських рішень.

За допомогою АРМ «Тариф» керівники енергопостачальних компаній можуть вчасно й оперативно отримувати зведену інформацію за такими напрямками:

- розмір недоотриманих (надлишково отриманих) коштів у звітному місяці, які мають джерело повернення;
- розмір повернутих (вилучених) коштів із попередніх розрахункових періодів;
- розмір недоотриманих (надлишково отриманих) коштів у звітному місяці, які не мають джерел повернення;
- розмір недоотриманих (надлишково отриманих) коштів у розрізі фінансового року.

ВИСНОВКИ

У нашій роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано практичні рекомендації щодо управління прибутком енергопостачальних компаній від надання послуг з передачі та постачання електроенергії.

Результати проведеного дослідження дозволяють зробити такі висновки:

1. Узагальнено теоретико-методичні засади управління прибутком від надання послуг з передачі та постачання електричної енергії. Сформовано новий погляд на управління прибутком енергопостачальних підприємств: прибуток є найвагомішим показником ефективності діяльності та управління підприємством лише в умовах ринкової економіки. В умовах сучасного стану української економіки визначення прибутку як показника ефективності здійснення господарської діяльності потребує подальшого вивчення і врахування сукупності факторів, які притаманні як країні в цілому, так і окремим галузям народного господарства, в тому числі й електроенергетиці.

2. Запропоновано підхід до подолання суперечності між визначеннями поняття електроенергії як товару або послуги в нормативному й організаційно-економічному забезпеченні сфери надання послуг з передачі та постачання електричної енергії. З'ясовано, що електрична енергія, вироблена на об'єктах електроенергетики України (АЕС, ТЕС, ТЕЦ, ГЕС тощо) відповідно до чинного законодавства є товаром, призначеним для купівлі-продажу між суб'єктами оптового ринку електроенергії, діяльність енергопостачальних компаній з передачі та постачання електричної енергії кінцевим споживачам є послугою. Проаналізовано, що діючим законодавством передбачене дотримання єдиних державних норм, правил і стандартів усіма суб'єктами відносин, пов'язаних з передачею і постачанням енергії, проте НКРЕ визначає розмір планових витрат і прибуток енергопостачальних компаній відповідно до двох різних методик, одна з яких мотивує до максимізації прибутку, а інша – до його мінімізації. Вказано на необхідність зміни нормативної бази в части-

ні дотримання єдиної методики обчислення прогнозного рівня прибутку енергопостачальних компаній при розрахунку тарифів на передачу та постачання електроенергії.

3. Узагальнено методичні підходи до управління прибутком енергопостачальних компаній в Україні та країнах ЄС, які ґрунтуються на компаративному аналізі, виокремленні основних відмінностей і виявленні недоліків методик управління прибутком українських енергопостачальних компаній. З'ясовано, що у країнах з розвинутою економікою використовується методика стимулюючого регулювання, яка передбачає взаємозв'язок між дотриманням низки показників якості надання послуг з передачі та постачання електроенергії та можливістю отримувати відповідний рівень прибутку. Погіршення якості наданих послуг з передачі та постачання електроенергії окремими українськими підприємствами пов'язано з відсутністю в нормативній базі відповідальності енергопостачальних компаній перед споживачами та зацікавленості в отриманні цими компаніями максимально можливого рівня прибутку за рахунок скорочення всіх витрат, у тому числі на ремонти, оновлення електромереж.

4. Виявлено діючі концепції управління прибутком енергопостачальних компаній України від надання послуг з передачі та постачання електричної енергії: пасивна, стабільна, агресивна та ліберальна, що дозволило визначити заходи з усунення причин збитковості компаній і збільшити надходження до бюджету. Виявлено, що найбільш мотивованими до максимізації прибутків є компанії з агресивною концепцією управління прибутком, однак зазначені підприємства є одними з найгірших за сукупністю технічних і економічних показників, що характеризують ефективність надання послуг з передачі та постачання електричної енергії. Компанії зі стабільною концепцією управління прибутком виявились найефективнішими підприємствами галузі, незважаючи на те, що рівень їхнього прибутку, порівняно з компаніями ліберальної і агресивної концепції, є досить низьким. Компанії з пасивною концепцією управління прибутком виявились найменш мотивованими та до максимізації прибутку, і до покращення господарської діяльності.

5. Запропоновано методика економіко-математичного аналізу ефективності діяльності енергопостачальних компаній та управління їх прибутком за допомогою параметричних і непараметричних методів – найменших квадратів і аналізу ієрархій, що дозволило підтвердити висновки про найефективнішу роботу компаній зі стабільною концепцією управління прибутком. Перевірка адекватності побудованих економіко-математичних моделей довела об'єктивність отриманих висновків про розподіл пріоритетів ефективності енергопостачальних компаній і достовірність висновку про економічну невідповідність показників прибутку й ефективності ведення господарської діяльності в електроенергетиці України.

6. Систематизовано фактори впливу на рівень прибутку енергопостачальних компаній в умовах існуючої тарифної методики. Визначено такі класифікаційні ознаки: за можливістю повернення (вилучення) коштів у майбутніх періодах; за терміном повернення (вилучення) недоотриманих (надлишково отриманих) коштів у майбутніх періодах; за можливістю впливу менеджерів компанії на фінансовий стан підприємства як протягом місяця, так і фінансового року; за механізмом розрахунку та впливом на прибуток енергопостачальної компанії в розрізі фінансового року. Серед факторів виявлено ті, що потребують удосконалення і усунення виявлених недоліків у найближчих періодах.

7. Рационалізовано організаційно-економічний механізм управління прибутком енергопостачальних компаній на підставі пропозицій щодо приватизації державних пакетів акцій і одночасного впровадження стимулюючого регулювання з використанням методу встановлення граничного доходу. Виявлено, що різні підходи до врахування НКРЕ прогнозного рівня прибутку в структурі витрат енергопостачальної компанії та невідповідність розміру прибутку, як головного показника ефективності діяльності підприємства, іншим технічним і економічним показникам ефективності ведення господарської діяльності є результатом незавершеності інвестиційних процесів в Україні протягом 1998–2001 рр. Доведено, що остаточна реалізація приватизацій-

них процесів дозволить не тільки привести у відповідність показники ефективності діяльності та розмір прибутку, а й збільшить надходження до бюджету від приватизації державного майна, і у вигляді податку з прибутку енергопостачальних підприємств.

8. Обґрунтовано методичний підхід до управління прибутком енергопостачальних компаній у зв'язку з енергетичною безпекою країни. Він базується на проведенні адекватної і справедливої оцінки вартості основних фондів, впровадженні регуляторної амортизації для подолання процесу старіння основних фондів і забезпеченні стабільної роботи об'єднаної енергосистеми України, усуненні існуючих механізмів подвійного включення вартості введення основних фондів до ціни електроенергії для кінцевих споживачів, забезпеченні економічно обґрунтованого співвідношення фактичного та прогнозного рівня прибутку енергопостачальної компанії; забезпеченні притоку інвестицій у галузь.

9. Розроблено емпіричну модель управління прибутком в умовах існуючої тарифної методики, яка є потужним інструментом для досягнення компанією поставлених цілей з метою забезпечення підприємства необхідними фінансовими ресурсами для ефективного ведення господарської діяльності. Автоматизація процесу управління прибутком в умовах сучасної тарифної методики шляхом розробки програмного продукту АРМ «Тариф» базується на ідеях розподіленої і інтегрованої обробки інформації, створення локальних (персональних) і глобальних баз даних, на інтегрованій функціональності та спеціалізації емпіричної моделі, що обґрунтовує альтернативність варіантів управлінських рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анализ отрицательных последствий корпоративного конфликта в пяти облэнерго [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://corporativ.info/?/analytic/22/>.
2. Антоненко О. Б. Вплив недоліку порядку компенсації втрат на фінансовий результат діяльності енергопостачального підприємства / О. Б. Антоненко // Методологія та практика менеджменту на порозі ХХІ століття : загальнодержавні, галузеві та регіональні аспекти : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., (Полтава, 15–16 трав. 2008 р.). – Полтава : Полтавський університет споживчої кооперації України, 2008. – С. 185–187.
3. Антоненко О. Б. Вплив нового порядку розрахунку єдиних тарифів на прибутковість енергопостачальних компаній / О. Б. Антоненко // Культура народів Причорномор'я. – 2006. – Т. 2, № 115. – С. 72–75.
4. Антоненко О. Б. Вплив тарифної політики держави на фінансовий результат діяльності енергопостачальних компаній // О. Б. Антоненко // Методологія та практика менеджменту на порозі ХХІ століття : загальнодержавні, галузеві та регіональні аспекти : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., (Полтава, 10–12 трав. 2006 р.). – Полтава : Полтавський університет споживчої кооперації України, 2006. – С. 39–41.
5. Антоненко О.Б. Вплив цінової політики на фінансовий результат діяльності енергопостачальних компаній і економіку України в цілому / О. Б. Антоненко // Наукові праці Донецького національного технічного університету. – Донецьк : ДонНТУ. – 2008. – Вип. 34–35. – С. 31–37.
6. Антоненко О. Б. Єдині тарифи на електроенергію – стан і перспективи удосконалення тарифної політики держави в електроенергетичній галузі / О. Б. Антоненко // Новини енергетики. – 2006. – № 11. – С. 26–29.
7. Антоненко О. Б. Застосування Інтернет-технологій в економіці енергорозподільчих компаній України / О. Б. Антоненко // Структурні зміни в економіці та освіті під впливом інформаційно-комунікаційних технологій : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (Полтава, 24–25 квіт. 2008 р.) – Полтава :

Полтавський університет споживчої кооперації України, 2008. – С. 47–49.

8. Антоненко О. Б. Підхід щодо максимізації прибутку енергопостачального підприємства / О. Б. Антоненко // *Економіка и управление*. – 2008. – № 6. – С. 94–103.
9. Антоненко О. Б. Проблеми розвитку енергопостачальних підприємств та афільованих структур бізнесу / О. Б. Антоненко // *Конкурентоспроможність та інновації, проблеми науки та практики : тези доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 27–28 листоп. 2008 р.)*. – Харків : ІНЖЕК. – 2008. – С. 188–190.
10. Антоненко О. Б. Тарифна політика і її вплив на фінансовий результат діяльності енергопостачальних компаній України / О. Б. Антоненко // *Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України*. – 2008. – № 4. – С. 197–205. – (Серія «Економічні науки»).
11. Антоненко О. Б. Удосконалення підходу до визначення єдиних роздрібних тарифів на електроенергію в Україні / О. Б. Антоненко // *Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр.* – Дніпропетровськ : ДНУ, 2006. – Т. 3, вип. 218. – С. 786–794.
12. Антоненко О. Б. Управління прибутком енергопостачальних компаній в умовах перехресного субсидування між категоріями споживачів / О. Б. Антоненко // *Культура народів Причорномор'я*. – 2008. – № 145. – С. 153–159.
13. Антоненко О. Б. Управління фінансовими результатами діяльності енергопостачальних підприємств / О. Б. Антоненко // *Науковий потенціал світу – 2005 : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., (Дніпропетровськ, 19–30 верес. 2005 р.)*. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2005. – С. 3–5.
14. Архангельський Ю. Чи є шкода від монополії? / Ю. Архангельський // *Економіка України*. – 2006. – № 11. – С. 62–69.
15. Баб'як Н. Д. Вплив амортизаційних відрахувань на результати фінансово-господарської діяльності підприємств / Н. Д. Баб'як // *Фінанси України*. – 2001. – № 11. – С. 34–40.
16. Базилевич В. Д. Природні монополії: [монографія] / В. Д. Базилевич, Г. М. Филук. – К. : Знання, 2006. – 367 с.

17. Базилевич В. Д. Роздержавлення природних монопольних структур в Україні / В. Д. Базилевич, Г. М. Филук // Економіка України. – 2002. – № 3. – С. 35–42.
18. Базилевич В. Д. Формування конкурентного середовища в транзитивній економіці: теоретико-методологічний аспект / В. Д. Базилевич // Проблемы экономики переходного общества : сб. науч. тр. ученых России и Украины / отв. ред. В. М. Геец, Д. С. Львов. – Запорожье : ЗИГМУ, 2004. – С. 169–178.
19. Бандура О. В. О связи между экономическим ростом и ценами на энергоносители / О. В. Бандура // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 12. – С. 5–15.
20. Баранов Э. Влияние роста тарифов и стоимости услуг естественных монополий на инфляционные процессы (1999–2003 гг.) / Э. Баранов, Ю. Соловьев, Л. Посвятинская // Общество и экономика. – 2004. – № 5–6. – С. 187–200.
21. Бень Т. До визначення економічної ефективності інвестицій / Т. Бень // Економіка України. – 2007. – № 4. – С. 12–19.
22. Бланк И. А. Управление прибылью / И. А. Бланк. – К. : Ника-центр, 1998. – 544 с.
23. Бондар О. В. Проблеми формування амортизаційної політики в ринкових умовах господарювання / О. В. Бондар // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 1. – С. 38–42.
24. Буйный Р. А. Регулирование взаимоотношений между потребителями и электроснабжающей организацией в условиях рыночной экономики / Р. А. Буйный, В. В. Зорин // Энергетика та електрифікація. – 2007. – № 6. – С. 52–54.
25. Буткевич С. О. Прибуток як основне джерело інвестування підприємницьких структур / С. О. Буткевич // Актуальні проблеми економіки. – 2002. – № 8. – С. 26–28.
26. Бутыркин А. Проблемы реформирования естественных монополий / А. Бутыркина // Международная экономика и международные отношения. – 2003. – № 2. – С. 25–32.
27. Варнавский В. Реформирование мировой электроэнергетики / В. Варнавский // Международная экономика и международные отношения. – 2003. – № 12. – С. 3–11.
28. Ватагин М. Проблема дотаций в украинском законодательстве / М. Ватагин // Энергетическая политика Украины. – 2004. – № 4. – С. 62–66.

29. Венгер В. Державне регулювання цін на продукцію природних монополій / В. Венгер // Фінанси України. – 2005. – № 3. – С. 82–89.
30. Вильсон Дж. Естественные монополии в России: история и перспективы развития системы регулирования / Дж. Вильсон, В. Цапелик // Вопросы экономики. – 1995. – № 11. – С. 80–87.
31. Витрати [Електронний ресурс] : Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 16 / Міністерство фінансів України. – [Чинний від 2000.01.01]. – Режим доступу : <http://www.dtkr.com.ua/debet/ukr/2000/08/08stan3.html>
32. Гладких Т. В. Удосконалення обліку та аналізу фінансових результатів / Т. В. Гладких, В. О. Подольська // Регіональні перспективи : науково-практичний журнал. – 2001. – № 4. – С. 100–101.
33. Голов С. Ф. Концепції амортизації та їх вплив на облік і управління в сучасних умовах / С. Ф. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – № 8. – С. 9–15.
34. Гомонай В. Монополисты не имеют права вести себя как им хочется / В. Гомонай // Бизнес. – 1999. – № 27. – С. 8.
35. Гончарук А. Про ефективність розподілу електроенергії в Україні / А. Гончарук // Економіка України. – 2007. – № 4. – С. 28–35.
36. Господарський кодекс України : за станом на 1 жовтня 2008 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Велес, 2008. – 164 с.
37. Гошовский И. Конец света / И. Гошовский // Инвест-газета. – 2008. – № 40. – С. 41–45.
38. Гриценко А. В. Энергосистемы Украины и Европы. Когда и как объединяться? / А. В. Гриценко, В. М. Семенюк, Е. В. Савченко // Энергетика та електрифікація. – 2007. – № 2. – С. 3–9.
39. Директива 2003/54/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу стосовно спільних правил для внутрішнього ринку електроенергії від 26 черв. 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1014.3640.1&nobreak=1>.

40. Дохід [Електронний ресурс] : положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 15 / Міністерство фінансів України. – [Чинний від 2000.01.01]. – Режим доступу : <http://www.dtk.com.ua/debet/ukr/2000/08/08stan3.html>.
41. Друри К. Управленческий и производственный учет : [учебник] / К. Друри. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 1072 с.
42. Егорченко И. Бизнес для обленерго / И. Егорченко // Энергетическая политика Украины. – 2002. – № 11. – С. 68–71.
43. Економіка підприємства : [підручник] / за заг. ред. С. Ф. Покропівного. – [вид. 2-ге, перероб. та допов.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 528 с.
44. Економіка торговельного підприємства : [підручник] / [А. А. Мазаракі, О. Л. Лігоненко, Н. М. Ушакова та ін.] ; за ред. проф. Н. М. Ушакової. – К. : Хрещатик, 1999. – 800 с.
45. Енергоринок [Електронний ресурс]: головна сторінка Web-сайта. – Режим доступу : <http://www.er.gov.ua/>.
46. Євтушевський В. Основи корпоративного управління : [навч. посіб.]. – К. : Знання-Прес, 2002. – 317 с.
47. Єрмілов Є. Формування конкурентних енергоринків в Україні / Є. Єрмілов // Економіка України. – 2007. – № 10. – С. 15–28.
48. Звіт про діяльність Національної комісії регулювання електроенергетики України у 2007 році // Бюлетень НКРЕ. – 2008. – № 4. – С. 152–280.
49. Звіт про діяльність Національної комісії регулювання електроенергетики України у 2006 році // Бюлетень НКРЕ. – 2007. – № 4. – С. 89–219.
50. Звіт про діяльність Національної комісії регулювання електроенергетики України у 2005 році // Бюлетень НКРЕ. – 2006. – № 4. – С. 147–266.
51. Звіт про діяльність Національної комісії регулювання електроенергетики України у 2004 році // Бюлетень НКРЕ. – 2005. – № 4. – С. 76–219.
52. Звіт про діяльність Національної комісії регулювання електроенергетики України у 2003 році // Бюлетень НКРЕ. – 2004. – № 4. – С. 149–262.

53. Звіт про фінансові результати [Електронний ресурс] : положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 3 / Міністерство фінансів України. – [Чинний від 2000–01–01]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0397-99>.
54. Індеси споживчих цін у 1992–2008 рр. (до грудня попереднього року) [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua/control/uk/localfiles/display/operativ/operativ2006/ct/cn_rik/isc/isc_u/isc_gr_u.htm.
55. Казакова С. Досвід приватизації в європейських країнах та відмінності роздержавлення в Україні / С. Казакова // Бюлетень про приватизацію. – 2005. – № 11. – С. 24–27.
56. Карцев В. С. Краткий очерк истории приватизации в Украине / В. С. Карцев, Г. Н. Ключиков. – К. : Полиграф-Информ, 2001. – 432 с.
57. Катренко А. В. Системний аналіз об'єктів і процесів комп'ютеризації : [навч. посібник] / А. В. Катренко. – Львів : Новий світ – 2000, 2003. – 424 с.
58. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства : сутність та механізм забезпечення : [монографія] / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.
59. Кокоба А. Корпоративная честь и совесть [Електронний ресурс] / А. Кокоба // Инвест-газета. – 2008. – № 40 – С. 102–104. – Режим доступу : http://www.investgazeta.net/?p=news&news_id=26346.
60. Коробов М. Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств : [навч. посіб.] / М. Я. Коробов. – К. : Знання, 2000. – 143 с.
61. Косова Т. Д. Амортизація як інвестиційний ресурс підприємства / Т. Д. Косова // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 9. – С. 157–166.
62. Костышнена Н. М. Плюсы и минусы приватизации / Н. М. Костышнена, А. Б. Антоненко // Энергетическая политика Украины. – 2005. – № 11. – С. 84–90.
63. Кравченко І. Ю. Ринкам природних монополій ефективно регулювання / І. Ю. Кравченко // Економіка України. – 2006. – № 6. – С. 12–19.

64. Крамаренко Г. О. Фінансовий менеджмент: підручник / О. Г. Крамаренко, О. Е. Чорна. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 520 с.
65. Крамаренко Г. О. Ціноутворення в умовах ринкових реформ / Г. О. Крамаренко // Фінанси України. – 2005. – № 4. – С. 54–60.
66. Кривуцький В. Природні монополії та необхідність державного регулювання їх функціонування / В. Кривуцький. – Л. : ЗУКЦ, 2004. – 59 с.
67. Крылов Э. И. Анализ финансовых результатов, рентабельности и себестоимости продукции : [учеб. пособие] / Э. И. Крылов, В. М. Власова, И. В. Журавкова. – М. : Финансы и статистика, 2006. – 720 с.
68. Крылов Э. И. Маржинальный анализ себестоимости и прибыли / Э. И. Крылов, А. В. Мальцева, Л. М. Марцулевич. – СПб. : СПбГУЭЭФ, 2000. – 117 с.
69. Кудряшов В. П. Цільове використання приватизаційного ресурсу / В. П. Кудряшов // Фінанси України. – 2007. – № 3. – С. 29–40.
70. Кучма Л. Боротьба з корупцією – життєво необхідна справа : виступ президента України Леоніда Кучми на Всеукраїнській нараді з проблем боротьби з організованою злочинністю і корупцією та захисту прав людини / Л. Кучма // Урядовий кур'єр. – 2004. – 31 січ. – № 19. – С. 4.
71. Лагутін В. Шкода від монополії і користь від конкуренції : чи все так просто? / В. Лагутін // Економіка України. – 2007. – № 4. – С. 55–61.
72. Леонтьев В. Е. Финансовый менеджмент: ученик / В. Е. Леонтьев, В. В. Бочаров, Н. П. Радковская. – М. : Издательство Элит, 2005. – 560 с.
73. Леонтьева Е. Приватизация государственных предприятий в Японии / Е. Леонтьева // Международная экономика и международные отношения. – 1995. – № 2. – С. 101–109.
74. Лепейко Т. І. Проблеми встановлення довгострокових відносин підприємства з інвесторами, власниками і фінансовими інститутами / Т. І. Лепейко, В. В. Шемаєв // Фінанси України. – 2006. – № 11. – С. 104–111.

75. Лисиченко Г. В. Електроенергетика та проблеми техногенно-екологічної безпеки України / Г. В. Лисиченко // Енергетика та електрифікація. – 2007. – № 8. – С. 70–72.
76. Ловінська Л. Г. Концепція фінансового результату у системі бухгалтерського обліку підприємств / Л. Г. Ловінська // Фінанси України. – 2003. – № 11. – С. 58–65.
77. Лук'яненко І. Г. Економетрика : [практикум з використання комп'ютера] / І. Г. Лук'яненко, Л. І. Краснік. – К. : Знання, 1998. – 220 с.
78. Лямець В. І. Системний аналіз : [вступний курс] / В. І. Лямець, А. Д. Тевяшев. – Харків : ХНУРЕ, 2004. – 448 с.
79. Лях В. В. Вопросы перспективного развития рас предельных электрических сетей напряжением 0,38-154 кВ / В. В. Лях // Электрические сети и системы. – 2003. – № 2. – С. 8–13.
80. Макарова М. В. Современные проблемы повышения конкурентоспособности предприятий Украины / М. В. Макарова, А. Б. Антоненко // Бизнес-информ. – 2008. – № 11. – С. 138–141.
81. Малахова Н. Б. Природні монополії: сутність та інституціоналізація системи державного регулювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.01.01 «Економічна теорія» / Н. Б. Малахова ; Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2006. – 32 с.
82. Маркс К. Капітал : в 4 т. / К. Маркс, Ф. Енгельс. – М. : Политиздат, 1970. – Т. 3 : Критика политической экономии. – 1970. – 1084 с.
83. Марченко Е. Проблемы энергосбережения / Е. Марченко // Энергетическая политика Украины. – 2004. – № 3. – С. 94–96.
84. Матеріали робочої групи з розробки нової методології визначення тарифів на передачу та постачання енергії : в 4-х ч. – К. : НКРЕ, 2007. – Ч. 3 : Методи стимулюючого регулювання. – 2007. – 16 с.
85. Менеджмент : [підручник] / В. Г. Федоренко, О. Ф. Іткін, В. І. Анін [та ін.] ; за наук. ред. В. Г. Федоренка. – К. : Алерта, 2008. – 652 с.

86. Методика складання структури балансу електроенергії в електричних мережах 0,38-150 кВ, аналізу його складових і нормування технологічних витрат електроенергії : наказ Міністерства палива та енергетики України № 757 від 17 груд. 2003 р. / Міністерство палива та енергетики. – Офіц. вид. – К. : ОЕП «ГРІФРЕ», 2004. – 115 с. – (Бібліотека офіційних видань).
87. Мокряк В. Корпоративне управління великими промисловими підприємствами: сучасний стан та актуальні проблеми / В. Мокряк, Е. Мокряк // Економіка України. – 2007. – № 4. – С. 42–54.
88. Моніторинговий звіт стосовно нового законодавства ЄС з електроенергетики, нафтової, газової та атомної галузей : матеріали практичної конф., (м. Київ, 30 серп. 2004 р.). – К. : Bureau of Economic Management & Legal Studies of BCEOM, 2004. – 8 с.
89. Мочерний С. В. Економічна теорія : [посібник для студ. вищих навч. закл. освіти] / С. В. Мочерний. – К. : Академія, 1999. – 592 с.
90. Назаренко О. М. Основи економетрики : [підручник] / О. М. Назаренко. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 392 с.
91. Никитин С. Государство и проблема монополии / С. Никитин, Е. Глазова, А. Никитин // Мировая экономика и международные отношения. – 1994. – № 7. – С. 91–103.
92. Никитин С. Прибыль : теоретические и практические подходы / С. Никитин, Е. Глазова, А. Никитин // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – № 5. – С. 20–27.
93. Нормы качества электрической энергии в системах электроснабжения общего назначения [Електронний ресурс] : ГОСТ 13109-97. – [Чинний від 1999.01.01]. – Режим доступу : <http://www.aeg-service.ru/docs/13109-97.pdf>.
94. Олексюк О. І. Прибутковість в управлінні результативністю діяльності сучасних компаній / О. І. Олексюк, Л. М. Дзюбенко // Фінанси України. – 2006. – № 12. – С. 101–111.
95. Онишко С. В. Особливості реформування амортизаційної політики в Україні / С. В. Онишко, Д. М. Серебрянський // Фінанси України. – 2007. – № 4. – С. 13–19.

96. Онищук І. Ефективність енергоощадних заходів на муніципальному рівні / І. Онищук // Економіка України. – 2003. – № 11. – С. 84–86.
97. Орлов П. Про використання в Україні різних систем амортизації / П. Орлов, С. Орлов // Економіка України. – 2005. – № 5. – С. 38–44.
98. Осадчая О. Субсидии в электроэнергетике / О. Осадчая // Энергетическая политика Украины. – 2004. – № 3. – С. 54–57.
99. Оскольський В. Удосконалення корпоративного управління як засіб залучення інвестицій за допомогою механізмів фондового ринку / В. Оскольський // Економіка України – 2006. – № 8. – С. 4–9.
100. Парнюк В. О. Про головні напрями реформування амортизаційної політики / В. О. Парнюк // Фінанси України. – 2006. – № 9. – С. 93–104.
101. Партин Г. О. Облікова політика та її вплив на фінансові результати діяльності підприємства / Г. О. Партин, А. Г. Загородній // Фінанси України. – 2001. – № 1. – С. 54–61.
102. Поліщук Н. В. Інформаційне забезпечення регулювання результатів діяльності підприємства / Н. В. Поліщук // Фінанси України. – 2002. – № 1. – С. 61–66.
103. Поліщук Н. В. Результативність діяльності суб'єктів господарювання / Н. В. Поліщук // Економіка Фінанси Право. – 2003. – № 3. – С. 19–21.
104. Положення щодо політики регулювання цін і тарифів на електроенергію та газ природній [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 01–03–09/466 від 10 лют. 2004 р. – Режим доступу : http://www.nerc.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=44085.
105. Посібник з економічного регулювання природних монополій / [Є. Ахтирко, О. Бакун, А. Блінов та ін.]. – К. : Міжнар. центр персп. дослідж., 2005. – 67 с.
106. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні [Електронний ресурс] : Закон України № 996-XIV від 16 лип. 1999 р. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>.
107. Про внесення змін до Положення про порядок подання, визначення та затвердження економічних коефіцієнтів норма-

тивних технологічних витрат електроенергії [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 1754 від 21 груд. 2006 р. – Режим доступу :

<http://www.yurist-online.com/zakoni/007/12/013166.php>.

108. Про внесення змін до Порядку розрахунку єдиних роздрібних тарифів на електричну енергію, що відпускається для кожного класу споживачів, крім населення, населених пунктів та зовнішнього освітлення, на території України [Електронний ресурс]: постанова НКРЕ № 533 від 21 квіт. 2006 р. – Режим доступу :
http://www.nerc.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=45114&cat_id.
109. Про внесення змін до Порядку розрахунку єдиних роздрібних тарифів на електричну енергію, що відпускається для кожного класу споживачів, крім населення, населених пунктів та зовнішнього освітлення, на території України [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 1189 від 14 верес. 2006 р. – Режим доступу :
<http://uazakon.com/document/fpart12/idx12030.htm>.
110. Про електроенергетику [Електронний ресурс] : Закон України № 575 від 16 жовт. 1997 р. – Режим доступу :
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=575%2F97-%E2%F0>.
111. Про житлово-комунальні послуги [Електронний ресурс] : закон України № 1875-IV від 24 черв. 2004 р. – Режим доступу :
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=575%2F97-%E2%F0>.
112. Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти [Електронний ресурс] : Закон України № 150-VI від 22 лют. 2000 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1490-14>.
113. Про запровадження ліцензування діяльності господарюючих суб'єктів у сфері природних монополій [Електронний ресурс] : Указ Президента № 1257 від 17 листоп. 1998 р. – Режим доступу :
http://www.mdoffice.com.ua/pls/MDOOffice/MDODOC.FindHelp?p_file=8&p_page=7836&context.

114. Про затвердження Механізму визначення фонду оплати праці ліцензіатів з передачі електричної енергії місцевими (локальними) електромережами та з постачання електроенергії за регульованим тарифом [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 1553 від 15 листоп. 2007 р. – Режим доступу : <http://www.lawua.info/jurdata/dir105/dk105531.htm>.
115. Про затвердження Плану діяльності НКРЕ з підготовки проектів регуляторних актів на 2005 рік : постанова НКРЕ № 1195 від 15 груд. 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nerc.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=36377&cat_id=34446.
116. Про затвердження Плану діяльності НКРЕ з підготовки проектів регуляторних актів на 2006 рік [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 1126 від 14 груд. 2005 р. – Режим доступу : <http://uazakon.com/document/fpart32/idx32239.htm>.
117. Про затвердження Плану діяльності НКРЕ з підготовки проектів регуляторних актів на 2007 рік [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 1653 від 14 груд. 2006 р. – Режим доступу : <http://www.balance.dp.ua/news/detail/5555/>.
118. Про затвердження Положення про порядок врахування частки понаднормативних витрат електроенергії при формуванні роздрібних тарифів на електричну енергію [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 398 від 19 квіт. 2002 р. – Режим доступу : <http://www.lawua.info/jurdata/dir105/dk105531.htm>.
119. Про затвердження Положення про порядок надання ліцензіатам з постачання електричної енергії за регульованим тарифом компенсації втрат від здійснення постачання електроенергії побутовим споживачам [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 184 від 26 лют. 2001 р. – Режим доступу : <http://www.uapravo.net/data2008/base55/ukr55506.htm>.
120. Про затвердження Положення про порядок надання ліцензіатам з постачання електричної енергії за регульованим тарифом компенсації втрат від здійснення постачання електроенергії споживачам за тарифами диференційованими за періодами часу [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 1487 від 16 листоп. 2006 р. – Режим доступу :

http://www.nerc.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=48454&cat_id=34446.

121. Про затвердження Положення про порядок подання, визначення та затвердження економічних коефіцієнтів нормативних технологічних витрат електроенергії [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 654 від 25 трав. 2006 р. – Режим доступу : http://www.nerc.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=45694&cat_id=34446&.
122. Про затвердження Порядку визначення розміру і відшкодування збитків, завданих енергопостачальнику внаслідок викрадення електричної енергії [Електронний ресурс] : постанова Кабінету міністрів України № 122 від 8 лют. 2006 р. – Режим доступу : <http://den.wwg.in.ua/index.php/Normativnabaza/Postanovi/KMU>.
123. Про затвердження Порядку визначення сум, що вносяться до державного бюджету підприємствами-монополістами у 2007 році та I кварталі 2008 р. у зв'язку з перевищенням розрахункової величини фонду оплати праці [Електронний ресурс] : постанова Кабінету міністрів України № 865 від 26 черв. 2007 р. – Режим доступу : http://www.balance.ua/download/blanks/20070626_865.htm.
124. Про затвердження Порядку визначення тарифів на передачу електроенергії місцевими (локальними) електромережами та тарифів на постачання електроенергії для ліцензіатів з постачання електричної енергії за регульованим тарифом [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 309 від 2 квіт. 2001 р. – Режим доступу : <http://uazakon.com/document/spart32/inx32334.htm>
125. Про затвердження Порядку відрахування господарськими організаціями до державного бюджету частини чистого прибутку (доходу) [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України № 68 від 29 січ. 2007 р. – Режим доступу : http://glavbukh.ua/publications/laws/norma/norm2/norm2_35.html
126. Про затвердження Порядку визначення відрахувань коштів на поточні рахунки постачальників електричної енергії за регульованим тарифом та на поточний рахунок із спеціальним режимом використання оптового постачальника

- електричної енергії [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 1419 від 26 жовт. 2006 р. – Режим доступу : <http://www.yurist-online.com/zakoni/005/17/009658.php>.
127. Про затвердження Порядку встановлення роздрібних тарифів на електричну енергію для вугледобувних підприємств [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 866 від 26 черв. 2007 р. – Режим доступу : http://www.nerc.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=52726&cat_id=34446.
128. Про затвердження Порядку надання ліцензіатам з постачання електричної енергії за регульованим тарифом компенсації втрат при здійсненні постачання електроенергії побутовим споживачам, які розраховуються за тарифами, диференційованими за періодами часу [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 27 від 18 січ. 2007 р. – Режим доступу : http://www.nerc.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=49979&cat_id=34446.
129. Про затвердження Порядку надання ліцензіатам з постачання електричної енергії за регульованим тарифом компенсації втрат від здійснення постачання електричної енергії міському електричному транспорту за тарифами, встановленими на рівні, як для населення [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 996 від 26 лип. 2007 р. – Режим доступу : http://www.nerc.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=53137&cat_id=34446.
130. Про затвердження Порядку надання ліцензіатам з постачання електричної енергії за регульованим тарифом компенсації втрат від здійснення постачання електричної енергії, яка використовується для зовнішнього освітлення населених пунктів [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 198 від 21 лют. 2008 р. – Режим доступу : http://www.nerc.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=63936&cat_id=34446.
131. Про затвердження Порядку подання, розгляду, схвалення та виконання інвестиційних програм ліцензіатів з передачі електричної енергії місцевими (локальними) електромережами та постачання електричної енергії за регульованим тарифом і внесення змін до Процедури встановлення або

перегляду тарифів для ліцензіатів з передачі електричної енергії місцевими (локальними) електромережами та з постачання електроенергії за регульованим тарифом [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 1052 від 26 лип. 2007 р. – Режим доступу : http://www.nerc.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=53691&cat_id=34446.

132. Про затвердження Порядку придбання товарів, робіт і послуг ліцензіатами, ціни (тарифи) на відповідну діяльність яких встановлюються НКРЕ [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 1455 від 25 груд. 2002 р. – Режим доступу : http://www.nerc.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=33924&cat_id=34446.
133. Про затвердження Порядку розрахунку єдиних роздрібних тарифів на електричну енергію, що відпускається для кожного класу споживачів, крім населення, населених пунктів та зовнішнього освітлення, на території України [Електронний ресурс]: постанова НКРЕ №707 від 26 серп. 2005 р. – Режим доступу : http://www.nerc.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=39757&cat_id=34446.
134. Про затвердження Порядку формування роздрібного тарифу на електроенергію для споживачів (крім населення і населених пунктів) ліцензіатами з постачання електроенергії за регульованим тарифом [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 47 від 22 січ. 2001 р. – Режим доступу : <http://uazakon.com/document/spart35/inx35169.htm>.
135. Про затвердження Процедури встановлення або перегляду тарифів для ліцензіатів з передачі електричної енергії місцевими (локальними) електромережами та з постачання електроенергії за регульованим тарифом [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 801 від 1 серп. 2001 р. – Режим доступу : <http://uazakon.com/document/spart26/inx26879.htm>.
136. Про затвердження Тимчасової методики розрахунку роздрібного тарифу на спожиту електроенергію, тарифу на передачу електроенергії місцевими (локальними) електромережами та тарифу на постачання електроенергії [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 564 від 6 трав. 1998 р. – Режим доступу : <http://uazakon.com/document/spart71/inx71839.htm>.

137. Про затвердження форм звітності НКРЕ [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 1044 від 23 листоп. 2005 р. – Режим доступу :
http://www.nerc.gov.ua/control/uk/archive/docview?typeId=34850&sortBy=0&orderBy=0&docId=35594&docs_stind=36.
138. Про заходи щодо забезпечення діяльності Національної комісії з питань регулювання електроенергетики України [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 213 від 14 берез. 1995 р. – Режим доступу :
http://www.nerc.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=33003.
139. Про заходи щодо реалізації державної політики у сфері природних монополій [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 853 від 19 серп. 1997 р. – Режим доступу :
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=853%2F97>.
140. Про зміну тарифів на електричну енергію, що відпускається населенню і населеним пунктам, та внесення змін до Порядку застосування тарифів на електроенергію, що відпускається населенню і населеним пунктам [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 401 від 30 берез. 2006 р. – Режим доступу :
http://www.nerc.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=44081&cat_id=34446.
141. Про зміну тарифів на електричну енергію, що відпускається населенню і населеним пунктам, та внесення змін до Порядку застосування тарифів на електроенергію, що відпускається населенню і населеним пунктам [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 926 від 20 лип. 2006 р. – Режим доступу :
http://www.nerc.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=46546&cat_id=34446&ctime=1154678998500.
142. Про міський електричний транспорт [Електронний ресурс] : Закон України № 1914 від 29 черв. 2004 р. – Режим доступу :
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1914-15>.
143. Про надання ліцензіатами інформації за формою моніторингу показників якості послуг у II півріччі 2007 року [Електронний ресурс] : Розпорядження НКРЕ № 86-р від 5 лип. 2007 р. – Режим доступу :
http://business.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/AllDocWWW/914850E555B2CBBFC225731A004D29E3?OpenDocument.

144. Про невідкладні заходи щодо стабілізації фінансового становища підприємств електроенергетичної галузі [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 441 від 24 берез. 1999 р. – Режим доступу : <http://www.uapravo.net/data2008/base58/ukr58572.htm>.
145. Про оподаткування прибутку підприємств [Електронний ресурс] : Закон України № 334 від 28 груд. 1994 р. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
146. Про перехід до єдиних тарифів на електричну енергію, що відпускається споживачам [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 745 від 15 серп. 2005 р. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=745-2005-%EF>.
147. Про погодження рішення Ради Оптового ринку електричної енергії України [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 743 від 30 серп. 2005 р. – Режим доступу : <http://uazakon.com/document/fpart40/idx40952.htm>.
148. Про природні монополії [Електронний ресурс] : Закон України № 1682-III від 20 квіт. 2000 р. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1682-14>.
149. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 145-р від 15 берез. 2006 р. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
150. Про ціни і ціноутворення [Електронний ресурс] : Закон України № 507-XII від 3 груд. 1990 р. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=507-12>.
151. Проблеми розвитку енергетики України [Електронний ресурс] // Вісник НАН України. – 2006. – № 2. – С. 3–6. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/Portal/all/herald/2006-02/art1-2.pdf.
152. Проект реформи бухгалтерського обліку та аудиту в Україні : [посібник з бух. обліку та складання фінансової звітності підприємствами України] / С. Я. Зубілевич, І. Ю. Кравченко, О. О. Прокопенко, Д. Г. Школьніков. – К. : Укр-папір, 2002. – 472 с.
153. Растяпін А. В. Максимізація прибутку підприємства / А. В. Растяпін, С. П. Губенко // Фінанси України. – 2002. – № 2. – С. 19–30.

154. Реформування природних монополій вимагає загального підходу [Електронний ресурс] // Інформаційний бюлетень Міжнародного центру перспективних досліджень. – 2001. – № 93. – С. 12–16. – Режим доступу : http://www.icps.com.ua/doc/nl_ukr_20010122_0093.pdf.
155. Роик Т. Основы кукловедения или как контролировать топа / Т. Роик // Инвест-газета. – 2008. – № 40. – С. 96–101.
156. Рудченко О. Ю. Актуальні питання відтворення основних фондів та активізації інвестиційної діяльності в економіці України / О. Ю. Рудченко, Н. І. Омелянчик, В. Г. Федоренко // Інвестиції : практика та досвід. – 2003. – № 16. – С. 17–22.
157. Рябченко О. Приватизація енергетичного сектору України / О. Рябченко // Економіст. – 1999. – № 6. – С. 39–41.
158. Сапожникова Н. Т. Естественная монополия: опыт реформирования электроэнергетики Великобритании / Н. Т. Сапожникова, С. И. Сауткин // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – № 6. – С. 69.
159. Середня заробітна плата за видами економічної діяльності за місяць у 2007 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdn/Zarp_ek_m/zarp_ek_m_u/zpm2007_u.htm.
160. Система регуляторів перехідної економіки України : [монографія] / ред. В. І. Кононенко та ін.]. – К. : НАН України. Ін-т економіки, 1999. – 345 с.
161. Скамай Л. Прибыль и методы ее анализа / Л. Скамай // РИСК (Ресурсы, Информация, Снабжение, Конкуренция). – 2001. – № 4. – С. 72–80.
162. Склепова А. В. Участь іноземних інвесторів у приватизації електроенергетики / А. В. Склепова // Фінанси України. – 2002. – № 11. – С. 84–89.
163. Скларов В. Энергетика во мгле перспективы / В. Скларов // Энергетика та електрифікація. – 2007. – № 8. – С. 68–69.
164. Соколова О. Дополнительные доходы энергокомпаний / О. Соколова // Энергетическая политика Украины. – 2004. – № 5. – С. 66–68.
165. Субботович Ю. Л. Прибуток у господарській діяльності підприємницьких структур / Ю. Л. Субботович // Фінанси України. – 1999. – № 12. – С. 39–46.

166. Супрун В. П. Без державного регулювання сфери природних монополій економіка країни втрачає великі кошти / В. П. Супрун // Консультант. – 2000. – № 27. – С. 1–2.
167. Супрун В. П. Проблеми регулювання природних монополій в Україні: розвиток та перспективи / В. П. Супрун // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 12. – С. 20–25.
168. Турило А. М. Методологічні підходи до оцінки фінансової діяльності підприємства / А. М. Турило // Фінанси України. – 2007. – № 3. – С. 100–104.
169. Умови та правила здійснення підприємницької діяльності з передачі електричної енергії місцевими (локальними) електричними мережами [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 15 від 13 черв. 1996 р. – Режим доступу : http://www.nerc.gov.ua/control/uk/archive/docview?typeId=34850&sortBy=0&docId=51420&docs_stind=91.
170. Умови та правила здійснення підприємницької діяльності з постачання електричної енергії за регульованим тарифом [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 15/1 від 13 черв. 1996 р. – Режим доступу : <http://www.uazakon.com/big/text1118/pg1.htm>.
171. Филюк Г. М. Економічні аспекти роздержавлення природних монополій / Г. М. Филюк // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. – К., 2002. – С. 67–74.
172. Филюк Г. М. Напрями підвищення інвестиційної привабливості природних монополій в Україні / Г. М. Филюк // Фінанси України. – 2000. – № 8. – С. 56–67.
173. Филюк Г. М. Особливості регуляторної політики на ринках природних монополій в трансформаційній економіці України / Г. М. Филюк // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. – К., 2003. – С. 142–149.
174. Филюк Г. М. Природні монополії та їх регулювання у трансформаційній економіці України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.01.01 «Економічна теорія» / Г. М. Филюк. – К., 2001. – 22 с.
175. Филюк Г. М. Природні монополії та їх регулювання у трансформаційній економіці України : дис. на здобуття наук. ступеня. канд. екон. наук : спец. 08.01.01 / Г. М. Филюк. – К., 2001. – 186 с.

176. Филюк Г. М. Сучасні тенденції та проблеми регулювання діяльності суб'єктів природних монополій в Україні / Г. М. Филюк // Економіка України. – 2004. – № 7. – С. 35–36.
177. Филюк Г. М. Теорія і практика цінового регулювання діяльності суб'єктів природних монополій / Г. М. Филюк // Економіка України. – 2005. – № 12. – С. 25–34.
178. Филюк Г. М. Фінансово-економічні аспекти тарифної політики на ринках природних монополій / Г. М. Филюк // Фінанси України. – 2001. – № 2. – С. 55–63.
179. Финансовый анализ : [учеб. пособие] / Э. А. Макарьян, Г. П. Герасименко, С. Э. Макарьян. – [6-е изд., перераб.]. – М. : КНОРУС, 2007. – 224 с.
180. Фінансовий менеджмент : сучасні інформаційні технології : [навч. посіб.] / В. М. Антонов, Г. К. Яловий. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 432 с.
181. Фінансовий менеджмент : [навч. посіб.] / за ред. проф. Г. Г. Кірейцева. – К. : ЦУЛ, 2002. – 496 с.
182. Фінансовий менеджмент : [підручник] / ред. А. М. Поддєрьогін. – К. : КНЕУ, 2005. – 535 с.
183. Хмелевський Є. Амортизаційна політика й оновлення промислово-виробничих основних фондів / Є. Хмелевський // Економіка України. – 1999. – № 3. – С. 41–47.
184. Ходоров Д. Бойся своїх / Д. Ходоров // Інвест-газета. – 2008. – № 36. – С. 28–29.
185. Хомин П. Я. Амортизація: економічний зміст та методика відображення / П. Я. Хомин, І. М. Пиріг // Фінанси України. – 2007. – № 6. – С. 22–30.
186. Хотомлянський О. Одна не безперечна точка зору на природу амортизації / О. Хотомлянський // Економіка України. – 2007. – № 10. – С. 79–82.
187. Цал-Цалко Ю. С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз : [навч. посіб.] / Ю. С. Цал-Цалко. – [2-ге вид., перероб. і допов.]. – К. : ЦУЛ, 2002. – 360 с.
188. Цал-Цалко Ю. С. Статистичне дослідження впливу факторів на фінансові результати діяльності підприємства / Ю. С. Цал-Цалко // Статистика України. – 2003. – № 4. – С. 75–81.
189. Цаплин В. Методы оценки эффективности естественных монополистов в энергетике / В. Цаплин, В. Зеленюк, Т. Шепетко // Электрические сети и системы. – 2004. – № 1–2. – С. 93–103.

190. Чечетов М. Корпоративне управління в умовах економічної трансформації / М. Чечетов, О. Мендрул // Економіка України. – 2001. – № 4. – С. 10–18.
191. Чудний О. Законодавчі засади державної цінової політики та проблемні питання її реалізації в Україні / О. Чудний // Економіка України. – 2005. – № 10. – С. 48–52.
192. Чумаченко Н. Еще раз об амортизации как важном источнике инвестиционной деятельности предприятия / Н. Чумаченко // Бухгалтерский учет и аудит. – 2004. – № 11. – С. 3–7.
193. Шеремет А. Д. Методика финансового анализа / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулина. – М. : ИНФРА. – 1996. – 175 с.
194. Шидловський А. К. Основні закономірності ефективного розвитку світової електроенергетики / А. К. Шидловський, Г. М. Федоренко // Гідроенергетика України. – 2004. – № 2. – С. 10–15.
195. Шим Джей К. Методы управления себестоимостью и анализа затрат / Джей К. Шим, Джоел Г. Сигел. – М. : Филинь, 1996. – 343 с.
196. Щодо врахування суми дотаційних сертифікатів при розрахунку оптової ринкової ціни в жовтні 2007 року [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ від 27 верес. 2007 р. № 1318. – Режим доступу : <http://uazakon.com/document/fpart40/idx40263.htm>.
197. Щодо врахування суми дотаційних сертифікатів при розрахунку оптової ринкової ціни в листопаді 2007 р. [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ від 30 жовт. 2007 р. № 1487. – Режим доступу : <http://www.lawua.info/jurdata/dir106/dk106821.htm>.
198. Щодо врахування суми дотаційних сертифікатів при розрахунку оптової ринкової ціни в грудні 2007 року [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ від 29 листоп. 2007 р. № 1674. – Режим доступу : <http://www.lawua.info/jurdata/dir104/dk104463.htm>.
199. Щодо затвердження нормативів відрахування до фонду дивідендів [Електронний ресурс] : Наказ Фонду державного майна України № 249 від 12 лют. 2007 р. – Режим доступу : <http://uazakon.com/document/fpart01/idx01805.htm>.

200. Щодо Плану діяльності Національної комісії регулювання електроенергетики з підготовки проектів регуляторних актів на 2004 рік [Електронний ресурс] : постанова НКРЕ № 1425 від 24 груд. 2003 р. – Режим доступу : <http://uazakon.com/document/fpart01/idx01805.htm>.
201. Arocena P. Generating efficiency economic and environmental regulation of public and private electricity generators in Spain / P. Arocena, Price K. Waddams // *International Journal of Industry Organization*. – 2002. – № 20. – P. 41–49.
202. Battese G. E. A Model for Technical Inefficiency Effects in a Stochastic Frontier Production Function for Panel Data / G. E. Battese, T. J. Coelli // *Empirical Economics*. – 1995. – № 20. – P. 325–332.
203. Berg S. Regulation of State-Owned and Privatized Utilities : Ukraine Electricity Distribution Company Performance / S. Berg, Chen Lin, V. Tsaplin // *Journal of Regulatory Economics*. – 2005. – Vol. 28, № 3. – P. 259.
204. Chamberlain E. The Theory of Monopolistic Competition / E. Chamberlain. – Cambridge : Harvard University Press, 1965. – 564 p.
205. Charnes A. Measuring the Efficiency of Decision Making Units / A. Charnes, W.W. Cooper, E. Rhodes // *European Journal of Operational Research*. – 1978. – № 2. – P. 429–444.
206. Clark J.M. The Economics of overhead Costs / J. M. Clark. – Chicago : University of Chicago press, 1923. – 421 p.
207. Färe R. Productivity Growth, Technical Progress, and Efficiency Change in Industrialized Countries / R. Färe, S. Grosskopf, Z. Zhang // *American Economic Review*. – 1994. – Vol. 84, T. 1. – P.66–83.
208. Färe R. Measuring the technical Efficiency of Production / R. Färe, C. A. K. Lovell // *Journal of Economic Theory*. – 1978. – № 19. – P. 150–162.
209. Färe R. Multi-Output Production and Duality : Theory and Applications / R. Färe, D. Primont. – Boston : Primont Kluwer Academic Publishers, 1995. – 543 p.
210. Farrell M. J. The Measurement of productive Efficiency / M. J. Farrell // *Journal of Royal Statistical Society*. – 1957. – P. 3. – P. 253–290.

211. Garelli S. Competitiveness of Nations: the Fundamentals / S. Garelli // World Competitiveness Yearbook. – Lausanne : IMD, 2005. – 685 p.
212. Jamasb T. Benchmarking and regulation: international electricity experience / T. Jamasb, M. Pollitt // Utilities Policy. – 2001. – № 9. – P. 107–130.
213. Marshall A. Principles of Economics [Електронний ресурс] / A. Marshall. – London : Macmillan, 1920. – Режим доступу : <http://www.econlib.org/library/Marshall/marP.html>.
214. On-line Electricity & Natural Gas Tariff Data Base for 1998–2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.erranet.org/Products/TariffDatabase>.
215. Robinson J. The Economic of Imperfect Competition / J. Robinson. – London : Macmillan, 1934. – 567 p.
216. Sharkey W. The Theory of Natural Monopoly / W. Sharkey. – Cambridge : Cambr. Univ. Press, 1982. – 229 p.
217. Sykes A. Current Choices. Good Ways and Bad to Privatise Electricity / A. Sykes, C. Robinson. – London, 1987. – 345 p.
218. Third Benchmarking Report on Quality of Electricity Supply, (Budapest, 2005). – Budapest : e-Print Magyarorszag PLC, 2005. – 166 p.
219. Timothy C. An Introduction to Efficiency and Productivity Analysis / C. Timothy, R. Prasada, G. E. Battese. – London : Kluwer Academic Publishers, 2002. – 412 p.
220. Todorova S. Electricity Privatization in Bulgaria [Електронний ресурс] / S. Todorova. – Режим доступу : <http://www.erranet.org/images/docmanager/pdf.png>.
221. Zumbun J. The Most Energy-Efficient Countries [Електронний ресурс] / Zumbun J. – Режим доступу : http://www.forbes.com/energy/2008/07/03/energy-efficiency-japan-biz-energy_cx_jz_0707efficiency_countries.html.
222. Директива 2003/54/ЄС від 26 червня 2003 року Європейського Парламенту та Ради (далі – Директива ЄС) стосовно єдиних правил для внутрішніх ринків електроенергії скасувала попередню Директиву 96/92/ЄС від 19 грудня 1996 року і вимагає від усіх країн-членів відкрити ринок для всіх непобутових споживачів до 1 липня 2004 та для всіх споживачів до 1 липня 2007 [39]

Наукове видання

Антоненко Олександр Борисович
Макарова Маріана Володимирівна

**УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ ЕНЕРГОПОСТАЧАЛЬНИХ
КОМПАНІЙ: ТРАДИЦІЙНІ І НОВІТНІ ПІДХОДИ**

Монографія

Головний редактор М. П. Гречук
Комп'ютерна верстка В. С. Павліна

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 11,7.
Тираж 300 прим. Зам. № 467/454.

Видавець і виготовлювач
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»,
кімн. 115, вул. Коваля, 3, Полтава, 36014; ☎ (0532) 50-24-81

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3827 від 8.07.2010 р.